

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Středisko ibero-amerických studií

Diplomová práce

Bc. Eleni Dimelisová

Konce katunových period

v mayském kalendáři

Ends of the Katun Periods in the Maya Calendar

Praha 2014

Vedoucí práce: Mgr. Zuzana Marie Kosticová, Ph.D.

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí své diplomové práce Mgr. Zuzaně Marii Kostíkové, Ph.D., a to nejen za mnoho cenných rad a připomínek, ale také za její trpělivost a ochotu, kterých si velmi cením. Děkuji také doc. Markétě Křížové, Ph.D., jež mě prostřednictvím svého Historického semináře zasvětila do psaní odborného textu. Za inspirativní podněty dále děkuji Michelovi Knappovi z Etnografického muzea v Dahlemu.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 22. 8. 2014

.....
Eleni Dimelisová

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá zkoumáním oslav konců katunových cyklů mayského kalendáře během klasického období v Tikalu. Stěžejní část práce je analýzou jednotlivých tikalských katunových stél a oltářů. Důraz je kladen především na rituály, které se při završení katunových cyklů odehrávaly. Dále se práce věnuje popisu dvoupyramidových komplexů, které byly vynalezeny v Tikalu a představovaly dějiště katunových rituálů.

Klíčová slova

Předkolumbovská Amerika, Mezoamerika, Mayové, mayský kalendář, katuny, rituály, stély.

Abstract

This diploma thesis is focused on the question how the Maya from Tikal celebrated ends of the katun cycles of their calendar during the Classic period. To answer this question the thesis brings the analysis of all Tikal's katun period-ending steale and altars. The accent is put on katun period-ending rituals. This thesis is also concerned with twin-pyramid complexes which were developed at Tikal to host katun-ending commemoration.

Keywords

Pre-Columbian America, Mesoamerica, the Maya, the Maya calendar, katuns, rituals, stelae.

Obsah

Úvod.....	7
Kritika pramenů a literatury	11
1. Uvedení do kontextu	16
1.1 Krátká poznámka k mayskému hieroglyfickému písmu.....	16
1.2 Mayský kalendářní systém.....	17
2. Konce katunových period v Tikalu.....	22
2.1 Stély a oltáře.....	22
2.1.1 Stéla 39	22
2.1.2 Stéla 4, oltář 1 a stéla 18	31
2.1.3 Stéla 9	34
2.1.4 Stéla 7, stéla 15 a stéla 27	37
2.1.5 Stéla 6	
2.1.6 Stéla 30 a oltář 14	
2.1.7 Stéla 16 a oltář 5	
2.1.8 Stéla 20 a oltář 8	
2.1.9 Stéla 22 a oltář 10	
2.1.10 Stéla 19 a oltář 6	
2.1.11 Stéla 11 a oltář 11	
2.2 Dvoupyramidové komplexy	
Závěr.....	

Seznam pramenů a literatury.....

Prameny .....

Sekundární literatura.....

Elektronické zdroje .....

Seznam příloh.....

Přílohy .....

Úvod

*„Time is a cultural construct.
Its units of measurement, meaning,
and so on are unique in terms
of legitimizing power and authority.“*

Prudence M. Rice¹

Každého zájemce o mayistiku čeká pravděpodobně dříve či později setkání s problematikou mayského kalendáře. Toto setkání je téměř nevyhnutelné, neboť prameny k mayské kultuře – ať už se jedná o mayské stély, představující z velké části právě reprezentativní upomínky konců určitých časových cyklů, dochované kodexy či latinkou psané texty – se doslova „hemží“ odkazy na mayský kalendář. Právě s jejich pomocí bylo také možné rekonstruovat nesmírně složitý mayský kalendářní systém, který nám umožnil alespoň zčásti odhalit význam a důležitost, jaké Mayové do jednotlivých úseků času vkládali. Propracovanost mayského kalendáře následně vedla některé badatelé k označení Mayů za „posedlé časem,“ což se nám na první pohled může zdát snad trochu přehnané, avšak při bližším zaostření na mayskou kulturu zjistíme, že nebyli daleko od pravdy.

Pochopit fungování mayského kalendáře pro nás, alespoň zpočátku, může být velmi obtížné. Všichni přeci „víme“, že rok má 365 dní, 12 měsíců a 7 dní v týdnu, a že každý čtvrtý rok je přestupný. Stejně tak bezmyšlenkovitě používáme náš letopočet, který začíná rokem 1 – narozením Krista.² Co se pak oslav spojených s koncem určitého časového období týče, slavíme většinou jen příchod nového roku, který, v případě, že se jedná o nové desetiletí, či dokonce století nebo tisíciletí, oslavíme snad o něco halasněji, než kdy jindy.

Jak však již bylo předznamenáno v úvodním citátu, čas je do určité míry kulturním konstruktem, a z toho vyplývá, že kultura, v níž žijeme, ovlivňuje nejen jednotky času, jaké používáme a v jakých přemýšlíme, ale také význam, jaký jednotlivým úsekům času přikládáme. Odhalíme-li tento jedinečný vztah konkrétní kultury k času, pronikneme tak zároveň do nitra kultury samotné...

---

¹ RICE, Prudence M. *Time, Memory, and Resilience among the Maya*, s. 16.

² Pro potřeby astronomie se nicméně coby začátek letopočtu uvádí rok 0.

Ve své práci se budu věnovat jednomu z mnoha časových cyklů mayského kalendářního systému – katunové periodě. Mým cílem je odpovědět na otázku jakým způsobem Mayové během klasického období předkolumbovských dějin slavili její završení a jakou důležitost tomuto 7200dennímu cyklu přisuzovali. Důraz pak bude kladen především na popis rituálů, které se při této příležitosti odehrávaly.

Stejně jako tomu bylo v případě završení dalších kalendářních cyklů, také v případě zakončení katunové periody nechávali mayští panovníci během klasického období vztyčovat stély, tedy kamenné monolity, které tyto události zaznamenávaly. Právě „katunové stély“ a s nimi spojené oltáře pak představují hlavní prameny, ze kterých ve své práci vycházím.

Vzhledem ke skutečnosti, že se tradice vztyčování stél držela ve všech městech mayských nížin a existuje tudíž velké množství katunových stél, rozhodla jsem se své téma blíže vymezit a soustředit se pouze na jednu lokalitu, v rámci které shromáždím všechny dochované katunové monolity, které vzápětí podrobím detailní analýze. Má volba padla na Tikal, a to nejen z důvodu, že se v rámci této lokality našel velký počet katunových stél, z nichž je navíc většina poměrně dobře zachovalá, ale také z důvodu, že je Tikal jedním z nejlépe zdokumentovaných mayských měst, které badatelé podrobili již řadě výzkumů. Nebyl zde tudíž problém s přístupem k pramenům, které jsem zkoumala prostřednictvím fotografií a překreslení odborníky.

Dalším důvodem pro výběr této lokality je pak skutečnost, že zde byly k příležitosti završení katunových cyklů během klasického období stavěny speciální architektonické komplexy – tzv. dvoupyramidové komplexy – které byly vymyšleny právě v Tikalu. Právě v nich se s největší pravděpodobností v mnoha případech tikalské katunové ceremonie odehrávaly. Má práce se tedy soustřeďuje na zkoumání oslav konců katunových cyklů mayského kalendáře během klasického období v Tikalu.

Práce je členěna na několik částí. Po nezbytném úvodu a kritice pramenů a literatury následuje první kapitola v podobě úvodu do kontextu. Kapitulu jsem rozdělila na Krátkou poznámku k mayskému hieroglyfickému písmu, kterou jsem do práce zařadila pro usnadnění orientace v hieroglyfických textech, na které se ve své práci na několika místech odkazuji, a na podkapitulu Mayský kalendářní systém, kde se věnuji fungování mayského kalendáře.

Vlastní jádro mé práce pak představuje druhá kapitola Konce katunových period v Tikalu, přičemž stěžejní je zde především podkapitola věnována stélám a oltářům, ve které se na základě analýzy jednotlivých katunových monolitů pokouším rekonstruovat podobu katunových rituálů.

Doplňující podkapitola má pak za úkol představit dějiště těchto rituálů, tedy dvoupyramidové komplexy.

Vzhledem k charakteru pramenů dále tvoří důležitou část práce také přílohy, kam jsem mimo jiné zařadila obrázky jednotlivých stél a oltářů. Ačkoli jsem se snažila připojit obrázkový materiál ke každému kamennému monolitu, v některých případech se mi bohužel materiál v takové podobě, aby mohl být do práce připojen, získat nepodařilo.

Co se týče metodologie, vycházela jsem především z ikonografie, ikonologie a epigrafie. Pod pojmem ikonografie rozumíme popis formy a obsahu určité umělecké památky, který vysvětluje historické pozadí daného zobrazení a jeho vztahy ke konkrétnímu kontextu ve smyslu antropologickém, historickém, kulturním a sociologickém.³ Zatímco úkolem ikonografie je tedy popis určité památky, ikonologie se posléze zabývá interpretací významu zobrazení.⁴ V souvislosti s těmito definicemi, je však zapotřebí poukázat na odlišné pojetí umění v naší a mayské civilizaci. V našem konceptu představuje hlavní kritérium estetičnost,⁵ a protože jsou v našich očích mayská architektura, sochařství, malířství apod. považovány za „esteticky přitažlivá“ díla, automaticky je za umění považujeme. Mayové je však nevytvářili s hlavním cílem působit na estetický smysl diváka, ale především s cílem objasňovat podobu světa a úlohu člověka v něm, dále uctívat božstva a přinášet o nich informace, a v neposlední řadě také oslavovat vládnoucí elitu a potvrdit její dominantní postavení ve společnosti.⁶ Hlavním posláním „mayského umění“ tak podle Carolyn Tateové bylo přeměnit tamější vědění a kulturu do viditelné podoby.⁷

Coby epigrafii (či také epigrafiku) pak označujeme pomocnou historickou vědu, jež se zabývá studiem nápisů či textů, které byly ryty, tesány, odlévány, řezány, malovány či páleny na nejrůznější látky organického i neorganického původu.⁸ V případě mayských stél a oltářů se pak jedná o nápisy a texty vyryté do kamene.

Dále ve své práci budu často používat pojem reliéf; jedná se o sochařské v ploše vytvořené dílo, které plastickým náznakem dociluje prostorovosti.⁹ Konkrétně pak mayská sochařství

---

³ MALINA, Jaroslav. Ikonografie.

⁴ MALINA, Jaroslav. Ikonografie.

⁵ MALINA, Jaroslav. Umění.

⁶ KRÍŽOVÁ, Markéta. *Mayové...*, s. 35.

⁷ TATE, Carolyn E. *Yaxchilan...*, s. 29–30.

⁸ ČAPKA, František. Epigrafika.

⁹ NOVÁKOVÁ, Nea. Reliéf.

excelovali, co se týče tzv. nízkých reliéfů (či také basreliéfů); jedná se o reliéfy, které z plochy vystupují pouze v malé míře.

Konkretizaci vyžaduje také samotný pojem Mayové. Ačkoli se „obecně rozumí“ co bychom si pod tímto termínem měli představit, badatelé upozorňují, že je jeho definice poměrně problematická. Pojem má za sebou ostatně poměrně bohatou historii. Poprvé se s označením *Maya* či *Maia* můžeme setkat již kolem roku 1505, kdy jej použil ve svém rukopisu Bartoloměj Kolumbus (bratr Kryštofa Kolumba), a to v souvislosti s popisem setkání příslušníků čtvrté Kolumbovy výpravy s indiánskou obchodní kánoí, které se uskutečnilo u jednoho z ostrovů v karibském moři poblíž Hondurasu. Indiáni pak měli oblast, ze které vezli svůj náklad, označit za *Maiam*. Toto označení však v žádném případě nesloužilo po pojmenování celé mayské oblasti. „Mayové“ sami sebe jako „Maye“ během předkolumbovského období jistě nenazývali. Takovéto souhrnné označení je pak do určité míry chybné neboť se jednalo o řadu indiánských etnik, byť mezi sebou tato etnika sdílela řadu podobných rysů.¹⁰ Pojem Mayové budu tedy ve své práci používat pro označení příslušníků indiánských etnik, která v předkolumbovském období vytvořila v oblasti dnešního jižního Mexika, Guatemaly, Salvadoru a Hondurasu komplexní kulturu; etnik, jejichž jazyky patří do stejné jazykové rodiny maya.

Co se týče uváděných dat vztyčení stél, pokud si situace nevyžádá bližší upřesnění, budu uvádět pouze údaje o dlouhém počtu, neboť si myslím, že by bylo uvedení plného mayského data u každé stély pro potřeby této práce zbytečné. Z toho samého důvodu také při korelaci mayského a našeho kalendáře uvádím pouze rok, v jaký byla stéla vztyčena a nezmiňuji přesný den a měsíc. Stejně postupuji také v případě dat týkajících se oltářů a dvoupyramidových komplexů. Dále bych ráda upozornila, že jsem se při převádění mayských dat do našeho gregoriánského kalendáře držela GMT korelace. (Blíže se k problematice korelací vyjádřím v první kapitole.)

V záležitosti transkripce jmen mayských panovníků jsem vycházela z informací uvedených na Mesoweb Encyclopedia, která se pravidelně aktualizuje a je tak užitečným nástrojem k prověření správné ortografie jmen králů.

---

¹⁰ Zde je samozřejmě otázkou, jak budeme definovat „etnikum“. Zde bych se nicméně odvolala na Vrhela, podle kterého by bylo mluvit pouze o jednom mayském etniku nedůsledné. VRHEL, František, ústní informace.

Kritika pramenů a literatury

Jak jsem se již stručně zmínila v úvodu, mými hlavními prameny jsou z klasického období pocházející tikalské katunové stély, tedy vápencové vertikální monolity obdélníkovitého tvaru a různé výšky. Stély bývají „zdobeny“ reliéfy v podobě výjevů a hieroglyfických nápisů, a to buď ze dvou hlavních stran, nebo ze vše stran a někdy také zespodu (přičemž se můžeme setkat také se zcela „holými“ stélami). Obecně pak můžeme říci, že byly stély nejčastěji umísťovány do štukových podlah ceremoniálních náměstí a do chrámových okrsků, přičemž setkat se můžeme i s umístěním stély přímo na chrámové pyramidě. Dále se zdá, že byly jednotlivé kamenné monolity zřejmě spojovány s určitými významnými stavbami.¹¹ Zdaleka ne všechny tikalské katunové stély však byly archeology objeveny na původních místech svého vztyčení. S tímto faktem souvisí skutečnost, že velké množství stél vykazuje známky poškození, a to způsobené nejen zubem času a vlivem přírodního prostředí, ale také poškození spáchané rukou člověka.

S problematikou stél jsou zároveň také spojeny tzv. oltáře, které stélám tradičně „dělaly společnost.“ Většinu těchto oltářů si můžeme představit jako velké kamenné na zemi ležící disky, jež byly obvykle umístěny před stélou, ačkoli nutno dodat, že mohly stát také samostatně. Oltáře bývají stejně jako stély pokryty reliéfy, často jsou proto zdrojem důležitých doplňujících informací (někteří mayisté upozorňují, že je pojmenování „oltáře“ nevhodné, nicméně zatím se tento termín stále používá).¹² Na vrchních částech mnoha oltářů pak můžeme najít stopy po jejich poničení ohněm a zbytky kadidla, což značí, že byly oltáře, přinejmenším alespoň některé, rituálně využívány, a to právě coby plochy k pálení kadidla či jiných obětí.¹³ I oltáře pak bývají v mnoha případech poškozené. Ačkoli se zdá, že byl s konkrétní stélou spojován vždy konkrétní oltář, k některým stélám se oltáře nenašly, což může být způsobeno buď tím, že se do dnešních dnů nezachovaly, nebo že nebyly nalezeny, nebo tím, že ne každá stéla musela nutně „mít“ svůj oltář.

Zatímco v případě oltářů se můžeme setkat s rozmanitějšími zobrazeními, co se stél týče, je na jejich přední straně vždy znázorněn konkrétní tikalský panovník. Zde je pak zapotřebí upozornit na hlavní úskalí, které s sebou stély (i oltáře) coby prameny pro zkoumání mayské klasické

---

¹¹ COE, Michael D. *The Maya*, s. 120. ADAMS, Richard E. W. *Prehistoric Mesoamerica*, s. 163. STUART, David. *Kings of Stone...*, s. 149.

¹² STUART, David. *A Study of Maya Inscriptions*, s. 108.

kultury přináší. Tyto kamenné monolity nechávali totiž „vyrobit“ právě příslušníci vládnoucí elity a informují nás pouze o tom, co si vládci sami přáli sdělit. Záznamy na stélách se tedy obecně týkají jednotlivých královských dynastií, konkrétních panovníků, jejich slavných vítězství nad okolními městskými státy a dalších důležitých událostí v jejich životech, královských předků a rituálů, jaké vládci vykonali při významných příležitostech. (Při pohledu na mayské stély se tak neubráníme vzpomínce na komentář předního mayisty Michaela Coea, že všichni mayští králové klasického období byli svým způsobem velcí egoisté.)¹⁴ Záznamy na architektuře nám tedy přináší hlavně informace z života mayských elit a nevrhají žádné přímé světlo na zbytek mayské společnosti – tedy drtivou většinu obyvatel. Z tohoto důvodu bývají stély i oltáře označovány za nástroje královské propagandy. S určitou dávkou fantazie je pak v jistém ohledu můžeme považovat za jakési „mayské billboardy“, říkající jen to, co si jejich zadavatelé objednali.

Stejně je tomu i v případě katunových stél, jejichž záznamy nás informují pouze o tom, jak završení katunových cyklů oslavovali mayští panovníci, přičemž nám neposkytují žádné přímé údaje o tom, jak konce katunů oslavovali řadoví obyvatelé Tikalu. Zároveň však, jak dále ve své práci ještě uvedu, nebyly stély pro Maye jen bezduchými kameny a už jen jejich samotné vztyčování k příležitosti završení katunových cyklů také svědčí o velkém významu, jaký Mayové koncům tohoto období svého kalendáře přikládali.

Důležitým, byť stále nepřímým svědectvím, o tom, jak prostí obyvatelé Tikalu završení katunové periody oslavovali, jsou pak dvoupyramidové komplexy. Ačkoli byly opět vytvořeny „na zakázku“ vládnoucích elit, právě v nich se katunové rituály s velkou pravděpodobností odehrávaly, přičemž někteří obyvatelé upozorňují, že byly tyto komplexy navrhovány tak, aby dokázali pojmout velké množství lidí,¹⁵ což nám může prozradit alespoň to, kde se pravděpodobně jak vznešení, tak řadoví obyvatelé Tikalu na konci katunové periody shromažďovali.

Dalším úskalím při práci s mayskými klasickými prameny je pak samozřejmě skutečnost, že se pokoušíme rekonstruovat podobu katunových rituálů pouze z těch stél, oltářů a komplexů, které „přežily“ do dnešní doby. Je však možné, že se nám některé klíčové architektonické připomínky konců katunů nezachovaly. Jak jsem již výše předznamenala, jen málo tikalských monolitů se našlo na původním místě svého vztyčení; víme, že byly monolity přemísťovány i

---

¹³ STUART, David. *A Study of Maya Inscriptions*, s. 109.

¹⁴ COE, Michael D. *The Maya*, s. 124.

záměrně ničeny. Zmiňme se zde také o oněch „holých“ stélách, které bývaly součástí dvoupyramidových komplexů. Je možné, že na nich byla původně zachycena nějaká důležitá data, která ovšem nebyla vyrytá, ale znázorněná v omítce, tudíž se vzhledem k pomíjivosti materiálu nezachovala.¹⁶ I v případě dochovaných „reliéfních“ stél je pak velmi často čitelná pouze malá část hieroglyfického textu, je zde tudíž „nebezpečí,“ že právě chybějící text obsahoval důležité informace, které by na „katunovou problematiku“ vrhly jiné světlo.

Prameny jsem zkoumala prostřednictvím fotografií a překreslení. Co se fotografií týče, vycházela jsem z materiálů dostupných na stránkách *FAMSI*, konkrétně pak z Fotografické kolekce Lindy Scheleové a Databáze fotografií tikalského projektu, která vznikla na základě výzkumu, který mezi lety 1956 – 1970 uskutečnila v Tikalu *University of Pennsylvania Museum*. Velmi nápomocná mi také byla překreslení reliéfů stél a oltářů mayisty, zvláště co se týče jednotlivých detailů, které jsou na některých fotkách špatně rozpoznatelné. Z tohoto důvodu, jsem také tento typ materiálu preferovala při sestavování příloh. Je však nutné podotknout, že ne každý kamenný monolit byl překreslen. V některých případech jsem tudíž měla k dispozici pouze fotografie. Co se zdrojů překreslení týče, obracela jsem se opět na *FAMSI* přístupné materiály nacházející se v Kolekci kreseb Lindy Scheleové a Kolekci kreseb Johna Montgomeryho. Neocenitelným zdrojem pak byly kresby Williama Coea dostupné prostřednictvím publikace *The Monuments and Inscriptions of Tikal: the carved monuments*. Je zde však třeba mít na paměti, že ačkoli jsou autoři těchto překreslení špičkovými odborníky na poli mayistiky, mohly se, byť i nevědomky, do jejich díla promítnout i jejich vlastní představy, např. v podobě dokončení některých motivů, které se na monolitech nedochovaly a nebo jsou obtížně viditelné.

Coby jakési „doplňující prameny“ jsem na některých místech své práce také použila texty pocházející z koloniálního období. Jedná se pak především o *Relación de las cosas de Yaucaatán* Diega de Landy (dílo jsem měla k dispozici v podobě slovenské edice Milana Kováče) a *Knihy Chilama Balama z Chumayelu* (pracovala jsem s překladem Edmonsona *Heaven born Merida and its destiny: The Book of Chilam Balam of Chumayel*). Tyto prameny však zmiňují skutečně jen okrajově, neboť je vzhledem k době jejich vzniku nemůžeme pro klasické období pokládat za směrodatné.

---

¹⁵ INOMATA, Takeshi. *Plazas, Performers, and Spectators...*, s. 816.

¹⁶ RICE, Prudence M. *Maya Political Science...*, s. 9.

Co se týče sekundární literatury, její kompletní seznam je samozřejmě uveden na konci práce, zde se pak zmíním pouze o těch dílech, ze kterých jsem při psaní textu nejvíce vycházela. Při sestavování základního seznamu tikalských katunových stél mi byla nápomocná zejména již zmíněná publikace *The Monuments and Inscriptions of Tikal: the carved monuments*, která vedle kreseb Coea obsahuje také velmi podrobný popis jednotlivých tikalských stél a oltářů z pera Christophera Jonesa a Lintona Satterthwaitea. Kniha vyšla roku 1982 a představuje výsledky výše uvedeného výzkumu, který se v Tikalu uskutečnil pod záštitou *University of Pennsylvania Museum*. Monografie je důležitá zejména z hlediska získávání informací o stavu jednotlivých monolitů a místě jejich nalezení. Ve věci luštění hieroglyfických textů ovšem poskytuje pouze překlad kalendářních údajů, což je vzhledem k datu vydání knihy a vývoji mayské epigrafie logické.

Seznam tikalských katunových stél jsem následně „aktualizovala“ podle novějších zdrojů. Nejen v této souvislosti bych se zde ráda zmínila o knize *Chronicle of the Maya Kings and Queens: deciphering the dynasties of the ancient Maya* jejímiž autory jsou Simon Martin a Nikolai Grube. Konkrétně jsem pak čerpala z druhého vydání této knihy, které pochází z roku 2008. Jak již její název napovídá, publikace se věnuje panovníkům a panovnicím jednotlivých městských států, přičemž popisuje důležité události, které se odehrály během jejich vlády, a zmiňuje se také o stélách, jež panovníci nechali za svého života vztyčit. Kniha představuje nepostradatelný základní přehled dějin mayských panovnických dynastií, a tudíž jsem ji použila také při získávání nezbytného historického kontextu.

Další důležitou publikaci pak představuje roku 2004 vydaná kniha *Maya Political Science: Time, Astronomy, and the Cosmos* od Prudence Riceové. Autorka se zde zaměřuje právě především na katunové cykly, přičemž se věnuje jak předklasickému, tak také klasickému a poklasickému období.

Při psaní své práce jsem také často čerpala z „mayistických klasik“ v podobě publikací *Maya Cosmos: Three Thousand Years on the Shaman's Path* z roku 1993 a *A Forest of Kings: The Untold Story of the Ancient Maya* z roku 1990. Obě publikace jsou výsledkem spolupráce Scheleové a Davida Freidela. Na druhém místě jmenovaná monografie mi také byla v mnoha případech jakousi „berličkou“ při překladu mayských hieroglyfických textů. V této souvislosti jsem také hojně používala *Dictionary of Maya Hieroglyphs* Johna Montgomeryho, a to jak jeho tištěnou podobu, tak jeho elektronickou verzi přístupnou na stránkách FAMSI.

Dále jsem se při psaní své práce mnohokrát obracela na texty pocházející „z dílny“ vynikajícího odborníka na mayskou kulturu a především předního epigrafa Davida Stuarta. Neocenitelným zdrojem mi byla především Stuartova dizertační práce *A Study of Maya Inscriptions*. Ačkoli bylo vzhledem k datu jejího vydání v podobě roku 1995 zapotřebí některé údaje podrobit aktualizaci, poskytuje stále výborný základ pro studium mnoha oblastí mayské kultury. Z hlediska úvodu do problematiky stél a oltářů pak považuji za zcela nepostradatelný text Stuartův článek *Kings of Stone: A Consideration of Stelae in Ancient Maya Ritual and Representation* z roku 1996, který mě v mnoha ohledech velmi inspiroval.

Co se týče zdrojů v českém jazyce, byla mi velmi nápomocná kniha *Ztracené kroniky mayských králů* od Davida Drewa, jež byla přeložena do češtiny v roce 2001. Dále jsem také nahlížela do textů Zuzany Kostíkové a Markéty Křížové. Při práci na pasáži věnované dvoupyramidovým komplexům jsem dále ocenila v tomto roce vydanou publikaci *Rituální jeskyně starých Mayů*, jejímž autorem je Stanislav Chládek.

1. Uvedení do kontextu

1.1 Krátká poznámka k mayskému hieroglyfickému písmu

Mayské hieroglyfické písmo je logosylabické povahy, což znamená, že se v něm kombinují logogramy (znaky pro slova) a sylabogramy (znaky pro slabiky). Jednotlivé znaky (glyfy) se pak obvykle nalézají v rámci tzv. glyfových bloků. Uvnitř těchto bloků čtvercového tvaru se pak zpravidla nachází jeden hlavní uprostřed umístěný znak, ke kterému může být připojen jeden nebo více tzv. afixů. Větší počet glyfových bloků pak vytváří hieroglyfický text (ovšem může se také stát, že je text tvořen pouze jedním glyfovým blokem).

Glyfové bloky se pak mohou v textu buďto v jedné horizontální řadě (v takovém případě je čtecí pořadí bloků zleva doprava) nebo v jedné vertikální linii (zde bloky čteme shora dolů). V případě delších textů pak začínáme prvním glyfovým blokem v levém horním rohu, posléze přečteme blok pro jeho pravé straně, následně přejdeme na následující řádek, a opět zde přečteme dva glyfové bloky ve čtecím pořadí zleva doprava a podle stejného principu pokračujeme dále. Pro zjednodušení orientace v textu se pak v epigrafii zavedla souřadnicová síť, v níž jsou všem sloupcům v textu přiřazena písmena abecedy, zatímco všechny řádky jsou očíslovány arabskými číslicemi. Podle tohoto systému se tak text čte v pořadí A1, B1, A2, B2 apod. Ve chvíli kdy dojdeme na konec sloupečků, se pak vrátíme opět nahoru a pokračujeme v pořadí C1, D1, C2, D2 atd. Ačkoli je takto systém čtení glyfů obvykle vysvětlován, je nutné dodat, že se nejedná o univerzální pravidlo a existuje celá řada výjimek. Ke každému textu je proto zapotřebí přistupovat individuálně.

Co se dále týče jazyka, ve kterém byly mayské hieroglyfické texty během klasického období zaznamenávány, má se dnes všeobecně za to, že jsou nápisy psané v již vymřelém jazyce maya-choltí. Pro jazyk mayských nápisů se také běžně používá označení EGM, přičemž se jedná o zkratku z anglického výrazu Epigraphic Mayan (epigrafická mayština).

1.3 Mayský kalendářní systém

Stejně jako příslušníci všech lidských společenství na světě, také Mayové se snažili pochopit a konceptualizovat plynutí času a prostřednictvím svého kalendářního systému synchronizovat čas konkrétního lidského života jak s životním rytmem celé společnosti, tak s přírodními a kosmickými procesy, stejně jako s událostmi, jež se odehrály v minulosti.¹⁷ Pro „vyšší kultury“ pak platí, že je systém zaznamenávání času důležitý nejen coby „průvodce“ po důležitých „zemědělských a ceremoniálních „ zastávkách“ na „časové trati“, a coby záznam pohybu nebeských těles, ale slouží také k časovému ukotvení důležitých událostí, jež se udály v životech tamních vládců.¹⁸ Mayský kalendářní systém, který, jak jsem již naznačila v předešlé kapitole, do určité míry splývá s kalendářem mezoamerickým, pak představuje velmi komplikovanou evidenci času, jaká nemá ve světě obdoby.

Na počátku mezoamerického kalendáře stála s největší pravděpodobností potřeba spolehlivého rozvržení zemědělské činnosti, spojená s potřebou předvídaní období sucha a dešťů.¹⁹ Jak dále Křížová dodává, základní strukturu kalendáře následně zkomplikovalo jak přesvědčení o magické povaze čísel, tak fascinace astronomickými fenomény.²⁰ Pro začátek je dále nesmírně důležité zdůraznit skutečnost, že bylo mayské pojetí času jak lineární, tak cyklické;²¹ minulost, přítomnost i budoucnost se pak v mayských představách neustále propojovaly.²² Mayská chronologie je pak založená právě na počítání cyklů. Dalším důležitým znakem je také provázanost času a prostoru, kterému se budu blíže věnovat v rámci pasáže věnované dvoupyramidovým komplexům v Tikalu.

Ještě než se však zaměříme na vlastní fungování mayského kalendářního systému, je zapotřebí věnovat pozornost mayskému početnímu systému, neboť vznik komplikované astronomické časomíry je úzce spjat se znalostmi z matematické oblasti.

Stejně jako naše kultura, také kultura mayská znala a používala nulu. Na rozdíl od našeho pojetí zde však byla nula spíše symbolem plnosti a celistvosti, ačkoli pojetí nuly coby „nic“ Mayové znali také.²³ Jako znak pro nulu se používala např. květina, mušle (Aveni upozorňuje, že

---

¹⁷ Parafráze z: KŘÍŽOVÁ, Markéta. *Břemeno dní: čas předkolumbovských civilizací Střední Ameriky*, s. 22.

¹⁸ COE, Michael D. *The Maya*, s. 62–63.

¹⁹ KŘÍŽOVÁ, Markéta. *Mayové...*, s. 41.

²⁰ KŘÍŽOVÁ, Markéta. *Mayové...*, s. 41.

²¹ RICE, Prudence M. *Maya Political Science...*, s. 56.

²² KŘÍŽOVÁ, Markéta. *Mayové...*, s. 41.

²³ KOSTIČOVÁ, Zuzana M. *Mezoamerická astronomie*.

je tomu tak z důvodu kulatosti mušle, která znázorňovala cykličnost času)²⁴ či dlaň. Co se pak dalších číslic týče, jednotky se označovaly jako tečky či puntíky a pětky představovala vodorovná čára. Setkat se nicméně můžeme (a to především v případě stél) i s tzv. „hlavovými variantami“ dvaceti základních čísel (každé z těchto čísel znázorňovala určitá hlava se specifickými rysy, přičemž „originální“ podoba hlavy byla přisouzena pouze číslům v první desítce; v druhé desítce se opakovala podoba hlav z první desítky, ale aby se poznalo, že se jedná o vyšší čísla, měla příslušná hlava místo spodní čelisti kost).

Vedle definování nuly pak Mayové dosáhli dalšího velkého úspěchu v matematické oblasti v podobě znalosti pozičního zápisu čísel, jenž přisuzuje každé číslici vedle její vlastní hodnoty také hodnotu místa. Na tomto místě je však důležité zdůraznit, že Mayové nepočítali v desítkové, ale ve dvacítkové soustavě (základem pro ně tedy nebyl počet prstů na rukách člověka, ale všechny prsty, které má člověk na svém těle k dispozici). Další „specialitou“ pak byl odlišný zápis čísel; zatímco v naší kultuře se násobky zvyšují zprava doleva, v mayské kultuře se tak dělo odspoda nahoru.

S těmito potřebnými informacemi nyní přistupme k podobě samotného mayského kalendářního systému. Jeho základní součásti v zásadě tvořily solární rok a sakrální rok, které spolu tvořily velký cyklus – tzv. „kalendářní kolo“ -, a perioda známá pod názvem „dlouhý počet.“

Solární rok, u Mayů nazývaný coby *haab*, tvořilo 365 dní a skládal se z osmnácti měsíců po dvaceti dnech, ke kterým Mayové ještě na konci roku připočítávali pět dní. (Toto zvláštní pětidenní období na konci solárního roku, jež někdy bývá pokládáno za další měsíc, se nazývalo *Wayeb'*, a bylo příslušníky mayské kultury pokládáno za mimořádně nešťastné.) Stejně jako je tomu v našem kalendáři, také v *haabu* se data zaznamenávala za pomoci udání čísla a jména měsíce, přičemž jednotlivé názvy mayských měsíců zní: *Pop, Wo, Sip, Sotz', Sek, Xul, Yaxk'in, Mol, Ch'en, Yax, Sak, Kej, Mak, K'ank'in, Muwan, Pax, K'ayab* a *Kumk'u*. Důležité je však zdůraznit, že Mayové na rozdíl od nás nezaznamenávali pořadí dne v měsíci, jako příklad si uveďme datum 1. ledna, ale počet dní, které od začátku měsíce uplynuly. První den v měsíci tedy nedoprovázela číslovka 1, ale 0. Ekvivalentem našeho 1. ledna by tak bylo datum *0 Pop*, neboť žádný den od začátku měsíce *Pop* ještě neuplynul. Dále je však princip gregoriánského kalendáře a *haabu* stejný; stejně jako u nás po 1. lednu, následuje 2. leden, 3. leden atd., i v *haabu* po dni *0*

---

²⁴ AVENI, Anthony F. *Skywatchers...*, s. 131.

Pop následuje *1 Pop*, *2 Pop* atd. Rozdíl obou kalendářních systémů nicméně dále spočívá také v případě přestupného roku. Ačkoli měli Mayové o skutečné délce tropického roku neobvykle přesnou představu, o tom, že by používali přestupný rok, dosud neexistují žádné důkazy. Co se dále funkce solárního roku týče, používal se *haab* především pro potřebu zemědělských cyklů a stanovování výročních svátků.²⁵

Sakrální rok bývá tak označován coby *tzolk'in* (v doslovném překladu „počet dní“), ovšem je důležité upozornit, že tento název dali sakrálnímu roku až archeologové v moderní době a jeho původní název bohužel není znám. Termín v mayistice nicméně „zdomácněl,“ a proto jej ve své práci také na některých místech budu používat. Zatímco *haab* je v zásadě podobný našemu evropskému počítání času, *tzolk'in* představuje skutečnou „mezoamerickou specialitu,“ neboť se jednalo o 260denní cyklus, který žádná jiná civilizace na světě nikdy nepoužívala.²⁶ Skládal se z 13 čísel a 20 názvů dní, která zněla *Ajaw*, *Imix*, *Ik'*, *Akb'al*, *K'an*, *Chikchan*, *Kimi*, *Manik'*, *Lamat*, *Muluk*, *Ok*, *Chuwen*, *Eb'*, *B'en*, *Ix*, *Men*, *Kib'*, *Kab'an*, *Etnab'* a *Kawak*, přičemž se jak názvy dnů, tak řada čísel periodicky opakovaly. První den sakrálního kalendáře se tak vytvořil zkombinováním prvního čísla z číselné řady s prvním názvem dne; po dni *1 Ajaw* tak následoval den *2 Imix*, poté *3 Ik'* atd. Podle stejného vzorce bychom pak mohli pokračovat až ke dni *13 Eb'*, kdy dojde k použití posledního čísla z číselné řady. Dále bychom tedy pokračovali v následných názvech dnů, ale co se týče čísel, začali bychom opět od 1. Po dni *13 Eb'* by tedy následoval *1 B'en*, dále *2 Ix* atd. S prvním dnem sakrálního roku *1 Ajaw* bychom se pak opět setkali až za 260 dní. Sakrální kalendář se používal především k věštění; každé číslo a každý název dne měly svůj význam, což každému dni *tzolk'in* propůjčovalo jedinečnost.²⁷

Solární a sakrální rok následně tvořily velký cyklus, jenž bývá nazýván coby „kalendářní kolo.“ Konkrétní datum pak Mayové skládali jak z údaje o pozici dne v *tzolk'inu*, tak z údaje o pozici dne v *haabu* (přesně v tomto pořadí) tedy např. *2 Ajaw 13 Sek*. Stejně datum se pak vždy jednou za 52 let, což je tedy také doba trvání celého „kalendářního kola.“

Ačkoli se v případě „kalendářního kola“ jedná o největší časový cyklus, který většina předkolumbovské Mezoameriky znala, nejednalo se o příliš praktický prostředek, co se týče identifikace nějakého přesného časového bodu v minulosti, neboť se zcela stejné datum

---

²⁵ KOSTIČOVÁ, Zuzana M. 2012: *Mayský kalendář...*, s. 30.

²⁶ AVENI, Anthony F. *Schody ke hvězdám...*, s. 134.

²⁷ KOSTIČOVÁ, Zuzana M. Mezoamerická astronomie.

opakovalo každých 52 let.²⁸ Výjimku, která používala systém, jenž umožňoval jednoznačnou identifikaci každého dne, představovali právě Mayové.²⁹

Mayům se v podobě tzv. dlouhého počtu podařilo vyvinout systém, jenž byl velmi podobný našemu letopočtu, neboť se taktéž jednalo o počítání času, který uplynul od „bodu nula“ v minulosti. Rozdíl byl ovšem ten, že zatímco my udáváme počet roků, které od počátečního data našeho kalendáře uplynuly, Mayové udávali počet dní. Podobně jako my rozeznáváme větší časové jednotky v podobě desetiletí, staletí, tisíciletí apod., používali i Mayové ve svém systému větší jednotky času. Na rozdíl od nás tak však činili na bázi svého dvacítkového systému, tedy až na jednu výjimku. 20 dnů – tzv. *kinů* – tak tvořilo 1 *winal*, nyní dochází k oné výjimce, neboť oproti očekávání netvořilo další vyšší jednotku v podobě 1 roku – neboli *tunu* – 20 *winalů*, ale 18. (K této výjimce došlo vzhledem k potřebě Mayů přiblížit se ke skutečné délce solárního roku.) 20 *tunů* pak tvořilo 1 *katun* (tedy necelých 20 slunečních let, 7200 dní). V praxi se pak používala ještě další časová jednotka, a to tzv. *baktun*, jenž byl tvořen 20 katuny. Ačkoli Mayové znali i další časové jednotky, nebudu se o nich zmiňovat, neboť nejsou pro potřeby této práce podstatné.

Jak tedy lze vyvodit z předešlých informací, datum dlouhého počtu se ve většině případů skládalo z pěti čísel, přičemž se od sebe tato čísla oddělují tečkami. Setkáme-li se tedy se záznamem dlouhého počtu např. v podobě 9.16.0.0.0, můžeme konstatovat, že od počátečního bodu kalendáře uplynulo 9 baktunů, 16 katunů, 0 winalů, 0 tunů a 0 kinů. Co se počátečního bodu dlouhého počtu týče (jenž můžeme označit coby 0.0.0.0.0) klademe jej podle většinového konsensu do roku 3114 př. n. l. Zcela zřejmě se přitom jedná o mýtický výchozí bod času, který byl vypočten až dodatečně,³⁰ neboť mayská civilizace v této době samozřejmě ještě neexistovala.

Na tomto místě je třeba se alespoň v krátkosti zmínit o problematice korelace (tedy vzájemného vztahu) našeho a mayského kalendáře. V současné době se v mayistických kruzích plošně používá prakticky jen tzv. GMT korelace.³¹ Název korelace je odvozen z počátečních písmen příjmení badatelů – Goodmana, Martíneze a Thompsona – kteří nezávisle na sobě dospěli k výsledku, že můžeme za počáteční bod dlouhého počtu považovat v gregoriánském kalendáři právě rok 3114 př. n. l.

---

²⁸ KOSTIČOVÁ, Zuzana M. 2012: *Mayský kalendář...*, s. 30.

²⁹ KOSTIČOVÁ, Zuzana M. 2012: *Mayský kalendář...*, s. 30. KRÍŽOVÁ, Markéta. *Mayové...*, s. 43.

³⁰ GRUBE, Nikolai. *Božské postavy rukopisů a jejich hieroglyfy*, s. 36.

³¹ KOSTIČOVÁ, Zuzana M. 2012: *Mayský kalendář...*, s. 34–35.

Co se použitím dlouhého počtu týče, můžeme se s ním setkat převážně v souvislosti s důležitými událostmi souvisejícími s vládnoucí elitou. Reliéfy nás tak s pomocí dlouhého počtu informují např. o tom, kdy vládci usedali na trůn, kdy se jim podařila vyhrát důležitá bitva, kdy zemřeli, a co je pak v případě této práce obzvláště důležité zdůraznit, kdy provedli důležité rituály. Zjevná spojitost dlouhého počtu se záznamy týkající se vládnoucích elit pak vedla některé badatele k názoru, že byl dlouhý počet vynalezen právě těmito elitami, které potřebovaly upozornit na svůj historický i mytologický genealogický původ, aby mohli legitimovat své právo na vládnutí.³² Dlouhý počet byl pak v tomto ohledu báječným nástrojem, neboť se s jeho pomocí mohly odkázat do daleké minulosti.

Skutečnost, že se data dlouhého počtu na reliéfech nachází v doprovodu panovnických portrétů, dále odhaluje, že se panovníci veřejně prezentovali coby „kontrolori času.“³³ Právě na stélách vztyčených na konci určitých časových cyklů je pojetí panovníků coby „pánů času“ také krásně patrná.

Podoba plného mayského data se pak skládala jak z dlouhého počtu, tak z data sakrálního a solárního roku. Jako příklad si můžeme uvést datum 9.16.0.0.0 2 *Ajaw 13 Sek* (což podle stávající korelace odpovídá datu 7. 5. 751 n. l.). V klasickém období pak Mayové standardně přidávali k takto vypadajícímu datu ještě tzv. doplňkovou sérii, jež obsahovala údaj o patronovi devítidenního cyklu (jednalo se o periodu devíti dnů, co se neustále opakovaly; lze ji tedy přirovnat k principu fungování našich dnů v týdnu) a údaje o pozici a fázi Měsíce a Venuše.³⁴

Jak zdůrazňuje Křížová, ačkoli se můžeme v literatuře velmi často setkat s pojetím mayského kalendáře coby zobrazením soustavy do sebe zapadajících ozubených kol, nechápali Mayové plynutí času coby pohyb stroje, ale spíše si jednotlivé úseky času představovali jako břemena, jež na svých zádech nesou určitá božstva.³⁵ V břemenech pak „byli obsažené“ předzvěsti budoucích událostí.³⁶ Konce časových cyklů pak příslušníci mayské kultury obecně považovali za velmi důležité a zároveň mocné a děsivé okamžiky.³⁷

---

³² RICE, Prudence M. *Maya Calendar Origins...*, s. 172.

³³ RICE, Prudence M. *Maya Calendar Origins...*, s. 172.

³⁴ KOSTIČOVÁ, Zuzana M. Mezoamerická astronomie.

³⁵ KŘÍŽOVÁ, Markéta. *Mayové...*, s. 46, na tomto místě je také použita citace Thompsona: THOMPSON, J. E. S. *Sláva a pád starých Mayů*, s. 195.

³⁶ RICE, Prudence M. *Maya Political Science...*, s. 58.

³⁷ KŘÍŽOVÁ, Markéta. *Mayové...*, s. 46.

2. Konce katunových period v Tikalu

2. 1 Stély a oltáře

O skutečnosti, že Mayové věnovali završení katunových cyklů velkou pozornost, svědčí existence poměrně velkého množství stél, které byly vztyčeny právě na konci této 7200denní periody. Z celkového počtu 43 dnes známých tikalských stél, bylo 15 kamenných monolitů vztyčeno právě k příležitosti katunového „výročí“. Vzhledem k tomu, že můžeme katunové stély spolu s doprovodnými oltáři považovat za hlavní prameny k problematice oslav konců katunového cyklu v klasickém období, budu se jim v rámci této kapitoly podrobně věnovat.

Jednotlivými kamennými monolity se budu zabývat chronologicky, přičemž každému „výročí“ katunového cyklu, při jehož příležitosti došlo k vztyčení stély, věnuji vlastní oddíl. (Přehledný chronologický seznam dochovaných tikalských katunových stél a oltářů viz příloha č. 1.)

2.1.1 Stéla 39

Nejstarší nalezenou tikalskou stélou, o které se předpokládá, že byla vztyčena na konci katunového cyklu, je stéla 39 (viz příloha č. 2). Přestože není vzhledem k poničenému stavu stély datum na její zadní straně dobře čitelné, odborníci se dnes shodují, že byla stéla vytvořena pro zaznamenání katunového „výročí“ 8.17.0.0.0, které odpovídá roku 376.³⁸ Ačkoli se stéla dochovala pouze zčásti, představuje stále bohatý zdroj informací, a to nejen pro problematiku oslav konců katunového cyklu.

Na přední straně stély se nachází reliéf, kterému dominuje postava, zobrazená vzhledem k poškození stély pouze od pasu dolů, stojící na další, tentokrát svázané postavě. Celý výjev je pak doplněn řadou zdobných prvků (na tomto místě je třeba podotknout, že si mayští umělci na volný prostor ve svém díle příliš „nepotrpěli“ a hojně zaplňování výjevů zdobnými motivy je pro

---

³⁸ Toto datum uvádí např. MARTIN, Simon a GRUBE, Nikolai. *Chronicle of the Maya Kings and Queens...*, s. 28. Dále RICE, Prudence M. *Maya Political Science...*, s. 101. SCHELE, Linda a FREIDEL, David. *A Forest of King...*, s. 144. V minulosti bylo ale zvažováno také datum 8.19.0.0.0 (jako možné jej spolu s dnes uznávaným datem 8.17.0.0.0 uvádí např. Ayalová Falcónová – viz AYALA FALCÓN, Maricela. *La Estela 39 de Tikal...*, s. 601).

mayské reliéfy charakteristickým znakem, který lze vyjádřit odborným termínem „horror vacui,“ – tedy strach z prázdnoty).

Co se identifikace postav týče, shodují se mayisté, že má dominantní postava na reliéfu představovat tikalského panovníka jménem Chak Tok Ich'aak I., vládnoucího mezi lety 360 a 378,³⁹ který šlape po neznámém válečném zajatci.⁴⁰ Právě zobrazení svázaného či klečícího zajatce se na katunových stélách, a jak ještě bude řečeno, také oltářích, často objevuje. Tento fakt dává Riceová do souvislosti se zajímavou skutečností, že slovo katun můžeme také přeložit jako „bojovník“, „válka“ nebo „válčit“,⁴¹ což by mohlo vytvořit dojem, že byl konec katunového cyklu spojován s válečnými konflikty. Je ovšem otázkou nakolik je tento překlad důvěryhodný pro klasické období, protože se zde Riceová odkazuje na *Diccionario maya cordemex: Maya-español, español-maya*, což je slovník mapující jazyk maya-yucateca od koloniálního období.⁴² Od klasického období mayských dějin však mohlo dojít k pozměnění významu slova. A co je neméně důležité, je také třeba položit si otázku, nakolik můžeme tento překlad považovat za „univerzální“, jelikož maya-yucateca samozřejmě není a nebyl jediným jazykem používaným v mayské oblasti, ačkoli Stuart dodává, že se slovo katun ve významu války v koloniální době používalo také v dalším z mayských jazyků, v jazyce chol. Jak jsem však již uvedla v kapitole uvedení do kontextu, dnes již víme, že byla většina nápisů v klasickém období zaznamenávána v dnes již vymřelém maya-choltí, a jak Stuart zdůrazňuje, není vůbec jasné, jak se v něm glyf označující dvacetiletý cyklus skutečně četl.⁴³

Ani samotná přítomnost zajatce na stéle však nemusí znamenat, že by došlo k válečnému konfliktu těsně před oslavou konce katunu, elitní zajatci mohli být totiž na přemožitelově dvoře věznění i několik desítek let, a následně často byli, jak ještě bude níže detailněji uvedeno, obětováni při významných příležitostech.⁴⁴ Konečně je také přítomnost zajatců na mayských stélách obvyklým motivem nejen co se konců katunových cyklů týče.

Zobrazování zajatců na stélách každopádně sloužilo k symbolickému vyjádření královské prestiže, autority a moci. Na tomto místě je zapotřebí alespoň ve stručnosti upozornit na odlišný

---

³⁹ MARTIN, Simon a GRUBE, Nikolai. *Chronicle of the Maya Kings and Queens...*, s. 26.

⁴⁰ MARTIN, Simon a GRUBE, Nikolai. *Chronicle of the Maya Kings and Queens...*, s. 26–27. RICE, Prudence M. *Maya Political Science...*, s. 100–101.

⁴¹ RICE, Prudence M. *Maya Political Science...*, s. 92.

⁴² KAUFMAN, Terrence. Review: *Diccionario Maya Cordemex...*, s. 208.

⁴³ STUART, David. *A Study of Maya Inscriptions*, s. 301. Dále informace v tomto odstavci čerpány z: KOSTIČOVÁ, Zuzana M. *Literatura starých Mayů*.

⁴⁴ KOSTIČOVÁ, Zuzana M. *Špinavé a trapné rituály*, s. 31.

mayský (a obecně mezoamerický) koncept války. Cílem mayských bojovníků totiž nebylo protivníky usmrtit, ale zajmout je, aby je mohli později obřadně obětovat. Ačkoli samozřejmě docházelo k úmrtím válečníků přímo během bitvy, připomínaly mayské války spíše jakési „lovy“ na obětní dary božstvům. Prokázání statečnosti v boji bylo v mayské společnosti pochopitelně velmi oceňováno a následné obětování zajatců bylo důležitou součástí rituálních povinností, jaká se očekávala od panovníků a urozených jedinců.⁴⁵ Pokud se navíc mayskému válečníkovi podařilo v bitvě získat vysoko postaveného zajatce, jenž právě pro svůj urozený původ představoval nejcennější lidskou kořist, získal jeho věznitel vysokou společenskou prestiž. Ačkoli již bylo řečeno, že se panovníci nechávali s oblibou zobrazovat ve vítězoslavných pózách nad ukořistěnými zajatci, neznamená to, že to museli být nutně oni sami, komu se vznešeného protivníka podařilo zajmout. Stuart uvádí, že se možná panovníci aktivně neúčastnili válek pokaždé, a získání zajatců a další kořisti měli na starost méně urození jedinci. Vzápětí pak Stuart vyslovuje domněnku, podle které se i v případě, kdy se panovník bitvy osobně zúčastnil a podařilo se mu získat nějaké zajatce, mohlo od zbylých válečníků očekávat, že králi „postoupí“ své vlastní zajatce, a to ty, kterých si nejvíce cenili.⁴⁶ Při interpretaci mayských stél tak musíme mít neustále na paměti, kdo tyto kamenné monolity nechával vyrobit, neboť v zájmu panovníků jistě bylo prezentovat se v tom nejlepším a „nejstatečnějším“ světle. Významné „výročí“ v podobě konce katunového cyklu pak mohlo pro vládce představovat ideální příležitost pro demonstraci své moci. Jak lze také vyzorovat ze stély 39, pro zvýšení dramatického efektu bývají panovníci na stélách často zobrazováni oproti zajatcům ve větším měřítku.⁴⁷

Drew dále upozorňuje, že zatímco v raně klasickém období byli zajatci zobrazení na stélách bezejmennými postavami demonstrujícími královskou moc, v pozdně klasickém období byl těmto „prázdným metaforám“ dán nový rozměr. Na stélách se totiž začaly zobrazovat reálné postavy; z nápisů lze zjistit jméno zajatců, odkud pocházeli a při jaké příležitosti byli zajati.⁴⁸ Tikalská stéla 39 tomuto „trendu“ plně odpovídá, neboť, jak již bylo uvedeno, pochází z raně klasického období a neobsahuje žádnou bližší přímou zmínku o osobě zajatce, díky které by mohl

---

⁴⁵ SCHELE, Linda a FREIDEL, David. *A Forest of King...*, s. 145.

⁴⁶ STUART, David. *A Study of Maya Inscriptions*, s. 297.

⁴⁷ DREW, David. *Ztracené kroniky mayských králů*, s. 158. SCHELE, Linda a FREIDEL, David. *A Forest of King...*, s. 145. STUART, David. *A Study of Maya Inscriptions*, s. 294-297. KOSTIČOVÁ, Zuzana M., KRÍŽOVÁ, Markéta a KVĚTINOVÁ, Sylvie. *Krvavé rituály Střední a Jižní Ameriky*, s. 43-44. KOSTIČOVÁ, Zuzana M. *Špinavé a trapné rituály*, s. 31.

⁴⁸ DREW, David. *Ztracené kroniky mayských králů*, s. 158. Příkladem stély, která uvádí jména zajatců je např. stéla 12 z Piedras Negras, která pochází z roku 795 n. l.

být identifikován. Jediné co můžeme ze stély vyčíst je to, že se, vzhledem k jeho zdobené bederní roušce, typu sandál a komplikované čelence, pravděpodobně jednalo o jedince urozeného původu. Narážkou na vznešený původ může být také zajatcova bradka, neboť se zdá, že ačkoli nebyly bradky u Mayů obvyklé, mohly v některých případech představovat doplněk oděvu urozených jedinců. Setkat se ostatně můžeme i s bradkami falešnými.⁴⁹

Co se týče osoby Chak Tok Ich'aaka I., je na stéle 39 vyobrazen coby válečník a obětník.⁵⁰ Panovník je oděn do zdobené bederní roušky a zajímavými prvky jeho „výstroje“ jsou jakési sekyrky, které vystupují z jeho propracovaných nákotníků.⁵¹

Domnívám se, že další odkaz na válku můžeme na stéle 39 spatřit také v podobě božstva, které visí z opasku panovníka u jeho levé nohy. Scheleová a Freidel identifikovali toto božstvo jako Chak Xib Chaka, tedy jeden z aspektů mayského boha deště Chaka, a upozorňují, že se panovníci často nechávali zobrazovat v maskách tohoto božstva či s podobnými „přívěšky“ jak je tomu na tikalské stéle 39.⁵² Chak Xib Chak byl v mayské kosmologii spojován nejen s východní světovou stranou a červenou barvou, ale jak Scheleová a Freidel uvádí, také s planetou Venuší.⁵³ Právě Venuše byla v mayském světě symbolem války a podle fázi této planety, jejíž oběh Mayové úzkostlivě sledovali a dokázali jej spočítat s velkou přesností, plánovali Mayové v klasickém období načasování válečných konfliktů.⁵⁴

V levé ruce pak vládce třímá pazourkovou stínací sekyrku, jejíž zakončení připomíná jaguáří tlapu s drápy. Nejedná se o náhodu, neboť jméno Chak Tok Ich'aak můžeme přeložit jako „Velký ohnivý dráp“ (této skutečnosti ostatně odpovídá i podoba glyfu králova jména). Sekyrka je tudíž „podepsána“ jménem panovníka.⁵⁵ Kromě sebe prezentace vládce, má pak na stéle 39 znázorněná zbraň pravděpodobně představovat také obětní nástroj, což podporuje domněnku mayistů, že měl

---

⁴⁹ RICE, Prudence M. *Maya Political Science...*, s. 101. SCHELE, Linda a FREIDEL, David. *A Forest of King...*, s. 145. PROSKOURIAKOFF, Tatiana. *A Study of Classic Maya Sculpture*, s. 57–58. FOSTER, Lynn V. *Handbook to life in the ancient Maya world*, s. 339.

⁵⁰ SCHELE, Linda a FREIDEL, David. *A Forest of Kings...*, s. 145.

⁵¹ RICE, Prudence M. *Maya Political Science...*, s. 101.

⁵² SCHELE, Linda a FREIDEL, David. *A Forest of Kings...*, s. 144–145, 285 a 408.

⁵³ SCHELE, Linda a FREIDEL, David. *A Forest of Kings...*, s. 323.

⁵⁴ KOSTIČOVÁ, Zuzana M., KRÍŽOVÁ, Markéta a KVĚTINOVÁ, Sylvie. *Krvavé rituály Střední a Jižní Ameriky*, s. 34.

⁵⁵ KOSTIČOVÁ, Zuzana M., ústní informace.

být zajatec zobrazený na této stéle obětován.⁵⁶ Tato skutečnost pak naznačuje spojení mezi oslavou konce katunového cyklu a lidskou obětí.

Na tomto místě je zapotřebí věnovat určitý prostor problematice lidské oběti v mayské kultuře, neboť lidská oběť a s ní spojené krvavé rituály patřily k podstatě nejen mayského, ale i obecně mezoamerického náboženství.⁵⁷ Jak zdůrazňují autorky publikace *Krvavé rituály Střední a Jižní Ameriky*, lidská oběť měla v mezoamerickém pojetí tři zásadní rozměry v podobě povinnosti, výsady a trestu.⁵⁸ Povinnost měli obyvatelé Mezoameriky vůči svým bohům, kteří jim tento smrtelný úkol sami přisoudili. Autorky zde připomínají, že byl podle mayské knihy *Popol Vuh* ostatně člověk stvořen právě proto, aby uctíval božstva a lidská oběť představovala to nejprecennější, co bylo možné božstvům nabídnout.⁵⁹ Obětování člověka tak bylo nejen nejpřesvědčivějším argumentem pro naklonění si božstev na svou stranu, ale zároveň také nutností, neboť by zanedbání této povinnosti mohlo mít pro lidský rod katastrofální následky. Další rozměr lidské oběti pak představovala výsada; odměnou za hrdinskou smrt byl obětovaným lidem po jejich smrti pravděpodobně odchod do lepších z možných zaslaví, což jim zaručovalo příjemnější posmrtný život. Do třetice byla lidská oběť také trestem. Navzdory předchozím dvěma rozměrům, které by v nás snad mohli vzbudit představu, že se příslušníci mezoamerické kultury, zlákáni možností hrdinské smrti a následným posmrtným komfortem, nadšeně hlásili k obětování coby dobrovolníci, představovala lidská oběť stále nezáviděníhodný a negativní osud. Jak již bylo předesláno v předchozích pasážích, lidská oběť byla úzce provázaná s válkou a jejím prostřednictvím se nepřátelé ponižovali až do krajnosti.⁶⁰ Obětování soupeřů tak sloužilo nejen k demonstraci politické moci obětníků, což je na tikalské stéle 39 v podobě slavnostně a válečně oděného panovníka hrozivě se tyčícího nad zkrouceným zajatcem krásně patrné, ale také

---

⁵⁶ Tuto domněnku uvádí např. Scheleová, Freidel i Drew. Viz SCHELE, Linda a FREIDEL, David. *A Forest of Kings...*, s. 145 a DREW, David. *Ztracené kroniky mayských králů*, s. 156.

⁵⁷ KOSTIČOVÁ, Zuzana M., KŘÍŽOVÁ, Markéta a KVĚTINOVÁ, Sylvie. *Krvavé rituály Střední a Jižní Ameriky*, s. 41.

⁵⁸ KOSTIČOVÁ, Zuzana M., KŘÍŽOVÁ, Markéta a KVĚTINOVÁ, Sylvie. *Krvavé rituály Střední a Jižní Ameriky*, s. 54.

⁵⁹ KOSTIČOVÁ, Zuzana M., KŘÍŽOVÁ, Markéta a KVĚTINOVÁ, Sylvie. *Krvavé rituály Střední a Jižní Ameriky*, s. 54. *Popol Vuh...*, s. 23–30 a 79–80.

⁶⁰ KOSTIČOVÁ, Zuzana M., KŘÍŽOVÁ, Markéta a KVĚTINOVÁ, Sylvie. *Krvavé rituály Střední a Jižní Ameriky*, s. 45 a 67.

k zastrašení dalších potenciálních protivníků (je nutné podotknout, že se většina obětovaných rekrutovala právě buď z válečných zajatců, nebo z provinilců odsouzených za spáchaný zločin).⁶¹

Pro zajímavost lze uvést, že nás o pravidelné lidské oběti uskutečňované na oslavách konce katunového cyklu ostatně informují také *Knihy Chilama Balama*. Obětí se však tentokrát již nestávají zajatci, ale kněží.⁶² *Knihy Chilama Balama* bych však chtěla zmínit pouze jako doplnění, které nemůžeme pro klasické období mayských dějin považovat za směrodatné, neboť od jejich napsání dělí klasické období několik století, a v případě stély 39 dokonce více než jedno tisíciletí, během kterých se podoba rituálů samozřejmě mohla zásadním způsobem proměnit.

S přihlédnutím k pojetí oběti v mayské kultuře a informacím o mayském kalendáři v první kapitole této práce pak lze vyvodit, že účelem vykonání lidské oběti na konci katunového cyklu mohla být nejen snaha o naklonění si božstev na následující 7200denní období a splacení „povinného poplatku“ bohům, ale zároveň byla tato významná událost také skvělou příležitostí pro demonstraci moci Tikalu a jeho vládnoucí elity.

Zajímavým detailem na stéle je dále emblémový glyf Tikalu, který se nachází v pravém dolním rohu stély u nohy zajatce (jako emblémový glyf je označován takový mayský glyf, který obsahuje titul panovníka – *k'uhul ajaw*; v angličtině „holy lord“, do češtiny můžeme přeložit jako „božský pán“⁶³ – a coby hlavní znak pak název místa, kterému král vládl). Pozoruhodné je pak právě umístění tohoto glyfu, které se nenachází přímo u panovníka (což by jinak nejspíš znamenalo opětovné „oslavné“ zdůraznění skutečnosti, že to byl právě Tikal v čele se svým mocným vládcem, komu se vznešeného zajatce podařilo ukořistit). Umístění emblémového glyfu u zajatce je pak zarážející.

Předpoklad, že měl být zajatec zobrazený na tikalské stéle 39 obětován, umocňuje již zmíněné zobrazení stínací sekyrky v rukou panovníka. Právě oběť stětím patřila totiž pravděpodobně u Mayů v klasickém období k nejčastějším technikám obětování člověka. Co se mayských způsobů obětování týče, je stětí pravděpodobně nejvíce podobné evropské popravě; obvykle se odehrávalo tak, že byla na platformě či obětním kameni oběti zaživa uříznuta hlava.⁶⁴

---

⁶¹ KOSTIČOVÁ, Zuzana M., KRÍŽOVÁ, Markéta a KVĚTINOVÁ, Sylvie. *Krvavé rituály Střední a Jižní Ameriky*, s. 45.

⁶² Zmínka např. *Heaven born Merida and its destiny: The Book of Chilam Balam of Chumayel*, s. 142. Dále informace čerpány z a podrobněji k této problematice viz KOSTIČOVÁ, Zuzana M. *Špinavé a trapné rituály*, s. 42–53.

⁶³ Překlad Křížová: KRÍŽOVÁ, Markéta. *Mayové...*, s. 24.

⁶⁴ KOSTIČOVÁ, Zuzana M., KRÍŽOVÁ, Markéta a KVĚTINOVÁ, Sylvie. *Krvavé rituály Střední a Jižní Ameriky*, s. 51.

Za jeden z hlavních účelů této praktiky se pak považuje velká míra krveprolití, ke které v rámci této obětní praktiky docházelo.⁶⁵ Velmi důležité je také poukázat na těsné propojení varianty této oběti s tzv. mezoamerickou míčovou hrou (o které se ještě zmíním dále v textu) a kukuřičnou symbolikou (předpokládá se, že je stětí odkazem na sklizeň kukuřice, jež představovala pro Mezoameričany nejdůležitější plodinu, které se usekává klas stejně, jako obětem při stínání jejich hlava).⁶⁶

Věnujme nyní pozornost předmětu, který má na tikalské stéle 39 zajatec u svého nosu. Ačkoli mayské prameny dokládají existenci rozličných ozdob do nosu (podobu mnoha těchto nosních ozdob zachytila Proskouriakoffová),⁶⁷ zdá se mi, že je předmět zobrazený na stéle 39 nápadně podobný schránce na zachycení duše, jaká je vyobrazena na známém sarkofágu panovníka Pakala v Palenque. Kladu si proto otázku, zda se nemohlo jednat o tytéž předměty. Přestože je problematika mayského pojetí duše v klasickém období pro badatele stále do značné míry záhadou, předpokládá se, že Mayové věřili v existenci několika duší, z nichž měla jedna sídlit v dechu. Tato duši – *sak nik ik'il* – byla dále spojována např. s řečením a zpěvem a po smrti z těla odcházela. Kůstky či jadeitové předměty umístované k obličejí zemřelého pak představovaly jakési schránky, jejichž úkolem bylo tuto duši zachytit.⁶⁸ Chtěl tvůrce stély 39 s pomocí tohoto předmětu vyjádřit, že je zajatec skutečně odsouzen k smrti, či je zajatec dokonce zobrazen již jako nebožtík? Na druhou stranu je však zapotřebí konstatovat, že je podobnost s předmětem na Pakalově sarkofágu dobře patrná především z překresleného zobrazení stély, které mají na svědomí mayisté⁶⁹ a že na vlastní stéle není tento detail příliš dobře zachovaný. Navíc to také vypadá, že je hlava zajatce stále součástí jeho těla, což by bylo v případě dekapitace podezřelé. Je také otázkou, zda by se Mayové „namáhali“ zachycováním duše svého nepřítel.

Dále je zapotřebí obrátit pozornost na zadní stranu stély 39, kde se nachází hieroglyfický text. Z hlediska zkoumání slavení konců katunových cyklů je zde stěžejní pasáž, která nás informuje o skutečnosti, že si panovník Chak Tok Ich'aak I. v k příležitosti završení 17. katunu „pustil krev

---

⁶⁵ KOSTIČOVÁ, Zuzana M., KŘÍŽOVÁ, Markéta a KVĚTINOVÁ, Sylvie. *Krvavé rituály Střední a Jižní Ameriky*, s. 51.

⁶⁶ KOSTIČOVÁ, Zuzana M., KŘÍŽOVÁ, Markéta a KVĚTINOVÁ, Sylvie. *Krvavé rituály Střední a Jižní Ameriky*, s. 51 a 106.

⁶⁷ Podobu mnoha těchto nosních ozdob zachytila Proskouriakoffová: PROSKOURIAKOFF, Tatiana. *A Study of Classic Maya Sculpture*, s. 61.

⁶⁸ FREIDEL, David A., SCHELE, Linda a PARKER, J. *Maya Cosmos...*, s. 183–184.

⁶⁹ Viz např. Stela 39 - FAMSI – The Montgomery Drawing Collection.

z jazyka“ (konkrétně se jedná o pasáž zahrnující glyfy B4 – A5).⁷⁰ Tato zmínka nás nepochybně odkazuje na mayskou sebeoběť.

Sebeoběť, nazývaná také jako oběť krve, je jednou z nejstarších doložených obětních technik v Mezoamerice a jak již z názvu vyplývá, můžeme ji definovat jako násilí, které člověk provádí sám na sobě.⁷¹ Na rozdíl od výše uvedené lidské oběti také představovala jednoznačně elitní a prestižní úkon, jehož provedení bylo vysoce oceňováno; byla povinností a výsadou, ale již ne trestem, také jen výjimečně končila smrtí hlavního aktéra.⁷² Sebeoběť prováděli její aktéři z vlastní iniciativy a její logika souvisela s ideálem mezoamerického bojovníka, který měl vedle statečnosti a odhodlání ztělesňovat také pohrdání bolestí a smrtí.⁷³

Jak již napovídá výše přeložená pasáž ze zadní strany stély 39, při oběti krve docházelo k tomu, že aktér probodnul či propíchnul nějakou periferní část svého těla, přičemž nejčastěji se jednalo, stejně jako v případě sebeoběti Chak Tok Ich'aaka I. právě o jazyk, dále pak o ucho či o genitálie. Znamé jsou také případy propíchování stehna a paží, ačkoli obecně lze konstatovat, že se dalo pouštět žilou prakticky odkudkoliv.⁷⁴ Coby perforátory pak sloužily trny agáve, rejnočí ostny či tenké obsidiánové nože.⁷⁵ Vzniklým otvorem se později mnohdy provlékal provaz, po kterém pak stékala krev do připraveného košíku naplněného papírem z kůry fikovníku, který se posléze obřadně spálil.⁷⁶

Hlavním účelem oběti krve tak bylo získat krev, která byla následně v nějaké formě obětována bohům.⁷⁷ Na tomto místě je zapotřebí vrátit se k problematice mayského pojetí duše. Další duší, v jejíž existenci Mayové věřili, nesla název *k'ulel* (můžeme se setkat i s podobou tohoto slova *ch'ulel*) a sídlila v lidské krvi; právě kvůli své posvátné duchovní esenci pak byla tato tělní

---

⁷⁰ SCHELE, Linda a FREIDEL, David. *A Forest of Kings...*, s. 145.

⁷¹ KOSTIČOVÁ, Zuzana M., KŘÍŽOVÁ, Markéta a KVĚTINOVÁ, Sylvie. *Krvavé rituály Střední a Jižní Ameriky*, s. 141.

⁷² KOSTIČOVÁ, Zuzana M., KŘÍŽOVÁ, Markéta a KVĚTINOVÁ, Sylvie. *Krvavé rituály Střední a Jižní Ameriky*, s. 141.

⁷³ KOSTIČOVÁ, Zuzana M., KŘÍŽOVÁ, Markéta a KVĚTINOVÁ, Sylvie. *Krvavé rituály Střední a Jižní Ameriky*, s. 141.

⁷⁴ KOSTIČOVÁ, Zuzana M., KŘÍŽOVÁ, Markéta a KVĚTINOVÁ, Sylvie. *Krvavé rituály Střední a Jižní Ameriky*, s. 142.

⁷⁵ KOSTIČOVÁ, Zuzana M., KŘÍŽOVÁ, Markéta a KVĚTINOVÁ, Sylvie. *Krvavé rituály Střední a Jižní Ameriky*, s. 142.

⁷⁶ KOSTIČOVÁ, Zuzana M. *Špinavé a trapné rituály*, s. 8. DREW, David. *Ztracené kroniky mayských králů*, s. 252.

⁷⁷ KOSTIČOVÁ, Zuzana M., KŘÍŽOVÁ, Markéta a KVĚTINOVÁ, Sylvie. *Krvavé rituály Střední a Jižní Ameriky*, s. 141.

tekutina tolik ceněná.⁷⁸ Název této duše pravděpodobně pochází ze slova *k'ul* (či *ch'ul*), což bychom mohli přeložit jako „posvátné“ nebo „božské“ a je zajímavé, že Mayové používali v klasickém období pro své panovníky také označení *ch'ul ahaw*, což autoři knihy *Maya Cosmos* překládají jako „lords of the life-force“,⁷⁹ tedy „pánové životní síly“. Již tato skutečnost pak naznačuje, že bylo na panovníkovu oběť krve pohlíženo jako na velmi důležitý úkon. Králové totiž vlastnily obzvláště silnou a kvalitní *k'ulel* což jim prostřednictvím sebeoběti – kontrolované ztráty části duše – umožňovalo nejen komunikaci s významnými předky, ale také naklonění si božstev na svou stranu (potažmo i stranu celé své komunity), což bylo pro nadcházející katunový cyklus velmi důležité. Stuart uvádí, že byla královská sebeoběť vnímána coby stvořitelství, metaforicky „oživující“ předky a božstva, neboť díky tomuto rituálu mohli jak bohové, tak předci získat ve světě lidí fyzickou podobu.⁸⁰ V této souvislosti je vhodné poznamenat, že se lidská krev, ostatně nejen v mayském prostředí, přirovnávala k dešti, další posvátná tekutině, která oplodňovala zemi a nechávala vyrůst rostliny.⁸¹ Právě vyživování božstev a vyvolání vizí, které Mayové interpretovali jako komunikaci se světem bohů a dávno mrtvých předků představovalo pro Maye hlavní dva důvody pro praktikování oběti krve.⁸² Královská sebeoběť pak tvořila důležitou součást každého významného dynastického či kalendářního rituálu, ke kterým slavení konce katunového cyklu nepochybně patřilo.⁸³ Christieová dále zdůrazňuje, že sebeoběť prováděná králem představovala v klasickém období spolu se vztyčováním stél dvě nejdůležitější, ba přímo klíčové činnosti, k jakým během ceremoniálů, věnovaným koncům důležitých časových cyklů mayského kalendáře, docházelo.⁸⁴

Královská oběť krve mohla probíhat buď v soukromí (např. uvnitř chrámu), nebo ve veřejném prostoru, kde mohl rituálu přihlížet shromážděný dav.⁸⁵ Místo, kde Chak Tok Ich'aak I. vykonal k příležitosti dovršení 17. katunu sebeoběť, lze pak odhadnout podle toho, kde se monolit zaznamenávající jeho oběť krve našel. Stéla 39 byla objevena v západní části centra Tikalu

---

⁷⁸ KOSTIČOVÁ, Zuzana M., KŘÍŽOVÁ, Markéta a KVĚTINOVÁ, Sylvie. *Krvavé rituály Střední a Jižní Ameriky*, s. 145.

⁷⁹ FREIDEL, David A., SCHELE, Linda a PARKER, J. *Maya Cosmos...*, s. 182.

⁸⁰ STUART, David. *Ideology and Classic Maya Kingship*. Dále SCHELE, Linda a FREIDEL, David. *A Forest of King...*, s. 89.

⁸¹ KOSTIČOVÁ, Zuzana M., KŘÍŽOVÁ, Markéta a KVĚTINOVÁ, Sylvie. *Krvavé rituály Střední a Jižní Ameriky*, s. 145.

⁸² SCHELE, Linda a FREIDEL, David. *A Forest of King...*, poznámka č. 13 ke 2. kapitole, s. 426–427.

⁸³ SCHELE, Linda a FREIDEL, David. *A Forest of King...*, poznámka č. 13 ke 2. kapitole, s. 427.

⁸⁴ CHRISTIE, Jessica J. *Maya period-ending ceremonies...*

⁸⁵ SCHELE, Linda a FREIDEL, David. *A Forest of King...*, s. 69.

v rámci tzv. Mundo Perdido („Ztraceného světa“), tedy ceremoniálního komplexu zbudovaného již v předklasickém období.⁸⁶ Právě tento komplex byl také kromě jiného dějištěm prvních katunových oslav v Tikalu a s velkou pravděpodobností byl i svědkem rituálů spojených s „výročím“ 8.17.0.0.0.⁸⁷

Mundo Perdido se skládá z velké pyramidy, symetrických náměstí a řady budov, mezi kterými se na východní straně komplexu nachází i tři chrámy. Právě v jednom z těchto chrámů archeologové našli již poničenou stélu 39 ležet na zemi obklopenou keramickými úlomky. Ačkoli stéla původně pravděpodobně stála na jednom z náměstí před některou budovou, vypadá to, že byla již krátce po svém vztyčení úmyslně poškozena. O’Neilová pak poukazuje na názor odborníků, podle kterého mohlo k poničení stély dojít během nějakého válečného konfliktu (coby ponižení od protivníka) či v důsledku „politické změny ovzduší“ v Tikalu⁸⁸ (této hypotéze by odpovídala také skutečnost, že byla úplně zničena horní část stély, která původně zobrazovala panovníkovu tvář). Pozdější umístění této stély do prostředního z chrámů na východní straně komplexu pak nebylo podle Ayalové Falcónové náhodné; ve stejné budově se totiž nachází hrobka ze 4. století, jejímž „obyvatelem“ by mohl být právě Chak Tok Ich’aak I.⁸⁹ U stély nalezené zbytky keramiky, která u Mayů sloužila také coby obětina, pak značí, že byla i po svém poničení stéla předmětem uctívání, a to ještě velmi dlouhou dobu poté, co byla vytvořena. Některé keramické úlomky totiž pochází až z 9. stol. n. l.⁹⁰

2.1.2 Stéla 4, oltář 1 a stéla 18

Na následující katunové „výročí“ v podobě mayského data 8.18.0.0.0 (396 n. l.) byly vztyčeny hned dvě stély, které dnes známe pod označením stéla 4 a stéla 18. Ke stéle 4 přináležejí ještě oltář

---

⁸⁶ Konkrétně se pak počátky budování Mundo Perdido klade do období mezi 700–600 př. n. l. (Viz RICE, Prudence M. *Maya Political Science...*, s. 89.) Pojmenování Mundo Perdido dali komplexu až vědci ve 2. polovině 20. století.

⁸⁷ RICE, Prudence M. *Maya Political Science...*, s. 92. DREW, David. *Ztracené kroniky mayských králů*, s. 155. SHARER, Robert J. *The Ancient Maya*, s. 315.

⁸⁸ O’NEIL, Megan E. *Marked Faces, Displaced Bodies...*, s. 56.

⁸⁹ AYALA FALCÓN, Maricela. *La Estela 39 de Tikal...*, s. 84.

⁹⁰ DREW, David. *Ztracené kroniky mayských králů*, s. 155. COE, William R. *Tikal...*, s. 90–91. SHARER, Robert J. *The Ancient Maya*, s. 317. O’NEIL, Megan E. *Marked Faces, Displaced Bodies...*, s. 56–58.

1,⁹¹ který se však dochoval pouze v podobě dvou fragmentů, jenž jsou natolik poničené, že z nich nelze vyvodit bližší informace ke katunové problematice.

Stéla 4 (viz příloha č. 3) nese zjevné známky poškození jak přední, tak na zadní straně. Pohlédneme-li na stélu zepředu, spatříme vyobrazení sedící postavy. Mayisté tohoto jedince identifikovali jako panovníka Yax Nuun Ayiina I., (znám také pod anglickým označením Curl Snout).⁹² Překlad panovníkova jména nebyl zatím ještě uspokojivě vyřešen, neboť mayistům stále uniká význam prostředního slova ve vládcově jméně. Zbylá dvě slova pak zní „první“ a „krokodýl“. Glyf králova jména je ostatně pěkně patrný na zadní straně stély 4 (jedná se o pravou část glyfu B5).⁹³

Již na první pohled si také můžeme všimnout neobvyklého způsobu zobrazení panovníka na stéle, neboť je zde vládce zobrazen *en face*, což není pro mayské výjevy, zachycující postavy z boku či alespoň z profilu, typické. Z hlediska mayského prostředí dále není obvyklý ani panovníkův oděv a „doplňky“ v podobě typu čelenky a mušlového náhrdelníku; naopak se jedná o zjevný odkaz na Teotihuacán. Tato skutečnost není nikterak náhodná. Mayisté totiž předpokládají, že byl Yax Nuun Ayiin I. synem muže známého pod anglickým pojmenováním Spearthrower Owl, do češtiny Kosticová překládá jako „Atlatl-sova“,⁹⁴ jenž byl zřejmě vládcem Teotihuacánu.⁹⁵ V 70. letech 4. stol. došlo podle dostupných informací k podmanění si Tikalu Teotihuacánem; příjezd „cizinců“ z Teotihuacánu následovala smrt tehdejšího tikalského vládce Chak Tok Ich'aaka I. a po nějaké době také jmenování nového panovníka, kterým se stal Yax Nuun Ayiin I.⁹⁶

Právě nastoupení tohoto nového panovníka na tikalský trůn se věnuje hieroglyfický text na zadní straně stély 4. Zde uvedený kalendářní údaj vztahující se k roku 379, zpočátku mayisty vedl

---

⁹¹ Tuto informaci uvádí Jones a Satterthwaite. Viz JONES, Christopher a SATTERTHWAITE, Linton. *The Monuments and Inscriptions of Tikal...*, s. 13.

⁹² Tedy „Zkroucený nos“. Nelichotivá anglická přezdívka vznikla díky podobě glyfu panovníka jména.

⁹³ MARTIN, Simon a GRUBE, Nikolai. *Chronicle of the Maya Kings and Queens...*, s. 32. SCHELE, Linda a FREIDEL, David. *A Forest of King...*, s. 154. STUART, David. *“The Arrival of Strangers”...*

⁹⁴ KOSTICOVÁ, Zuzana M., ústní informace.

⁹⁵ Funkci panovníka Teotihuacánu mu přisuzuje Stuart. Viz STUART, David. *“The Arrival of Strangers”...*

⁹⁶ STUART, David. *“The Arrival of Strangers”...* MARTIN, Simon a GRUBE, Nikolai. *Chronicle of the Maya Kings and Queens...*, s. 32. ENGLEHARDT, Joshua. *The King is Dead, Long Live the King...*, s. 202. RICE, Prudence M. *Maya Political Science...*, s. 103.

k domněnce, že byla stéla tohoto roku také vztyčena.⁹⁷ Později však došlo k přehodnocení situace a dnes se coby datum vztyčení stély uvádí 8.18.0.0.0.⁹⁸

Zajímavým detailem na přední straně stély je dále hlava, kterou panovník drží ve své pravé ruce. Scheleová a Freidel identifikovali vlastníka této hlavy jako božstvo GII,⁹⁹ které je známé také pod jménem K'awiil (či označením K v Schellhasově klasifikaci). Ačkoli je toto převážně klasické božstvo pro dnešní mayisty do značné míry stále záhadou, bývá mimo jiné dáváno do souvislosti s vládou a královskými dynastiemi.¹⁰⁰ I když byl K'awiil zobrazován ve formě figurativního žezla na mayských stélách poměrně často, nabízí se podle mého názoru v souvislosti se stélou 4 a událostem, které předcházely jejímu vzniku interpretace, že je zde vyobrazena hlava tohoto božstva právě proto, aby „potvrdila“ nárok teotihuacánských cizinců na tikalský trůn.

Další odkaz na stejné božstvo pak můžeme na stéle 4 spatřit nad čelenkou panovníka. Scheleová a Freidel totiž uvádí, že má zvláštní obrazec jaký se v této části stély nachází představovat zhmotněnou vizi K'awiila.¹⁰¹ Jak již bylo poznamenáno výše v textu, ke zhmotnění božstev mohlo dojít při královské sebeoběti, proto si myslím, že si můžeme vyobrazení zhmotnělého božstva na stéle 4 vyložit také jako odkaz na uskutečnění tohoto rituálu, který byl k příležitosti završení 18. katunu vykonán.

Ačkoli se na první pohled může zdát, že není stéla 4 vzhledem k absenci přímé zmínky o způsobu oslavy završení katunového cyklu pro tuto problematiku příliš podstatná, můžeme z ní přesto získat zajímavé závěry. Vzhledem k hieroglyfickému textu přinášejícímu informace o nástupu na trůn nového panovníka lze dojít k předpokladu, že mohly být na konci katunového cyklu také připomínány důležité události (zřejmě takové, které vládnoucí elity považovaly za vhodné k zaznamenání), jež se během uplynulého katunu odehrály. Nejen tyto texty, ale také výjevy na katunových stélách pak hrají důležitou roli v rekonstrukci mayské historie.

---

⁹⁷ Tuto informaci uvádí např. Jones a Satterthwaite. Viz JONES, Christopher a SATTERTHWAITÉ, Linton. *The Monuments and Inscriptions of Tikal...*, s. 13.

⁹⁸ Viz např. STUART, David. *“The Arrival of Strangers”*... ENGLEHARDT, Joshua. *The King is Dead, Long Live the King...*, s. 202. RICE, Prudence M. *Maya Political Science...*, s. 106. MARTIN, Simon a GRUBE, Nikolai. *Chronicle of the Maya Kings and Queens...*, s. 32. Dále informace v tomto odstavci čerpány z: FAMSI – The Montgomery Drawing Collection. SCHELE, Linda a FREIDEL, David. *A Forest of King...*, s. 154.

⁹⁹ SCHELE, Linda a FREIDEL, David. *A Forest of King...*, s. 154.

¹⁰⁰ KOSTIČOVÁ, Zuzana M., KRÍŽOVÁ, Markéta a KVĚTINOVÁ, Sylvie. *Krvavé rituály Střední a Jižní Ameriky*, s. 145.

Co se týče stély 18, dochovala se z ní bohužel jen malá část rozdělená na dva kusy (viz příloha č. 4). Přední strana stély zobrazuje část těla Yax Nuun Ayiina I., který v ruku drží štít se znakem Teotihuacánu s charakteristickou šřapcovou čelenkou. Na zadní straně stély pak můžeme rozeznat kalendářní údaj; pravděpodobně se jedná právě o datum 8.18.0.0.0.¹⁰²

2.1.3 Stela 9

Mezi vztyčením stél 4 a 18 a vztyčením dalšího nalezeného tikalského katunového monolitu uplynula poměrně dlouhá doba, neboť další známou stélou připomínající završení 7200denní periody je stéla 9 (viz příloha č. 5) z roku 475 n. l. odpovídající datu 9.2.0.0.0 v mayském dlouhém počtu.

Na přední straně stély se opět nachází reliéf zachycující tikalského panovníka, přičemž tentokrát se jedná o vládce jménem K'an Chitam – „Drahocenný/žlutý pekari“ (je ovšem známý také pod anglickou přezdívku Kan Boar, tedy „Kanový Kanec“). Ačkoli je zde panovník již opět zobrazen z boku, jsme i v případě stély 18 svědky vytvoření nového „stélového stylu.“ Zatímco v předchozím období se panovníci nechávali na stélách zvětšit v doprovodu mnoha atributů královské moci, nyní vladař při zakončení katunového cyklu svírá v ruku pouze jednoduše zdobenou hůl (proto se v angličtině tento nový typ stél také nazývá „Staff Stelae,“ tedy „stély s holí“). Scheleová a Freidel si pak zjednodušení symboliky na stélách vysvětlují snahou vládců o zdůraznění své lidskosti.¹⁰³ V případě interpretace těchto badatelů si však podle mého názoru můžeme položit otázku, co by k takovéto snaze mayské vládce vedlo a nakolik by jim tato snaha v podobě „přiblížení se prostému lidu“ byla skutečně „užitečná“...

Změnu můžeme zaznamenat i v oblasti panovníkova oděvu. V této souvislosti je třeba především poukázat na plášť, jenž má vládce zobrazený na ramenou, na kterém lze rozpoznat řadu jaguářích masek. Jaguár byl v mayském prostředí dáván nejen do souvislosti se solární symbolikou, neboť představoval noční slunce putující podsvětím (jaguáří srst Mayům připomínala hvězdnou oblohu), ale někteří badatelé zároveň poukazují na skutečnost, že mohlo

---

¹⁰¹ SCHELE, Linda a FREIDEL, David. *A Forest of King...*, s. 154.

¹⁰² ENGLEHARDT, Joshua. *The King is Dead, Long Live the King...*, s. 202. SCHELE, Linda a FREIDEL, David. *A Forest of King...*, s. 154. MARTIN, Simon a GRUBE, Nikolai. *Chronicle of the Maya Kings and Queens...*, s. 32.

¹⁰³ SCHELE, Linda a FREIDEL, David. *A Forest of King...*, s. 165. dále informace v tomto odstavci čerpány z: MARTIN, Simon a GRUBE, Nikolai. *Chronicle of the Maya Kings and Queens...*, s. 37.

být jaguáří božstvo v klasickém období zároveň také božstvem ohně.¹⁰⁴ Tento předpoklad následně podporuje teorii Martina a Grubeho, podle které má panovník na stéle 9 ztělesňovat právě božstvo ohně¹⁰⁵ (v případě pravdivosti této hypotézy by nám zde však začala mírně pokulhávat teorie Scheleové a Freidela o „zlidšťování vládců“). Již zmíněná hůl v ruce panovníka má pak představovat – samozřejmě v dostatečně reprezentativním provedení – primitivní nástroj k rozdělování ohně.

Na tomto místě je třeba říci, že obyvatelé předkolumbovské Mezoameriky rozdělovali oheň tzv. metodou „fire-drill.“¹⁰⁶ Ve své nejjednodušší podobě vypadá tento proces tak, že člověk tře mezi dlaněmi klacík, jehož jeden konec spočívá na suchém dřevě. Rychlým pohybem klacíku po dřevě pak dochází k rozdělení ohně.¹⁰⁷

Zobrazení tohoto nástroje na katunové stéle by pak naznačovalo, že se na konci 7200denní periody odehrávaly rituály spojené s ohněm. Toto zjištění není příliš překvapivé, neboť jak poukazuje Riceová, rituální rozdělení či uhašení ohně bylo součástí mnoha kalendářních rituálů po celé Mezoamerice.¹⁰⁸ Díky ranně klasickým stélám je pak doloženo praktikování ceremoniálního rozdělování ohně také v mayské oblasti.¹⁰⁹ Blíže se této problematice ve svém článku „The Fire Enters His House”: Architecture and Ritual in Classic Maya Texts věnoval Stuart, který pojednával o rituálu *och k'ahk* (což bychom mohl přeložit jako „vstoupení ohně“).¹¹⁰ Podle Stuarda se mohlo jednat o ranou formu ceremoniálu *ok nah*, o kterém se zmiňuje Landa. Podle Landy se tato „slavnost“ odehrávala ve dvou měsících *haabu* (konkrétně se jednalo o *Ch'en* a *Yax*) přičemž píše, že se jednalo o „slavnost obnovy chrámu,“ kterou měli Mayové pořádat na počest Chaků.¹¹¹ Během rituálu pak měli Mayové obnovovat hliněné sošky svých božstev a u nich nacházející se kadidelnice, a jak také Landův název pro tento rituál napovídá, docházelo také k opravě „domovů bohu“, přičemž se v případě potřeby mohl božstvu postavit úplně nový příbytek.¹¹²

¹⁰⁴ TAUBE, Karl. The Jade Hearth, s. 450. STUART, David. „The Fire Enters His House”..., s. 408.

¹⁰⁵ MARTIN, Simon a GRUBE, Nikolai. *Chronicle of the Maya Kings and Queens...*, s. 37.

¹⁰⁶ Bohužel se mi nepodařilo najít český ekvivalent.

¹⁰⁷ JOLY, Nicolas. *The Early History of Fire*.

¹⁰⁸ Snad nejznámějším příkladem je aztécká oslava završení 52letého cyklu. Během posledních 5 dní tohoto období Aztékové nejdříve uhasili všechny ohně; v kněžímí přesně stanovený čas pak vykonali lidskou obět' a zažehli nový oheň, který byl posléze roznášen do dalších měst a vesnic. Viz KRÍŽOVÁ, Markéta. Břemeno dní.

¹⁰⁹ RICE, Prudence M. *Maya Political Science...*, s. 245.

¹¹⁰ STUART, David. „The Fire Enters His House”..., s. 389.

¹¹¹ LANDA, Diego de. *Správa...*, s. 228.

¹¹² LANDA, Diego de. *Správa...*, s. 228–229.

Ačkoli Stuart dodává, že o podobě tohoto rituálu nemáme pro klasické období podrobné informace, nabízí ve své práci na základě studia k tématu se vztahujících hieroglyfických nápisů a výsledků novodobých etnografických výzkumů zajímavou teorii. Podle ní nás „vstoupení ohně“ odkazuje na skutečnost, že se v rámci rituálu přinášel oheň do nějaké nově postavené důležité budovy (chrámu, paláce), čímž měl stavbu „oživit“.¹¹³ Badatel zde poukazuje na spojení „žáru“ s duší, silou a vitalitou (toto spojení si ovšem „vypůjčuje“ od současných Mayů); přinesený oheň pak mohl těmito věcmi obdařit také příslušný prostor.¹¹⁴

I nadále však zůstává otázka, zda se na tikalské katunové „výročí“ 9.2.0.0.0 odehrál právě rituál *och k'ahk*. S ohněm související hůl panovníka může být stejně tak připomínkou na jiný rituál související s ohněm, o kterém dnes nejsme informováni. Kladu si v této souvislosti otázku zda například nemohlo ceremoniální zažehnutí ohně také nějakým způsobem souviset s mayskou představou o stvoření světa, kde hrálo důležitou roli položení tří ohništních kamenů stvoření. Prvotním aktem božstev bylo totiž právě vytvoření takového ohniště ze tří kamenů, jenž bohové umístily do středu vesmíru, aby mohl být zažehnut první oheň stvoření.¹¹⁵ Rozdělení ohně mohlo být dále podle mého názoru např. také odkazem na žďáření, s jehož pomocí Mayové získávali novou půdu pro zemědělství. Vzhledem k tomu, že představovaly zemědělské plodiny v čele s kukuřicí základ mayského jídelníčku, mohlo mít ceremoniální rozžehnutí ohně souvislost právě s touto důležitou činností, která předznamenávala získávání životně důležité plodiny.

Podle další interpretace však může hůl v rukou panovníka také představovat sázecí hůl, s jejíž pomocí se hloubily jamky do země, potřebné k zasazení důležitých rostlin (především kukuřice). Zobrazení sázecí hole na stéle pak mohlo odkazovat na vladařovu povinnost zajistit úrodnost zemědělské půdy.¹¹⁶ Zde je zajímavé vrátit se ke královské sebeoběti a zmínit se o stélách z Yaxchilanu, které v mnoha případech kladou důraz na důležitost prolítí královské krve pro zemědělství. Stuart v této souvislosti uvádí, že byl královský sebeobětní rituál pravděpodobně také vnímán jako důležitý akt ovlivňující růst kukuřice.¹¹⁷ Zároveň Stuart upozorňuje, že toto pojetí oběti krve v mayské společnosti jistě zvyšovalo důležitost a přitažlivost královských rituálů pro obyčejné zemědělce.¹¹⁸

---

¹¹³ STUART, David. “The Fire Enters His House” ..., s. 417–418.

¹¹⁴ STUART, David. “The Fire Enters His House” ..., s. 417–418.

¹¹⁵ FREIDEL, David A., SCHELE, Linda a PARKER, J. *Maya Cosmos...*, s. 79.

¹¹⁶ RICE, Prudence M. *Maya Political Science...*, s. 108.

¹¹⁷ STUART, David. *Ideology and Classic Maya Kingship*.

¹¹⁸ STUART, David. *Ideology and Classic Maya Kingship*.

Další zajímavostí této stély je, že představuje jeden z mála tikalských monolitů, který byl nalezen na původním místě svého vztyčení (tj. v případě stéla 4 *Plaza Mayor*). Na rozdíl od výše zmíněných stél je také v poměrně dobrém stavu.¹¹⁹

2.1.4 Stéla 7, stéla 15 a stéla 27

Připomínkou následující katunového výročí, tentokrát v podobě data 9.3.0.0.0 (tj. 495 n. l.), jsou tři stély. Jejich společným jmenovatelem je kromě stejného data vztyčení také zobrazení panovníka Chak Tok Ich'aaka II. (mezi mayisty známého také jako Jaguar Paw Skull), jenž pravděpodobně vládl Tikalu mezi lety 486–508 (počáteční rok jeho vlády je však udáván s otazníkem).¹²⁰ Vzhledem ke skutečnosti, že mají stély celou řadu podobných motivů, budu se jim nyní v textu věnovat najednou. Především se pak budu soustředit na stélu 7 (viz příloha č. 6) a 27 (viz příloha č. 7), protože stéla 15 je z velké části poškozená (viz příloha č. 8).

Jak je na první pohled patrné, všechny tři stély pokračují v tradici zobrazování holí, avšak tentokrát jsou hole mnohem komplikovaněji provedené. Zahledíme-li se na přední část stély 7, spatříme, že se hůl v ruce panovníka skládá ze tří „tyčí“, které jsou k sobě svázány jak na obou okrajích, tak ve svém středu.

Zajímavým detailem na stéle 7 je také zobrazení jakéhosi váčku, který panovník drží ve své ruce. Bohužel se mi v sekundární literatuře nepodařilo dohledat bližší vyjádření mayistů k tomuto předmětu. Pokud bychom se nicméně přiklonili k hypotéze, jež přirovnává panovníkovu hůl k sázecí holi, mohli bychom podle mého názoru také dojít k myšlence, že se ve váčku nacházela kukuřičná zrna, čekající na své zasetí.

Pozornosti by dále neměla uniknout ani lidská hlava, jakou vládce nese na svých zádech (dobře patrné především na stélách 7, 27). S podobně vypadajícími hlavami na zádech panovníků se můžeme setkat také na stélách z Yaxchilanu, kde se jejich problematikou blíže zabývala Tateová. Podle Tateové byly tyto hlavy důležitou součástí oděvu, v jakém jsou vládci zobrazováni při slavení konců časových cyklů, a měly pravděpodobně představovat předky, nejspíš pak otce či děda panovníka.¹²¹ Tateová zároveň připomíná mayskou symboliku

---

¹¹⁹ MARTIN, Simon a GRUBE, Nikolai. *Chronicle of the Maya Kings and Queens...*, s. 37. COE, William R. *Tikal...*, s. 38. *The Monuments and Inscriptions of Tikal...*, s. 23.

¹²⁰ MARTIN, Simon a GRUBE, Nikolai. *Chronicle of the Maya Kings and Queens...*, s. 32.

¹²¹ TATE, Carolyn E. *Yaxchilan...*, s. 81.

jednotlivých stran těla, která s tímto tématem souvisí; zatímco předek těla byl asociován s věcmi, které se dějí v přítomnosti, nebo se stanou v budoucnu, zadní část těla byla spojována s minulostí, tedy také předky.¹²² Katunové stély nás tedy také odkazují na kult předků, o němž byla řeč již v pasáži věnované stéle 39, specificky v oddílu o oběti krve. Na tomto místě je pak důležité se k tomuto kultu vrátit, neboť představoval podstatnou součást mayského náboženství.

Obecně můžeme konstatovat, že mayský světonázor přikládá kultu předků a jejich uctívání velkou důležitost. Vztah mezi mrtvými předky – jejichž význam spočíval především v tom, že byli pokládáni za prostředníky mezi lidmi a nadpřirozeným světem bohů – a žijícími potomky je zde skutečně zásadní, neboť jedni o druhé měli pečovat. Skutečně výsostnému postavení se pak těšili zesnulí předci králů, kteří stále hráli důležitou roli v náboženském i politickém životě a mohli se aktivně účastnit celé řady významných událostí. Na některých mayských stélách či architektuře obecně se ostatně můžeme občas setkat právě s vyobrazením předka, který je svědkem nějakého významného činu svého potomka. Pro potřeby této práce bych se zde ráda zmínila konkrétně o stéle 6 z Caracolu, která se vysloveně zmiňuje o tom, že otec tehdejšího caracolského panovníka Knot Ajawa pozoroval svého syna při uskutečňování rituálu spojeného s koncem tunu. Ačkoli se jedná o konec jiného časového období, než je katun, vypadá to, že si byly rituály konců většiny časových cyklů dlouhého počtu alespoň v některých ohledech podobné. Přítomnost předkovi hlavy na stéle 7 pak může mít stejnou „přihlížející“ úlohu.¹²³

Co se místa jejich pochování týče, byli předci králů často pohřbíváni pod chrámem na pyramidě, který také sloužil coby náhrobní či dynastický monument.¹²⁴ (Jak však v této souvislosti také upozorňuje Kostičová, ačkoli by nám v této souvislosti mohla vytanout na myslí podobnost s egyptskými pyramidami, na rozdíl od nich nebyly mezoamerické pyramidy pouze pohřebními stavbami: „Chrám si udržuje i své ostatní funkce v souladu s mezoamerickým zvykem neoddělovat fyzicky prostor pro mrtvé od prostoru pro živé.“)¹²⁵

O tom, že se královští předci těšili velké úctě, ostatně svědčí i skutečnost, že se právě vládnoucí panovníci příležitostně vydávali se svými mrtvými předky komunikovat. Snad nejznámějším důkazem této komunikace je úzký průduch, který vede z hrobky panovníka Pakala v palenském Chrámu nápisů. Tento průduch ústí přímo do výše položené svatyně, odkud bylo

---

¹²² TATE, Carolyn E. *Yaxchilan...*, s. 81.

¹²³ KOSTIČOVÁ, Zuzana M. Smrtí vše nekončí: Mezoamerika a kult předků. DEMAREST, Arthur. *Ancient Maya...*, s. 176. FITZSIMMONS, James L. *Death and the Classic Maya Kings*, s. 142.

¹²⁴ KOSTIČOVÁ, Zuzana M. Smrtí vše nekončí: Mezoamerika a kult předků.

pravděpodobně možné se zesnulým vládcem komunikovat. Žijící panovník mohl také svého předka opakovaně navštěvovat přímo v jeho hrobce. Právě opětovné vypravování se do hrodek a extatické rituály (především obět' krve) také představovaly dva hlavní způsoby komunikace s předky. Jak pak naznačují některé nástěnné malby formou spirál vedoucích od úst předků (které Kostiřová velmi trefně připodobňuje k „bublinám“ v současných komiksech),¹²⁶ mumie předků skutečně nějakým způsobem „odpovídaly“.¹²⁷ Díky archeologickým poznatkům dále víme, že byla mezi významností předka a frekvencí navštěvování jeho hrobky přímá úměrnost. Zároveň se věhlasnost předka také promítla do vlivu jeho potomka, což nás přivádí k další důležité „funkci“ předků – jejich záštitou byla aktivně i pasivně legitimizována královská moc (popřípadě šlechtický status) jejich potomků.¹²⁸ Mayšřtí vládcí se proto na své význačné předky velmi často s oblibou odkazovali.¹²⁹

Nechal-li se tedy Chak Tok Ich'aak II. na stélách zobrazít s připomínkou svého předka, byla pravděpodobně motivem připomenutí slavného zesnulého příslušníka jeho rodu také demonstrace vlastní moci a důležitosti. Zároveň odkaz na předka naznačuje, že mohla mezi těmito příbuznými proběhnout během oslav konce katunového cyklu nějaká forma komunikace.

2.1.5 Stéla 6

Další tikalskou katunovou stélou v chronologickém pořadí je stéla 6 odpovídající datu 9.4.0.0.0 (514 n. l.). Monolit byl bohužel velice poškozen, a proto jsme dnes schopni rekonstruovat pouze velmi malou část jeho původní podoby ve formě několika fragmentů (viz příloha č. 9). I přesto však zbytek stély stále představuje cenný zdroj informací.

Co se přední strany týče, zobrazuje k ní příslušející největší fragment chodidla panovníka v sandálech a část hole, jejíž spodní okraj nenechává na pochybách, že se opět jednalo o složitou verze „tajemné“ hole, složenou ze tří částí navzájem k sobě svázaných. Celkově se pak

---

¹²⁵ KOSTIŘOVÁ, Zuzana M. Smrtí vše nekončí: Mezoamerika a kult předků.

¹²⁶ KOSTIŘOVÁ, Zuzana M. Smrtí vše nekončí: Mezoamerika a kult předků.

¹²⁷ KOSTIŘOVÁ, Zuzana M. Smrtí vše nekončí: Mezoamerika a kult předků.

¹²⁸ KOSTIŘOVÁ, Zuzana M. Smrtí vše nekončí: Mezoamerika a kult předků. Dále informace v tomto odstavci čerpány z: FITZSIMMONS, James L. *Death and the Classic Maya Kings*, s. 142.

¹²⁹ KOSTIŘOVÁ, Zuzana M. Smrtí vše nekončí: Mezoamerika a kult předků. FITZSIMMONS, James L. *Death and the Classic Maya Kings*, s. 142.

pravděpodobně nemůžeme splést, pokud budeme konstatovat, že se na přední straně stély opět nacházelo vyobrazení postavy.

Pozornost mayistů si však stéla 6 získala především pro svůj hieroglyfický text, který se pro tentokrát nalézá na boční straně monolitu. Ačkoli se opět jedná pouze o fragment s několika málo obtížně čitelnými znaky, podařilo se Martinovi některé glyfy identifikovat. Dnes je tak již známo, že text zmiňuje jméno božstva „Hand-Nah-GI“ („Ruka žena GI“), které se často objevuje ve jménech prominentních mayských žen.¹³⁰ O něco dále se pak v nápise setkáváme s výrazem *nabal k'inich*, který se často používal coby přídomek za jmény tikalských vládců.¹³¹ Mezi těmito dvěma glyfy by se měl správně vyskytovat glyf označující jméno panovníka; a ačkoli je glyf na tomto místě ve své spodní části poničený, Martin upozorňuje, že můžeme v jeho horní části vidět ženskou hlavu.¹³² Konečně pak Martin uvádí, že se podle jeho názoru jedná o glyf představující jméno Paní z Tikalu.¹³³ Na tomto místě je třeba udělat krátkou odbočku do tikalské historie a současně také alespoň kratičce nahlédnout do fascinující problematiky postavení žen v mayské společnosti.

Coby „Paní z Tikalu“¹³⁴ (pravým jménem snad Ix-Kalo'm[te'] Ix-yo-K'in)¹³⁵ je známá vysoce postavená žena, která byla podle Martina a Grubeho mezi lety 511 a 527 tikalskou vládkyní.¹³⁶ S velkou pravděpodobností se jednalo o dceru předešlého panovníka Chak Tok Ich'aaka II., která se stala královnou již ve svých šesti letech. Co vedlo tikalskou šlechtu k tomu, že do svého oficiálního čela postavili šestileté dítě, navíc ještě ženského pohlaví? Zde je nutné podotknout, že ačkoli se v čele městských států během mayské historie objevily (avšak jen velmi vzácně) také královny, byla tato situace vnímána jako velmi neobvyklá a můžeme říci, že se k ní přistupovalo pouze v krajních případech, jakými mohla být skutečnost, že na trůn nemohl nastoupit nikdo z mužské linie a pokud hrozil pád celé dynastie. Jako příklad si můžeme uvést také situaci z Palenque, kde roku 583 zemřel místní panovník Kan Bahlam I. aniž by po sobě zanechal mužské potomky. Ve stejný rok pak na palenský trůn nastoupila jeho dcera (ačkoli se hovoří i o tom, že se mohla jednat o jeho sestru) Yohl Ik'nal. Vypadá to, že v Tikalu došlo k velmi podobné

---

¹³⁰ MARTIN, Simon. *The Queen of Middle Classic Tikal...*

¹³¹ MARTIN, Simon. *The Queen of Middle Classic Tikal...*

¹³² MARTIN, Simon. *The Queen of Middle Classic Tikal...*

¹³³ MARTIN, Simon. *The Queen of Middle Classic Tikal...*

¹³⁴ Z anglického výrazu „Lady of Tikal“.

¹³⁵ Encyclopedia Mesoamericana – Lady of Tikal

¹³⁶ MARTIN, Simon a GRUBE, Nikolai. *Chronicle of the Maya Kings and Queens...*, s. 38.

situaci. I zde pravděpodobně vedl motiv v podobě dynastické krize část tikalské šlechty k tomu, že dosadila na trůn teprve šestiletou dívku, potomka předešlého panovníka.¹³⁷

Na rozdíl od palenské královny však tikalská panovnice nevládla samotná. Na základě několika dalších stél došli mayisté k závěru, že Paní z Tikalu nikdy neměla moc jen zcela ve vlastních rukou, naopak se o ni dělila s mužským spoluvládce. Tohoto spoluvladaře Martin označuje jako Kaloomte' B'alama a spojuje jej s vojenský prostředím.¹³⁸ Posléze mohla Paní z Tikalu také vládnout se svým manželem. Je zajímavé, že to byl právě Kaloomte' B'alam, kdo se pyšnil označením dalšího vládce v panovnické linii. Otázkou také zůstává, jak měli rozvržené své „panovnické povinnosti“. Tikalská stéla 12, která byla vztyčena k příležitosti ukončení ročního cyklu, uvádí, že královna vykonala potřebné rituály, avšak samotná stéla byla údajně vztyčena k počtě Kaloomte' B'alama nese právě jeho portrét.¹³⁹

Vrátíme-li se tedy zpátky ke stéle 6, zůstává otázkou, kdo je zobrazen na této stéle a kdo katunové rituály vykonal. Vzhledem k již zmíněnému poškození stavu stély není možné poznat, zda patří zobrazená postava muži nebo ženě (či spíše dívce, neboť Paní z Tikalu bylo v době vztyčení tohoto monumentu pouhých 10 let), nicméně jeden z fragmentů stély, představující část, která se původně nacházela u hlavy zobrazené osoby obsahuje glyf s ženským prefixem, což by snad mohlo naznačit, že se na stéle skutečně nacházel portrét královny. Pokud je tato hypotéza správná, kladu si otázku, zda to mohla být, vzhledem ke svému věku, i v tomto případě ona, kdo k dovršení 3. katunu potřebné rituály vykonal.¹⁴⁰

2.1.6 Stéla 30 a oltář 14

Vztyčení stély 6 a vznik dalšího nalezeného katunového „kamenného záznamníku“ v Tikalu dělí více než 100 let. Pro tentokrát však nepředstavují přepokládané důvody této „mezery“ jen zub času, přírodní podmínky a ničivý zásah lidské ruky, ale také skutečnost, že se po většinu tohoto období žádné datované stély v Tikalu nestavěly. Příčinou této stélové (a do značné míry i

---

¹³⁷ MARTIN, Simon. *The Queen of Middle Classic Tikal...* MARTIN, Simon a GRUBE, Nikolai. *Chronicle of the Maya Kings and Queens...*, s. 38 a 159–162.

¹³⁸ MARTIN, Simon. *The Queen of Middle Classic Tikal...*

¹³⁹ MARTIN, Simon. *The Queen of Middle Classic Tikal...* MARTIN, Simon a GRUBE, Nikolai. *Chronicle of the Maya Kings and Queens...*, s. 38 a 159 – 162. *Encyclopedia Mesoamericana – Lady of Tikal.*

¹⁴⁰ MARTIN, Simon. *The Queen of Middle Classic Tikal...* MARTIN, Simon a GRUBE, Nikolai. *Chronicle of the Maya Kings and Queens...*, s. 38. *Encyclopedia Mesoamericana – Lady of Tikal.*

obecně architektonické) odmlky byla drtivá porážka, jakou Tikal utržil roku 562 od Calakmulu. Následující období „ticha stél“ Tikal „prolomil“ až roku 692, ze kterého pochází katunová stéla 30 a k ní přináležející oltář 14 (podle dlouhého počtu se tedy jedná o datum 9.13.0.0.0).

Na stéle 30 (viz příloha č. 10) můžeme spatřit tikalského panovníka jménem Jasaw Chan K'awiil I., který Tikalu vrátil mnoho ze ztraceného lesku a slávy. Panovník je zde zobrazen kterak na zádech nese masku boha kukuřice a zatímco v levé ruce vládce drží opět komplikovanou verzi hole, pravá ruka je zde zobrazena ve zvláštním gestu. Velmi podobně vypadající gesto pak znázorňuje také glyf (konkrétně se jedná o glyf s označením T33v.710v podle Thompsonova katalogu), jenž bývá dáván s tímto gestem do souvislosti. Tento glyf zobrazuje ruku, která „pouští“ jakási „zrnka“ a překládáme jej jako „rozhodit“ či „rozsypat“ (z anglického *to scatter*). Ať už se pak jedná o gesto zobrazené za pomoci ikonografického znázornění, či glyfu, může se v obou případech jednat o odkaz na rituál, jaký anglicky mluvící badatelé označují za tzv. „scattering rite“, což bychom snad mohli velmi volně přeložit jako „rituál rozsypání“.¹⁴¹

Nyní je třeba položit si otázku, co ony zvláštní „kapky“ či „zrnka“, k jejichž rozhození dochází, představují. Můžeme se setkat s interpretacemi, podle kterých se má jednat např. o semena (ať už kukuřice nebo fazole), o kousky kadidla (Mayové používali kopál – tedy pryskyřici některých dřevin) popřípadě o směs obou; nebo o směs kadidla a mízy kaučukovníku. Účelem tohoto úkonu pak mohlo být věštění.¹⁴²

Věštění pomocí rozhazování semen či kamínků se v mayských komunitách objevuje dodnes a má hluboké kořeny, sahající daleko do předkolumbovského období.¹⁴³ O jeho existenci nás ostatně informuje např. také *Popol Vuh*, kde božští věštcí v podobě Ixpiyacoca – Pána osudu bobů – a Ixmucané – Paní dní a Paní zrození a osudu – věští právě s pomocí zrn a bobů osud lidí stvořených ze dřeva.¹⁴⁴ Coby součást katunových ceremoniálů uvádí věštění na základě studia *Knih Chilama Balama* také Edmonson.¹⁴⁵ (Edmonson v této souvislosti dále uvádí, že byly pro

---

¹⁴¹ Takto pojmenování rituálu překládá Kostičová – ústní informace. Dále informace v tomto odstavci čerpány z: RICE, Prudence M. *Maya Political Science...*, s. 127–128. MARTIN, Simon a GRUBE, Nikolai. *Chronicle of the Maya Kings and Queens...*, s. 44. MONTGOMERY, John. *Dictionary of Maya Hieroglyphs*, s. 63.

¹⁴² RICE, Prudence M. *Maya Political Science...*, s. 127–128.

¹⁴³ FREIDEL, David A., SCHELE, Linda a PARKER, J. *Maya Cosmos...*, s. 224–230. COE, Michael D. *The Maya*, s. 254.

¹⁴⁴ *Popol Vuh a výbor z Letopisů Cakchiquelů a z Knih Chilama Balama čili proroka Jaguára na Yucutánu*, s. 27.

¹⁴⁵ *Heaven born Merida and its destiny...*, s. 20–30.

průběh nadcházejícího katunu většinou prorokovány samé neblahé události.)¹⁴⁶ Není tedy těžké podlehnout dojmu, že mohlo předpovídání událostí, jež se měly odehrát v průběhu příštích 7200 dní, představovat důležitou součást katunových rituálů i co se týče klasického období.

Zvláštní gesto a glyf, který s ním bývá dáván do souvislosti, můžeme nicméně interpretovat také jako odkaz na provedení sebeobětního rituálu, přičemž ony „tajemné“ částičky nakreslené u glyfu mají znázorňovat kapky krve. Je zajímavé, že se však ani v tomto případě nemusíme vzdát představy o věštění, neboť i oběť krve mohla vést k předpovídání budoucích událostí.¹⁴⁷

Co se textu stély týče, je pro nás zajímavé zmínit se o glyfu, který Stuart čte jako *k'altun* a překládá jej coby „stone binding“,¹⁴⁸ tedy „svázání kamene“. Podle Stuarta se mělo jednat o kalendářní rituál, kdy se na kamenné monolity, snad také s pomocí provazů, připevňovala látka, a docházelo tak k oblékání stél.¹⁴⁹ Na tomto místě je třeba připomenout, že zabalování posvátných předmětů do látky či do šatů je nejen v mayském, ale obecně i v celém mezoamerickém prostředí častým jevem i dnes (poměrně často se např. můžeme setkat s křesťanským křížem oblečeným do *huipilu* či *fustanu*¹⁵⁰) a zároveň má i hluboké historické kořeny. Smyslem tohoto oblékání posvátných předmětů pak může být jak snaha ochránit tento předmět, tak pokus o udržení či dokonce „ovládnutí“ jeho posvátné podstaty.¹⁵¹ Stuart dále upozorňuje, že se během klasického období „stone binding“ pojil právě především se završením katunového cyklu, což není náhodné, neboť se pomocí tohoto rituálu chránila a zároveň ovládala božská esence stél, které doslova ztělesňovaly čas a jeho plynutí.¹⁵² Praktikování tohoto rituálu při příležitosti konce katunu pak svědčí o významu, jaký Mayové dovršení tohoto období přikládali.

Nyní je také zapotřebí věnovat určitý prostor obecnému pojednání o stélách, jež se s touto problematikou úzce pojí. Mayové totiž nevnímali své kamenné monolity jen jako pouhý kus kamene nesoucí určitá zobrazení a nápisy. Stély, jak jsem již předeslala v předešlém odstavci, měly svou božskou podstatu – své *k'ul* – a byly do určité míry považovány za živoucí věci. S touto skutečností se ostatně pojí také fakt, že se můžeme setkat s označením stél coby *k'ul lakamtun*, tedy „velké posvátné kameny“. Podle dalšího zajímavého poznatku pak byly stély

---

¹⁴⁶ *Heaven born Merida and its destiny...*, s. 26.

¹⁴⁷ DEMAREST, Arthur. *Ancient Maya...*, s. 191. Dále informace v tomto odstavci čerpány z: RICE, Prudence M. *Maya Political Science...*, s. 127–128.

¹⁴⁸ STUART, David. *Kings of Stone...*, s. 156.

¹⁴⁹ STUART, David. *Kings of Stone...*, s. 156.

¹⁵⁰ Spodnička mayské ženy.

¹⁵¹ STUART, David. *Kings of Stone...*, s. 156.

¹⁵² STUART, David. *Kings of Stone...*, s. 156.

„vlastněny“ konkrétními jednotlivci v podobě na stélách zobrazených jedinců (to znamená panovníků či božstev). Toto zjištění je poměrně důležité, neboť v mayském prostředí byly portréty lidí či božstev vnímány coby extrasomatické zhmotnění identity zobrazovaného.¹⁵³ Mezi zobrazením a zobrazovaným tak existoval zcela zásadní vztah, neboť se zdá, že vyobrazení mohlo doslova představovat určitého jedince. Na stélu tedy můžeme v některých případech pohlížet také jako na panovníkův avatar.¹⁵⁴ Konkrétní rituál je pak na stéle doslova zmrazen v čase coby stálá připomínka královské moci.¹⁵⁵ Umístění stély ostatně často souviselo s místem, kde panovníci vykonávali rituály, o kterých se stély zmiňují; kamenné monolity můžeme najít především před pyramidami či schodišti vedoucími k chrámu. Podle teorie Stuarta má pak stéla nejen zaznamenávat a připomínat uplynulé události a královské ceremonie, ale také navěky zachovat vykonaný rituální akt.¹⁵⁶ (Stuart však také dodává, že tato teorie není aplikovatelná na všechny mayské stély, „potíž“ je například se stélami, které zobrazují více než jednoho jedince.)¹⁵⁷ Již samotné pravidelné vztyčování stél na konci katunového cyklu tak svědčí o tom, za jak velmi významnou událost se ukončení 7200 denní periody považovalo.

Vztyčení stély bylo pravděpodobně také pokládáno za důležitý moment katunového ceremoniálu. Nyní bych se ráda vrátila k Edmonsonovi, která v rámci „rituálního dramatu“ na konci katunového období vyděluje zvláštní akt v podobě provedení záznamu o rituálu. Právě v tomto momentě – tedy téměř na samotný závěr ceremoniálu – docházelo podle Edmonsona v klasickém období ke vztyčování kamenných monolitů.¹⁵⁸

Se stélou 30 pak bývá spojován oltář 14 (viz příloha č. 11). Většinu tohoto kamenného disku zabírá vyobrazení jména katunu, tedy 8 Ajaw. Na tomto místě je zapotřebí vrátit se ke komplikovanému systému mayského počítání času a dodat, že ze systému kalendáře vyplývalo, že dovršení katunového cyklu spadalo v klasickém období právě na ty dny sakrálního kalendáře, které nesly název Ajaw. Oltář 14 pak konkrétně nese datum 9.13.0.0.0 8 Ajaw 8 Wo (záznam

---

¹⁵³ STUART, David. *Kings of Stone...*, s. 164.

¹⁵⁴ STUART, David. *Kings of Stone...*, s. 165.

¹⁵⁵ STUART, David. *Kings of Stone...*, s. 165.

¹⁵⁶ STUART, David. *Kings of Stone...*, s. 165.

¹⁵⁷ STUART, David. *Kings of Stone...*, s. 165.

¹⁵⁸ *Heaven born Merida and its destiny...*, s. 23. KOSTIČOVÁ, Zuzana M. *Špinavé a trapné rituály*, s. 47.

celého data je krásně patrný na okraji pravé půlky oltáře). Na okraji levé půlky oltáře je pak napsáno jméno panovníka Jasaw Chan K'awiila I.¹⁵⁹

Časté zobrazování názvů právě probíhajících časových cyklů na oltářích pak nahrává teorii, podle které mohly oltáře představovat ona symbolická časová břemena, která božstva nesla na svých zádech. Tuto hypotézu podporuje také předpoklad, že se v klasickém období oltáře nazývaly *kuchtun*, což můžeme volně přeložit jako „kamenné břemeno“.¹⁶⁰

2.1.7 Stéla 16 a oltář 5

Panovník Jasaw Chan K'awiil I. je zobrazen také na stéle 16 (viz příloha č. 12), která zaznamenává završení dalšího katunu – tedy katunu 9.14.0.0.0 (711 n. l.). Stéla a k ní přínaležející oltář 5 jsou ve velmi dobrém stavu, což zřetelně zjednodušuje jejich „čitelnost“.

Již na první pohled se pak tento kamenný monolit (a to nejen z ikonografického hlediska) liší od předešlé stély 30, neboť je zde vládce zobrazen zepředu s hlavou otočenou na stranu. Jeho oděv a doplňky pak také působí mnohem monumentálnějším dojmem. Tento dojem pomáhá vyvolat především jakási „konstrukce“, kterou panovník nese na zádech, utvořená z peří (na tomto místě je třeba poznamenat, že peří tropických ptáků představovalo v mayském prostředí vysoce ceněné zboží). Na stéle si také můžeme opět všimnout již několikrát zmiňované ceremoniální hole, kterou však nyní panovník drží oběma rukama v horizontální poloze. Kolem pravého zápěstí má dále panovník uvázaný „tajemný váček“, v kterém se má nyní podle některých badatelů nacházet kadidlo.¹⁶¹ Vladařova „výstroj“ je pro obecně tentokrát skutečně obzvláště propracovaná; její součástí tvoří také ozdobné „nákoleníky“ od kterých sahají další zdobné prvky až po panovníkovy kotníky. Co se dále týče královy bederní roušky, představují zajímavý doplněk oční bulvy, které můžeme pozorovat v dolní části oděvu, a zobrazené zkřížené kosti.¹⁶² Velmi komplikovanou záležitostí je také panovníkův pásek a část oděvu, kterou má na hrudi. Rafinovaným a nezvyklým prvkem je dále jakási nosní ozdoba (jedná se o dlouhý úzký

---

¹⁵⁹ MARTIN, Simon a GRUBE, Nikolai. *Chronicle of the Maya Kings and Queens...*, s. 44. SCHELE, Linda a FREIDEL, David. *A Forest of King...*, s. 204–205. HALL, Robert L. *A Comparison of Some North American and Mesoamerican Cosmologies...*, s. 80.

¹⁶⁰ STUART, David. *A Study of Maya Inscriptions*, s. 110.

¹⁶¹ FERGUSON, William M. a ADAMS Richard E. W. *Mesoamerica's Ancient Cities...*, s. 93.

¹⁶² FERGUSON, William M. a Adams Richard E. W. *Mesoamerica's Ancient Cities...*, s. 93.

předmět, který vede kolem panovníkova nosu notný kus cesty před jeho tvář). Proskouriakoffová dokonce upozorňuje, že mohlo jít o speciální zkrácenou verzi masky.¹⁶³

Na první pohled pak také přiláká pozornost panovníkova komplikovaná čelenka. Přímo nad panovníkovou hlavou můžeme najít vyobrazení lebky, které má podle Scheleové a Freideleho souvislost s božstvem Venuše.¹⁶⁴ Po pravé straně lebky se ostatně nalézá glyf, který je právě s Venuší spojován. Badatelé si odkazy na Venuši vysvětlují jako možnou reakci na objevení se této planety na obloze coby večernice (planetu se v této fázi na obloze objevuje na západě, a to po západu Slunce, jako první objekt noční oblohy).¹⁶⁵

Zde je vhodné udělat alespoň krátkou odbočku do mayské astronomie. Jak jsem již výše ve své práci předznamenala, Mayové věnovali pozorování planety Venuše neobyčejnou pozornost. O důležitosti sledování oběhu této planety nám ostatně podává zprávu skutečnost, že byly údaje o jejím cyklu a fázi během klasického období součástí plného znění dat. Důvody pečlivého pozorování Venuše souvisí nejen s tím, že byla, jak jsem již také uvedla, spojována s válkou (jak uvádí Kostičová, vypadá to, že měl mayský panovník v určité fázi Venuše dokonce povinnost vytáhnout proti nepříteli),¹⁶⁶ ale také s nebezpečím, jaké měla pro určité skupiny obyvatel představovat při svém heliaktickém východu (tedy v době kdy se planeta poprvé objeví na východní obloze coby jitřenka).¹⁶⁷

Ačkoli jsou odkazy na Venuši na stéle 16 interpretovány v astronomickém duchu, myslím, že nemusíme úplně zavrhnout ani „válečnou stránku“ této planety. Během uplynulého katunového cyklu Tikal roku 695 drtivě porazil Calakmul a dostal se po předchozím zastínění tímto znepřáteleným státem zpátky na výsluní (ačkoli ne na dlouho, neboť klasický kolaps byl již téměř na dohled). Odkaz na slavnou porážku věčného protivníka může být podle mého názoru přítomen také na stéle 16, a to v podobě monumentálně vypadajícího zjevu panovníku (mayský král je zde skutečně, alespoň co lze soudit podle všech předchozích dochovaných tikalských katunových stél, nejdobněji vystrojený) a pak také zobrazením narážek na Venuši, kterou si Mayové

---

¹⁶³ PROSKOURIAKOFF, Tatiana. *A Study of Classic Maya Sculpture*, s. 59. Dále informace v tomto odstavci čerpány z: SCHELE, Linda a FREIDEL, David. *A Forest of King...*, s. 213–214. RICE, Prudence M. *Maya Political Science...*, s. 130. KRÍŽOVÁ, Markéta. *Mayové...*, s. 32. FERGUSON, William M. a Adams Richard E. W. *Mesoamerica's Ancient Cities...*, s. 93.

¹⁶⁴ SCHELE, Linda a FREIDEL, David. *A Forest of King...*, s. 213.

¹⁶⁵ Informace čerpány z: SCHELE, Linda a FREIDEL, David. *A Forest of King...*, s. 213. RICE, Prudence M. *Maya Political Science...*, s. 130. *Aldebaran: Venuše*.

¹⁶⁶ KOSTIČOVÁ, Zuzana M. *I Mayové byli jen lidé*, s. 15.

¹⁶⁷ KOSTIČOVÁ, Zuzana M. *I Mayové byli jen lidé*, s. 15. KOSTIČOVÁ, Zuzana M. *Mezoamerická astronomie*.

představovali jako mocného bojovníka. Snad se chtěl Jasaw Chan K'awiil I. k tomuto božstvu alespoň v určitém ohledu přirovnat a ukázat budoucím tikalským generacím, že to byl právě jeho hrdinný duch, komu se odvěkého rivala podařilo konečně porazit.

Co se hieroglyfických nápisů na stéle týče, můžeme v levém horním rohu přední strany monolitu rozluštit text uvádějící datum 6 Ajaw 13 Muwaan (tedy údaj odkazující na postavení dne v rámci kalendářního kola, přičemž se skutečně jedná o den, který odpovídá datu 9.14.0.0.0 v dlouhém počtu) a dále informaci o tom, že došlo k dovršení 14. katunu.¹⁶⁸ V textu vedle levé nohy panovníka si dále můžeme povšimnout glyfu pro *k'altun* (jedná se o první glyf ve sloupci), přičemž zbytek textu se má podle překladu, jenž uvádí Riceová, zmiňovat o sestupu panovníka Jasaw Chan K'awiila I. do podsvětí¹⁶⁹ (této problematice se budu podrobněji věnovat v pasáži věnované katunovým stavbám). Text u pravé nohy panovníka pak obsahuje další tituly vládce.¹⁷⁰

Nyní obraťme pozornost na oltář 5 (viz příloha 13). Na jeho povrchu můžeme vidět reliéf zachycující dvě mužské postavy, mezi kterými je úhledně složená hromádka kostí s lidskou lebkou na vrchu. Pokud jde o identifikaci zobrazených postav, díky hieroglyfickému nápisu víme, že se jedná o Jasaw Chan K'awiil I., v doprovodu muže z lokality jménem Maasal (či Masul), jež měla být připojena ke Calakmulu. Ačkoli se v dřívějších publikacích uvádí, že se jedná o neznámou lokalitu, z novějších poznatků vyplývá, že se pravděpodobně jednalo o mocný mayský stát, jehož centrum v podobě města, Morleym pojmenovaného coby Naachtun, leželo na dnešních hranicích Mexika a Guatemaly. Díky postupujícímu výzkumu se dále podařilo odhalit prameny, které nám pomáhají nahlédnout pod tajemnou roušku historie tohoto státu. Podle nich se měl Maasal nejdříve nacházet pod vlivem Calakmulu, což však skončilo roku 486, kdy byl Naachtun dobyt Tikalem. Po sérii porážek, které Tikal od Calakmulu utrpěl nejen během následujícího staletí, pak byl Maasal donucen opět změnit strany, přičemž po roce 695 se stát opět vrátil pod sféru vlivu Tikalu. Právě k tomuto období se také váže oltář 5, který zobrazuje jak panovníka Tikalu, tak krále Maasalu. Jak tedy vidíme, i katunový oltář může být důležitým dokladem podoby mocenských vztahů klasického období.¹⁷¹

---

¹⁶⁸ SCHELE, Linda a FREIDEL, David. *A Forest of King...*, s. 214.

¹⁶⁹ RICE, Prudence M. *Maya Political Science...*, s. 130.

¹⁷⁰ SCHELE, Linda a FREIDEL, David. *A Forest of King...*, s. 214. FERGUSON, William M. a Adams Richard E. *W. Mesoamerica's Ancient Cities...*, s. 94.

¹⁷¹ MARTIN, Simon a GRUBE, Nikolai. *Chronicle of the Maya Kings and Queens...*, s. 46. RICE, Prudence M. *Maya Political Science...*, s. 130–132. Reese-Taylor, Kathryn. Naachtun...

Oba panovníci jsou na oltáři zachyceni kterak klečí a na jejich obličejích můžeme v podobě zvláštní masky kolem očí spatřit odkaz na jaguáří božstvo (právě toto božstvo bývalo často zobrazováno právě s takovými zvláštními „brýlemi kolem očí“.¹⁷² Již jsem se zmínila o souvislosti mezi jaguáří božstvem a ohněm a solární symbolikou, jaguár byl však zároveň také atributem vládců. Oděvy z jaguáří kožešiny či různé „doplňky“ z tohoto zvířete (v podobě jeho zubů či drápů) byly mezi mayskou aristokracií velmi oceňované a značné oblibě se v nejvyšších kruzích společnosti také těšila čelenka, která jaguára znázorňovala. Ať už se pak jednalo o pokrývku těla nebo hlavy, v obou případech použitý materiál značil, že dotyčná osoba vládne silou tohoto zvířete. Pro lepší pochopení této problematiky je zapotřebí vrátit se zpátky k mayskému pojetí duše.¹⁷³

Další z duší, v jejich existenci Mayové věřili (již jsme si uváděli duše *k'ulel* a *sak nik ik'il*), byla *way*. Jednalo se vlastně o jakousi „zvířecí spřízněnou duši“, či snad lépe řečeno spíše „zvířecího duchovního spojence“ v podobě nějakého silného, mocného a ceněného zvířete (jaguára, orla apod., mohlo se ale jednat také o mytologické zvíře – např. opeřeného hada), které nám buď mohlo přijít za určitých okolností na pomoc, nebo jsme se v něj mohli přímo proměnit. Kromě zvířete pak mohl coby *way* také „fungovat“ určitý element – např. blesk. *Way* však neměl každý Maya, tímto typem duše se mohli pyšnit jen mocné a vlivné osobnosti či jedinci s velkým charismatem (své *way* tak mohli mít např. panovníci, kněží, šlechtici a udatní válečníci). Dále se pak zdá, že jednotlivé typy *way* mohly být spojovány s určitými rody, a že se *way* také dalo zdědit po předcích. Svě *way* měli dokonce i bohové. *Way* bylo tedy nepochybně znakem vysoké prestiže daného jedince a není proto žádným překvapením, že se s odkazem na něj nechávali mayští panovníci často zobrazovat.¹⁷⁴

Zaměřme nyní hledáček naší pozornosti zpátky na tajemnou hromadu lidských ostatků, která je zobrazeno přímo ve středu oltáře 5. Z nápisu vedoucího po celém obvodu tohoto kamenného disku lze vyčíst, že se jedná o tělesné pozůstatky vysoce postavené ženy. Mayisté vedli poměrně dlouhou diskuzi o její identitě, která dosud není, pokud vím, ještě uspokojivě zakončena (podle teorií mohlo jít buďto o ženu jménem *Wayas Ch'ok Na Tetun Kaywak*, či o ženu *Jasaw Chan K'awiila I.* jménem *Tun Kaywak*). Každopádně se podle informací z roku 2011

---

¹⁷² STUART, David. “The Fire Enters His House”..., s. 407. ISHIHARA, Reiko. *Deities of the Ancient Maya*..., s. 18.

¹⁷³ KOSTIČOVÁ, Zuzana M. *Skvrnitě slunce*...

jednalo o ženu, která hrála důležitou roli ve vzájemných politických vztazích Tikalu a Maasalu, což by ostatně také vysvětlovalo přítomnost panovníků obou států, jež byla pravděpodobně s oběma vladaři spřízněná, to by samozřejmě naznačovalo i vzájemnou spřízněnost vladařů.¹⁷⁵ Právě existence rodinného pouta by podle mého názoru také plně odpovídala činnosti zobrazené na oltáři, které se budu věnovat vzápětí.¹⁷⁶

Z nápisu se dále dozvídáme, že byla v den 9.13.19.16.6 11 Cimi 19 Mac (tedy 30. 10. 711)¹⁷⁷ patrně otevřena ženina hrobka (doslova se tam píše, že byly „otevřeny ženiny kosti a lebka“).¹⁷⁸ Z této informace a také z vyobrazení panovníků, kteří zjevně přihlížejí tomuto úkonu, lze vyvodit, že došlo k jakémusi druhu sekundárního pohřbu dotyčné ženy. Je ovšem podezřelé, že by k tomuto úkonu došlo tak pozdě, neboť Stuart uvádí, že byla žena původně pohřbena přibližně o nějakých 8 let dříve¹⁷⁹ a k sekundárním pohřbům docházelo v rozmezí 1 až 3 let¹⁸⁰ po smrti. Sekundární pohřby obecně úzce souvisí s kultem předků a jejich průběh si můžeme představit v podobě otevření hrobu zesnulého a následné omývání jeho ostatků či vyzvedávání kostí nebožtíka a jejich ukládání na jiné místo.¹⁸¹ Je třeba podotknout, že i pod stélou 16 archeologové našli zakopané lidské kosti a lebku. Nelze se tedy ubránit dojmu, že se jedná právě o ostatky ženy zmíněné na oltáři 15.¹⁸² Pro potvrzení této teorie nemáme nicméně žádné další důkazy.¹⁸³

Tato exhumace musela být každopádně pokládána za velmi důležitou událost, hodnou zaznamenání v rámci katunového výročí. Otázkou zůstává, zda za své zahrnutí do katunových záznamů žena vděčila své významnosti, či zda pomocí zobrazení obou vládců nad „vzájemným pojítkem“ nechtěla tikalská vládnoucí elita ukázat, že se jim podařilo získat zpátky ztracené spojení a znovu tak oslavit své vítězství nad Calakmulem.

2.1.8 Stéla 20 a oltář 8

---

¹⁷⁴: GARZA, Mercedes de la, *Sueño y alucinación en el mundo nahuatl y maya*, s. 171–183. FREIDEL, David A., SCHELE, Linda a PARKER, J. *Maya Cosmos...*, s. 190–193.

¹⁷⁵ Reese-Taylor, Kathryn. Naachtun...

¹⁷⁶ MARTIN, Simon a GRUBE, Nikolai. *Chronicle of the Maya Kings and Queens...*, s. 46. RICE, Prudence M. *Maya Political Science...*, s. 132–133. STUART, David. “The Fire Enters His House”..., s. 407. Reese-Taylor, Kathryn. Naachtun...

¹⁷⁷ Viz *FAMSI: Date Conversion*

¹⁷⁸STUART, David. “The Fire Enters His House”..., s. 407.

¹⁷⁹ STUART, David. “The Fire Enters His House”..., s. 407.

¹⁸⁰ KOSTIČOVÁ, Zuzana M. Smrtí vše nekončí...

¹⁸¹ KOSTIČOVÁ, Zuzana M. Smrtí vše nekončí...

¹⁸² Stuart si je tímto tvrzením téměř jistý. Viz STUART, David. “The Fire Enters His House”..., s. 408.

Další je v chronologickém pořadí dochovaných katunových monolitů stéla 20 (viz příloha 14), která spolu s přidruženým oltářem 8 zaznamenává datum 9.16.0.0.0 (751 n. l.).

Na přední straně stély můžeme každopádně opět rozeznat „tradiční“ zobrazení panovníkovy postavy, přičemž tentokrát se jedná o tikalského vládce Yik'in Chan K'awiila (dříve byl také známý coby Vládce B), syna Jasaw Chan K'awiila I. Stejně jako na mnoha předešlých stélách, i zde král drží v ruce opět jakousi hůl, v tomto případě se však jedná spíše o zbraň, protože má předmět ve své horní části zabudované tři čepele. V levé ruce pak vládce svírá váček, tentokrát snad opět na kadidlo. Na první pohled také jistě zaujme panovníkova komplikovaná pokrývka hlavy; tentokrát se jedná o čelenku, která je spojovaná s již zmiňovaným božstvem GII, jež je asociováno s královskou krví a následovnictvím. Jak si dále můžeme všimnout, na zádech panovník opět nese jakousi konstrukci, na které je zobrazená velká nadpřirozená hlava. Pozornost si jistě zaslouží také „roztomilý předmět s jaguáří hlavou“ u pravé nohy panovníka, který má podle Riceové představovat trůn pokrytý jaguáří kůží.¹⁸⁴

Co se oltáře 8 týče, můžeme na tomto kamenném disku spatřit zajatce ležícího na břiše s rukami svázanými za zády, přičemž znázorněný provaz je zároveň zobrazen po celém obvodu oltáře (viz příloha 15). Již podle ozdob, které má na sobě můžeme usoudit, že se jednalo o šlechtice. Mayistům se také podařilo odhalit jeho jméno, které znělo Wilan Tok Wayib'. Na základě několika dalších pramenů dále vysvítá, že měl dotyčný aristokrat vazby na Naranjo a Holmul; dále se pak tyto prameny zmiňují o datu jeho zajetí, ke kterému došlo 8. 12. 748 a o skutečnosti, že byl zajatec o dva dny později slavnostně „předveden veřejnosti“ (s podobným „vystavováním“ zajatců se ostatně na mayských reliéfech můžeme setkat poměrně často). Na samotném oltáři 8 můžeme pak pod zajatcovým tělem najít několik hieroglyfů, které bychom dohromady podle Strosse mohli číst jako „Xibalbe“, což je dle Strossova názoru dřívější podoba slova Xibalba, odkazujícího na mayské podsvětí.¹⁸⁵ Vzhledem k dostupným informacím můžeme

---

¹⁸³ STUART, David. “The Fire Enters His House”..., s. 408. RICE, Prudence M. *Maya Political Science...*, s. 133. JONES, Christopher a SATTERTHWAIT, Linton. *The Monuments and Inscriptions of Tikal...*, s. 37.

¹⁸⁴ RICE, Prudence M. *Maya Political Science...*, s. 136 a 149. Dále informace v tomto odstavci čerpány z: MARTIN, Simon a GRUBE, Nikolai. *Chronicle of the Maya Kings and Queens...*, s. 48 a 50.

¹⁸⁵ STROSS, Brian. *Xibalba or Xibalbe*, s. 1–7.

tedy předpokládat, že byl tento vznešený zajatec obětován právě k příležitosti završení 16. katunu.¹⁸⁶

Velmi zajímavé jsou také předpokládané okolnosti jeho obětování. Podle Scheleové a Millerové je totiž zajatec zobrazen uvnitř míče, což by znamenalo zjevný odkaz na mezoamerickou míčovou hru.¹⁸⁷

Tato míčová hra představuje specifický mezoamerický rituál (který byl dokonce badateli během snahy o definování Mezoameriky prohlášen za jeden z jejích klíčových rysů, ačkoli ve skutečnosti míčová hra hranice této kulturní oblasti překročila), jehož jednotlivé varianty se mohly lišit v rámci různých období i kultur. Obecně si, co se způsobu hraní týče, můžeme představit dvě družstva, hrající proti sobě, přičemž účelem pak pravděpodobně bylo, aby míč prošel nějakou definovanou dráhou, aniž by se dotkl země. K posunování těžké koule z kaučuku hráči používali svá předloktí a holeně, a protože byl pro svou váhu a tvrdost míč poměrně nebezpečný, mohli být hráči také vybaveni nejrůznějšími chrániči či helmou.¹⁸⁸

Velmi důležité je však poukázat především na symboliku míčové hry a sní spojené rituály (zde bych připomněla oběť stětím, o které jsem se již zmiňovala v předešlém textu). Autorky publikace *Krvavé rituály Střední a Jižní Ameriky* v této souvislosti uvádějí dvě hlavní formy interpretace této hry, a to interpretaci solární a agrární, které se však navzájem nevylučují.¹⁸⁹ Zatímco první forma klade důraz na astronomickou symboliku hry, přičemž hlavní roli zde hrají cyklické pohyby nebeských těles a míč reprezentuje slunce, druhá forma upozorňuje na úzký vztah ke kukuřičným božstvům a bohům dalších kulturních plodin.¹⁹⁰ Neocenitelný zdroj informací o míčové hře včetně její symboliky pak představuje *Popol Vuh*, který, ač pochází ze 16. století, přináší poklasickou verzi pan-mayského mýtu o hrdinských dvojčatech, jenž můžeme, byť v pozměněné podobě, stopovat až do předklasického období.

Velmi zjednodušeně řečeno se v poklasické variantě mýtu nejdříve setkáváme s bratry jménem Hun Hunahpú a Vucub Hunahpú, kteří svým hraním míčové hry na cestě vedoucí do

---

¹⁸⁶ RICE, Prudence M. *Maya Political Science...*, s. 136. STROSS, Brian. *Xibalba or Xibalbe*, s. 1–7. MARTIN, Simon a GRUBE, Nikolai. *Chronicle of the Maya Kings and Queens...*, s. 50.

¹⁸⁷ FAMSI – *The Linda Schele Drawings Collection: Altar 8*.

¹⁸⁸ KOSTIČOVÁ, Zuzana M., KŘÍŽOVÁ, Markéta a KVĚTINOVÁ, Sylvie. *Krvavé rituály Střední a Jižní Ameriky*, s. 95–97.

¹⁸⁹ KOSTIČOVÁ, Zuzana M., KŘÍŽOVÁ, Markéta a KVĚTINOVÁ, Sylvie. *Krvavé rituály Střední a Jižní Ameriky*, s. 97.

¹⁹⁰ KOSTIČOVÁ, Zuzana M., KŘÍŽOVÁ, Markéta a KVĚTINOVÁ, Sylvie. *Krvavé rituály Střední a Jižní Ameriky*, s. 97.

Xibalby vyruší podsvětní božstva, jež se velmi rozzlobí a rozhodnou se bratry potrestat. Bratři jsou tedy následně pozváni na utkání v míčové hře s božstvy smrti, které se má uskutečnit v podsvětí. Ačkoli se bratři skutečně do podsvětí statečně vypraví, nepodaří se jim zdolat všechny nástrahy, které na ně v Xibalbě číhají a jsou za trest božstvy smrti usmrceni. Ještě předtím než podsvětní božstva zahrabou těla bratrů, však useknou Hun Hunahpúovi hlavu a posadí ji na strom, který se rázem po té zázračně, a navíc překvapivě rychle, obsype ovocem. Tento „zázrak“ božstva smrti ohromí a zprávy o něm se začnou šířit celým podsvětím, až se dostanou k sluchu dcery jednoho z bohů, která se jmenuje Ixquic. Dívka se vzápětí zvědavě vydá prohlédnout si onen strom, a ačkoli je přísně zakázáno trhat z něj ovoce, a dokonce si pod něj i jen stoupnout, zatouží po tom, jeho lákavě vypadající plody ochutnat. Když však natáhne ruku, aby si mohla ovoce utrhout, plivne ji do dlaně schovaná Hun Hunahpúova lebka chomáček slin, který se vzápětí vpije dívce do ruky a ona otěhotní. Po té co se o tom dozví její otec, chce nechat dívku obětovat. Ixquic se ale podaří lstí uniknout a odejde z podsvětí k matce zemřelých bratrů, u které porodí syny jménem Hunahpú a Ixbalanqué – budoucí hrdinská dvojčata. Po nějakém čase, během starání se o kukuřičné políčko, jehož obdělávání bratrům soustavně a schválně komplikují zvířata, chytí dvojčata myš, která jim sdělí, že starání se o kukuřičné pole není pro bratry vhodnou prací a dále jim poví o míčové hře a o osudu jejich otce a strýce. (Nevhodnost starání se o kukuřičné pole tkví v tom, že byli bratři po otcí i po matce božského původu a tudíž se neměli věnovat obyčejné zemědělské práci, ale právě míčové hře, která byla znakem vysokého postavení. Ostatně nutno dodat, že byla míčová hra v mayské společnosti doménou šlechty.)¹⁹¹ Dvojčata díky radě myši objeví hráčskou výstroj svých zemřelých příbuzných a vydají se hrát míčovou hru. Zvuky, které vydávají, však opět vyruší podsvětní božstva, jež si hráče znovu pozvou na společnou hru. Hrdinským dvojčatům se však podaří přestát všechny zkoušky a dokonce nad božstvy smrti v prvním míčovém zápase zvítězí. Ani poté je však podsvětní božstva nepřestávají vystavovat těžkým zkouškám a dalším míčovým utkáním. Dvojčata si nakonec uvědomí, že je božstva smrti stejně nenechají vyváznout živé, a proto se dobrovolně nechají upálit. Díky pomoci věštce, se kterým se ještě před svou smrtí smluvili, však po nějaké době znovu obživnou, avšak v pozmeněné podobě, aby je nemohla podsvětní božstva poznat. Následně bratři putují a provádějí různé „kejklířské kousky“, přičemž jejich vrcholné číslo je, že se

---

¹⁹¹ KOSTIČOVÁ, Zuzana M., KŘÍŽOVÁ, Markéta a KVĚTINOVÁ, Sylvie. *Krvavé rituály Střední a Jižní Ameriky*, s. 101.

navzájem obětují a pak se znovu ožíví. O kouzlech dvojčat se dozví také podsvětní božstva a pozvou si bratry opět k sobě, aniž by je však poznali. Dvojčata nejdříve předvedou obětování a následné vzkříšení sami na sobě, přičemž se jim některá božstva podsvětí podaří natolik nadchnout, že bratry poprosí, aby toto kouzlo provedli i s nimi. Dvojčata tato božstva skutečně usmrtí, ale již je z pochopitelných důvodů nepřivedou zpět k životu. Po své finální výhře se bratři ještě pokusí oživit svého otce, avšak to se jim nepodaří. Nakonec pak Hunahpú a Ixbalanqué vstoupí na nebeskou oblohu, přičemž z jednoho se stane Slunce a z druhého Měsíc.¹⁹²

V klasické verzi tohoto mýtu hrdinská dvojčata (tentokrát pojmenována jako Hun Ajaw a Yax Balam) pomstí smrt svého otce Hun Nala, avšak tentokrát se podaří otce vzkřísit. Hun Nal je posléze v podsvětí bohatě oblečen a následně odvezen kánoí na určité místo, kde následně vzklíčí coby první kukuřice.¹⁹³ Mýtus v tomto případě můžeme označit za agrární, neboť vyjadřuje přesvědčení, že zrna musí nejdříve zemřít, aby se pak mohlo v podobě nové rostliny opět vrátit k životu.¹⁹⁴ Stětí boha kukuřice pak představovalo sklizeň zralých klasů, které je nutná pro následné vzklíčení zrna a život nové rostliny.¹⁹⁵ Vznik kukuřice byl pak důležitý nejen v souvislosti se zemědělstvím, ale také se skutečností, že podle mayských představ stvořili bohové člověka z kukuřičného těsta. Vyklíčení první kukuřice tak současně hrálo klíčovou roli ve zrození lidského pokolení.

Uvést si zde znění tohoto mýtu bylo velmi důležité, protože teprve po seznámení se s ním můžeme pochopit složitou symboliku míčové hry, jež nás tudíž také odkazuje na život, smrt, znovuzrození, hrdinská dvojčata, nebeská tělesa a podsvětí (na tomto místě je třeba uvést, že mohlo být hřiště na míčovou hru také považováno za portál do podsvětí).¹⁹⁶

Stejně jako v období poklasickém, i v klasickém období byla míčová hra s největší pravděpodobností zakončena lidskou obětí, která se rekrutovala z poraženého týmu. Podle názoru

---

¹⁹² *Popol Vuh...*, s. 41–78. KOSTIČOVÁ, Zuzana M., KRÍŽOVÁ, Markéta a KVĚTINOVÁ, Sylvie. *Krvavé rituály Střední a Jižní Ameriky*, s. 98–105.

¹⁹³ KOSTIČOVÁ, Zuzana M., KRÍŽOVÁ, Markéta a KVĚTINOVÁ, Sylvie. *Krvavé rituály Střední a Jižní Ameriky*, s. 106–107.

¹⁹⁴ KOSTIČOVÁ, Zuzana M., KRÍŽOVÁ, Markéta a KVĚTINOVÁ, Sylvie. *Krvavé rituály Střední a Jižní Ameriky*, s. 107.

¹⁹⁵ KOSTIČOVÁ, Zuzana M., KRÍŽOVÁ, Markéta a KVĚTINOVÁ, Sylvie. *Krvavé rituály Střední a Jižní Ameriky*, s. 107.

¹⁹⁶ RICE, Prudence M. *Maya Political Science...*, s. 253.

některých badatelů pak měla hra dokonce představovat předem připravený rituál, jehož výsledek tak byl znám ještě před začátkem utkání.¹⁹⁷

Hra dále získávala na větším významu a síle, pokud se jí účastnili přímo mayští vládci. (V ideálním případě pak mělo dojít právě k poražení a obětování cizího panovníka, ke kterému údajně v klasickém období skutečně často docházelo.¹⁹⁸ Ačkoli vhodného protivníka mohl představovat také vznešený zajatec.)¹⁹⁹ Některá vyobrazení z klasického období nám ostatně nabízí pohled na panovníka při míčové hře, a zároveň vzbuzují otázku ohledně počtu hráčů v týmech, neboť je zde král obvykle zobrazen sám či s jedním protihráčem. Nabízí se proto teorie, že hráli jen dva hráči proti sobě, ačkoli stejně tak mohli autoři zobrazení pouze soustředit svou pozornost na nejdůležitějšího člena týmu – panovníka – a ostatní spoluhráče prostě pominout.²⁰⁰ Druhou ze zmíněných hypotéz by podporovala skutečnost, že se na pozdně klasické keramice můžeme setkat se znázorněním, které podle mého názoru zachycuje více hráčů při míčové hře (zde bych zmínila keramickou nádobu K5435).²⁰¹

Podle některých badatelů se mayská míčová hra v klasickém období odehrávala na dvou místech.²⁰² První místo představovalo „klasické“ hřiště na míčovou hru, které mělo tvar písmene I (mělo tedy dlouhou střední část, na kterou na obou koncích navazovala dvě krátká příčná ramena), přičemž po obou stranách se mohla nacházet kamenná schodiště, která sloužila coby tribuny pro diváky. Ve druhém případě se pak hra měla odehrávat poblíž schodišť nebo stupňovitých budov, či dokonce přímo na nich. Riceová v této souvislosti zastává názor, že postupně docházelo k odehrání obou her; po utkání na hřišti následoval symbolický ceremoniál zahrnující lidskou oběť, který se odehrával v blízkosti schodiště.²⁰³ Oltář 8 má pak podle Riceové zachycovat zajatce v mezidobí tohoto velkého rituálu, kterak jej vězňitelé připravili na druhou fázi hry, ve které bude obětován.²⁰⁴ Je však nutné podotknout, že co se týče předpokladu

---

¹⁹⁷ KOSTIČOVÁ, Zuzana M., KRÍŽOVÁ, Markéta a KVĚTINOVÁ, Sylvie. *Krvavé rituály Střední a Jižní Ameriky*, s. 106.

¹⁹⁸ RICE, Prudence M. *Maya Political Science...*, s. 253.

¹⁹⁹ DREW, David. *Ztracené kroniky mayských králů*, s. 195.

²⁰⁰ KOSTIČOVÁ, Zuzana M., KRÍŽOVÁ, Markéta a KVĚTINOVÁ, Sylvie. *Krvavé rituály Střední a Jižní Ameriky*, s. 143.

²⁰¹ Nalezené mayské nádoby jsou zařazovány do databáze nádob, kterou vytvořil badatel Justin Kerr. Nádobě je přiděleno číslo a je nafocena. Kerr dále používá techniku, která vyfocené zobrazení na nádobě dokáže „rozrolovat“ tak, aby výsledná fotografie zachytila celý výjev. Databáze je přístupná na internetu, viz *FAMSI – Maya Vase Database*.

²⁰² Viz RICE, Prudence M. *Maya Political Science...*, s. 253.

²⁰³ RICE, Prudence M. *Maya Political Science...*, s. 253.

²⁰⁴ RICE, Prudence M. *Maya Political Science...*, s. 256.

existence „dvoufázové podoby“ míčové hry, nemají všichni mayisté stejný názor; Coe se domnívá, že šlo o dva zcela odlišné typy míčové hry.²⁰⁵

Jak můžeme vidět, je problematika míčové hry v klasickém období v mayském prostředí velmi komplikovaná. Pro potřeby této práce je však nyní zapotřebí především znovu zdůraznit, že byla podle některých mayistů míčová hra (v nějaké své podobě) také součástí katunových rituálů.

2.1.9 Stéla 22 a oltář 10

Na následující katunové „výročí“ 9.17.0.0.0 (771 n. l.) byla vztyčena stéla 22 (viz příloha 16), kterou „doprovází“ oltář 10.

Přední strana stély znázorňuje bokem stojícího tikalského panovníka Yax Nuun Ayiina II. (který byl dříve známý prostřednictvím anglického označení Ruler C, tedy Vládce C), jenž byl pravděpodobně synem na stéle 20 zobrazeného vládce Yik'in Chan K'awiila. Král nyní opět předvádí „rituál rozsypání“ což je v tomto případě krásně patrné, neboť můžeme na stéle rozeznat dobře viditelná zrnka či kapičky, které padají od panovníkovy pravé dlaně. Svou levou dlaní pak vládce přidržuje zdobenou hůl, která se tentokrát znovu skládá ze tří „tyčí“. Na stejné ruce má panovník zároveň také zavěšený dlouhý zdobený váček. V levém horním rohu stély si pak můžeme všimnout malé postavičky; pravděpodobně se jedná o vyobrazení panovníkova předka. Postava vládce má dále kolem boků uvázanou jaguáří kůži, což je dobře poznat díky znázornění specifického vzoru jaguáří srsti, můžeme tedy předpokládat, že chtěl panovník opět poukázat na své mocné *wayoob*. Na svých zádech dále panovník nese nám již známou konstrukci s nadpřirozenou hlavou, kterou Riceová pokládá za masku boha smrti.²⁰⁶ Božstvo smrti (kterému patří písmeno A Schellhasově klasifikaci) bývalo často zobrazováno coby kostra (která buď může být úplně bezmasá, nebo z ní mohou „odpadávat“ kousky hniujícího masa) s černými tečkami na těle, jež jsou pravděpodobně známkou rozkladu. Kromě obvyklého šklebu jsou jeho dalším charakteristickým znakem vyloupnuté oční bulvy, které má často umístěny na čele. Toto božstvo bylo spojováno se smrtí, podsvětím a obětí. Jeho vyobrazení na stéle 22 tedy může odkazovat na proběhlý obětní či sebeobětní rituál.²⁰⁷

---

²⁰⁵ COE, Michael D. Another Look at the Maya Ballgame, s. 202.

²⁰⁶ RICE, Prudence M. *Maya Political Science...*, s. 136.

²⁰⁷ RICE, Prudence M. *Maya Political Science...*, s. 136, 139, 140 a 251. MARTIN, Simon a GRUBE, Nikolai. *Chronicle of the Maya Kings and Queens...*, s. 51. ISHIHARA, Reiko. *Deities of the Ancient Maya...*, s. 8.

Další zvláštní konstrukci má pak panovník kolem svého pasu nad jaguáří kůží. Tento prvek panovníkovy výstroje, který na první pohled vypadá jako jakýsi bytelný opasek s třásněmi a hlavovou ozdobou vpředu, má podle Taubeho představovat přenosný trůn.²⁰⁸ Panovník nesoucí takovouto konstrukci, pak dle Taubeho názoru mohl být dokonce považován za žijící ztělesnění královského trůnu.²⁰⁹ Na tomto místě je třeba poznamenat, že se trůny coby ukazatele vlády v Mezoamerice používaly již v předklasickém období. Trůny byly rozmanité co do velikosti, tak do tvaru (můžeme se setkat např. se zoomorfními trůny, jehož zástupce v podobě jaguářího trůnu jsem zmiňovala v souvislosti se stélou 20). Stejně jako v Evropě, také v Mezoamerice trůny sloužily ke skutečnému i symbolickému zvýšení osoby panovníka a byl symbolem jeho „úřadu“; v mayské kultuře měl pak trůn ještě zvláštní kosmologický rozměr. Někteří mayisté se totiž domnívají, že byl trůn spojován s oblohou. Usazení se na trůn tak vládci umožnilo přesunout se do „jiných sfér“.²¹⁰

Zajímavý je dále fakt, že je panovník na stéle 22 zobrazen bosý. Tato skutečnost vedla některé mayisty k závěru, že se jedná o odkaz na rituální chůzi po žhavých uhlíkách.²¹¹ Tento rituál je známý hlavně díky koloniálním pramenům, kde je však především dáván do souvislosti s oslavami spojenými s příchodem nového roku. Podle Diega de Landy se pak měl tento rituál konkrétně odehrávat v ty roky, které začínaly názvem dne *Cauac*.²¹² (Na tomto místě je zapotřebí poznamenat, že z podstaty fungování *kalendářního kola* mohly na první den *haabu 0 Pop* – co se koloniálního období týče – připadnout jen čtyři názvy dní *tzolkinu*, a to *Cauac*, *Kan*, *Muluc* nebo *Ix*. Tyto dny se pak staly jakýmiś nosiči roku a určovaly, zda bude nadcházející rok příznivý či nepříznivý.) Landa popisuje, že se navršila velká hromada dřeva, u které posléze začali „s velkou zbožností“ tančit muži, přičemž v rukou drželi otýpky chrastí. Tanec trval až do večera, kdy si zúčastnění nakrátko odešli odpočinout do svých domovů. V noci se posléze tanečníci spolu s velkým množstvím dalších přihlížejících vrátili a zvonu se chopili svých otýpek, které následně proměnili v pochodně k zapálení hromady dřeva. Poté, co hranice shořela, rozhrnuli uhlíky do

---

WRIGHT, Mark, A. *A Study of Classic Maya Rulership*, s. 262–263. TAUBE, Karl A. *The Major Gods of Ancient Yucatan*, s. 11–17.

²⁰⁸ TAUBE, Karl. *The Symbolism of Jade in Classic Maya Religion*, s. 28.

²⁰⁹ TAUBE, Karl. *The Symbolism of Jade in Classic Maya Religion*, s. 30.

²¹⁰ TAUBE, Karl. *The Symbolism of Jade in Classic Maya Religion*, s. 28–31. WRIGHT, Mark, A. *A Study of Classic Maya Rulership*, s. 172–175. CHRISTIE, Jessica J., ed. *Maya Palaces and Elite Residences* (bohužel zde nebylo číslování; čerpala jsem z pasáže s názvem *Thrones as Paraphernalia of the Royal Court*).

²¹¹ RICE, Prudence M. *Maya Political Science...*, s. 251.

²¹² LANDA, Diego de. *Správa o veciach na Yucatáne...*, s. 219–221.

všech stran a někteří tanečníci přešli po žhavém koberci bosí. Účelem tohoto obřadu pak mělo být odvrácení špatných událostí.²¹³ O chůzi po žhavém uhlí se zmiňuje také *Relación de Valladolid*, která uvádí, že měl hlavní kněz před samotným přechodem (který jako první uskutečnil on sám) pokropit uhlí „jejich druhem vína,“²¹⁴ přičemž tato poznámka nás pravděpodobně odkazuje na *balché*. (Jedná se o nápoj vyráběný z kvašeného medu, vody a kůry stromu *balché*. Nápoj byl používán pro rituální účely.) Ačkoli se jedná o koloniální popis oslav příchodu nového roku, Riceová se domnívá, že k podobnému rituálu (byť pravděpodobně v pozmeněné podobě) mohlo docházet i během klasického období při katunových „výročích“. Gesto, jež panovník dělá pravou rukou a které bývá interpretováno jako „scattering rite“, pak podle badatelky může naznačovat, že panovník kropil uhlí *balché*.²¹⁵

Co se hieroglyfického textu na stéle týče, informuje nás o tom, že Yax Nuun Ayiin II. „završil“ 17. katun. Dále se text zmiňuje o tom, kdy tento panovník usedl na trůn a o slavných předcích tohoto vládce. Uvedeno je zde nejen jméno panovníkova otce, ale také tu můžeme najít odkaz na předpokládaného zakladatele tikalské královské dynastie Yax Ehb' Xooka, od kterého následující tikalští vládcí počítali své pořadí na trůně. K založení dynastie pak mělo dojít někdy kolem 1. století n. l.²¹⁶ Text na stéle 22 se doslova zmiňuje o tom, že byl Yax Nuun Ayiin II. 29. nástupcem Yax Ehb' Xooka.²¹⁷

Ke stéle přináležející oltář 10 (viz příloha 17) je pak velmi podobný předešlému oltáři 8, neboť i zde můžeme najít svázaného zajatce ležícího na břiše. Tentokrát se však zdá, že nešťastník leží na jakési dřevěné konstrukci, která snad měla sloužit k jeho přenesení.²¹⁸

2.1.10 Stéla 19 a oltář 6

Za vlády panovníka Yax Nuun Ayiina II. byla vztyčena také stéla 19 (viz příloha 18), se kterou se pojí oltář 6, přičemž tentokrát zaznamenávají datum 9.18.0.0.0 (790 n. l.). Vzhledem

---

²¹³ LANDA, Diego de. *Správa o veciach na Yucatáne...*, s. 221.

²¹⁴ *Relación de la ciudad de Valladolid*, s. 27.

²¹⁵ RICE, Prudence M. *Maya Political Science...*, s. 251–252. Dále informace v tomto odstavci čerpány z: Kováčův komentář k Landovi, In: LANDA, Diego de. *Správa o veciach na Yucatáne...*, s. 221, pozn. 587. KOSTIČOVÁ, Zuzana M., *Mayská lidská oběť...*, s. 301–302.

²¹⁶ *Encyclopedia Mesoamericana – Yax Ehb' Xook*.

²¹⁷ RICE, Prudence M. *Maya Political Science...*, s. 139. MARTIN, Simon a GRUBE, Nikolai. *Chronicle of the Maya Kings and Queens...*, s. 26.

k tomu, že jsou stéla s oltářem prakticky kopií předešlé stély 22 a oltáře 10, nebudu se jim ve své práci věnovat příliš podrobně.

Stejně jako na předešlé stéle, i na tomto kamenném monolitu je panovník zobrazen bosý, oděn v jaguáří kůži a s holí v ruce, přičemž pravděpodobně znovu provozuje „rituál rozsypání“. Kolem pasu panovník se pak pravděpodobně také nacházela přenosná verze trůnu. Na zádech opět nese nadpřirozenou hlavu, kterou Riceová považuje i v tomto případě za odkaz na boha smrti.²¹⁹

Na oltáři 6 pak znovu můžeme vidět ležícího svázaného zajatce. Po obvodu oltáře je dále zobrazeno několik špatně viditelných postav, která Jones a Satterthwaite považují za božstva.²²⁰

2.1.11 Stéla 24 a oltář 7

Dalším dochovaným kamenným monolitem, jenž zaznamenává katunové „výročí“, je stéla 24 doprovázená oltářem 7. Stéla i oltář jsou bohužel do značné míry poničené, což komplikuje jejich interpretaci. Mayisté nicméně předpokládají, že nás oba „kamenné záznamníky“ odkazují na datum 9.19.0.0.0 (810 n. l.).²²¹

Postava, zobrazená na přední straně stély, tentokrát pravděpodobně představuje tikalského panovníka, který je znám pod svou anglickou přezdívku Dark Sun (Temné Slunce).²²² Bližší podrobnosti o životě tohoto vládce jsou nicméně stále zahaleny rouškou tajemna, neboť o něm nemáme mnoho informací. Tento fakt je způsoben skutečností, že se v období jeho vlády již začaly v mayské oblasti projevovat příznaky klasického kolapsu. Narůstající krize se promítla také do četnosti vztyčování stél; zatímco v předchozím období máme většinou doložený větší počet kamenných monolitů vztahujících se k vládě určitého panovníka, Temné Slunce je (co se stél týče) zobrazen pouze na jediné. Pokud skutečně nedošlo ke vztyčení žádné další stély během jeho vlády (vždy se však nabízí varianta, že další kamenné monolity mohly existovat, ale pouze se do dnešní doby nezachovaly nebo ještě nebyly nalezeny), vrhla by tato skutečnost také

---

²¹⁸ RICE, Prudence M. *Maya Political Science...*, s. 139 a 141. JONES, Christopher a SATTERTHWAIT, Linton. *The Monuments and Inscriptions of Tikal...*, s. 49.

²¹⁹ RICE, Prudence M. *Maya Political Science...*, s. 249–250.

²²⁰ JONES, Christopher a SATTERTHWAIT, Linton. *The Monuments and Inscriptions of Tikal...*, s. 45.

²²¹ MARTIN, Simon a GRUBE, Nikolai. *Chronicle of the Maya Kings and Queens...*, s. 52. RICE, Prudence M. *Maya Political Science...*, s. 144.

²²² MARTIN, Simon a GRUBE, Nikolai. *Chronicle of the Maya Kings and Queens...*, s. 52.

zajímavé světlo na problematiku oslav konce katunových cyklů, neboť by zdůraznila význam, jaký Mayové katunovým stélám a obecně završení katunového cyklu přikládali.

Temné Slunce je na stéle opět zobrazený s ceremoniální holí, která vykonává „rituál rozsypání.“ Dále to vypadá, že na zádech snad opět nesl konstrukci s nadpřirozenou hlavou.

Co se oltáře 7 týče, je jeho vrchní strana téměř nečitelná. Z boku si pak můžeme povšimnout znázorněné božské hlavy, která se nachází na nádobě či košíku s papírem (viz příloha 19). Snad nám má reliéf naznačit, že došlo k oběti krve, díky které bylo zobrazené božstvo „oživeno“.

2.1.12 Stéla 11 a oltář 11

Poslední stélou, která byla ve městě Tikalu vztyčena k příležitosti završení katunového cyklu, je stéla 11 (viz příloha 20), která nás spolu s příslušným oltářem 11 odkazuje na datum 10.2.0.0.0 (869 n. l.). Tento kamenný monolit pak můžeme podle Martina a Grubeho považovat za jeden z posledních pokusů tikalské vládnoucí elity o upevnění své moci, která se v průběhu 9. století ocitla, stejně jako v mnoha dalších státech mayské nížinné oblasti, na tenkém ledě.²²³

Tento pokus o vzkříšení slávy rychle se vyliďujícího města dokládá ostatně také samotné jméno panovníka, který je na stéle 11 zobrazen, jenž se pojmenoval Jasaw Chan K'awiil II.²²⁴ Odkaz na vládu a zásluhy stejnojmenného předchůdce, za jehož panování Tikal zaznamenal velké úspěchy, je zde zcela zjevný. Zde bych ráda dodala na vysvětlenou, že si mayští panovníci při svém nástupu na trůn mohli změnit své jméno, které dostali v dětství, a s jejich původním jménem se následně v nápisech můžeme setkat jen velmi zřídka. Svá nová jména si pak vládci samozřejmě nevybíraly náhodně, ale po zralém uvážení, přičemž velmi často přijímali jak jména svých slavných předků či předchůdců, tak božstev.²²⁵ Zde si můžeme zmínit např. již v předešlém textu uvedené královské jméno Chak Tok Ich'aak. Nejenže se tak pojmenoval jeden z tikalských panovníků po svém předchůdci, ale také můžeme ve jméně spatřit zjevný odkaz na mayského boha deště, vody a bouřky Chaka.

---

²²³ MARTIN, Simon a GRUBE, Nikolai. *Chronicle of the Maya Kings and Queens...*, s. 53.

²²⁴ MARTIN, Simon a GRUBE, Nikolai. *Chronicle of the Maya Kings and Queens...*, s. 53.

²²⁵ GARCÍA BARRIOS, Ana, MARTÍN DÍAZ, Ana a ASENSIO RAMOS, Pilar. *The Royal Names of the Classic...*, s. 3.

Jasaw Chan K'awiil II. je na přední straně stély znázorněn opět s ceremoniální holí, přičemž to vypadá, že svou pravou rukou naznačuje gesto pro „rituál rozsypání“. Znovu se zde také můžeme setkat s konstrukcí s nadpřirozenou hlavou (pravděpodobně je hlava opět odkazem na boha smrti, neboť je znázorněna s bezmasou čelistí, což je pro toto božstvo taktéž typické poznávací znamení), která je však zobrazena v nereálném úhlu, neboť ačkoli byla nošena na zádech, na této stéle je umístěna u panovníka boku. Vládce dále tentokrát není zobrazen bosý a u jeho nohou si můžeme všimnout zkrouceného a svázaného zajatce.

Zajímavým detailem na stéle 11 jsou také dvě malé postavy, které můžeme najít kterak se „vznáší“ nad hlavou panovníka v levé horní části přední strany stély. Podle Scheleové a Freidela se jedná o zobrazení „pádlujících božstev“.²²⁶ Na tomto místě je třeba vrátit se ke klasickému mýtu o vzkříšení první kukuřice, o kterém jsem se zmiňovala v souvislosti s hrdinskými dvojčaty. Byli to totiž právě dva pádlující bohové, kteří v kánoi odvezli podsvětními vodami boha kukuřice, poté co byl zachráněn svými syny, na místo, kde mohl následně vyklíčit. V některých verzích mýtu o stvoření se pak pádlující božstva dokonce měla zúčastnit položení prvotních ohništních kamenů. Mimo to se navíc můžeme setkat s interpretací vyobrazení těchto bohů coby jakýchsi „mayských Charónů;“ na lidských kostech nalezených v tikalské královské pohřební komoře z klasického období, jsou nakresleni, kterak převáží duši mrtvého panovníka do podsvětí. (Není však jisté, zda se nejedná opět o boha kukuřice.)²²⁷

Vraťme se však nazpět k zobrazení pádlujících božstev na stéle 11. Při podrobnějším zkoumání si můžeme všimnout, že jsou bohové obklopeni něčím, co vypadá jako „okorálkované“ či tečkované spirály. Tento motiv, znázorněný nad hlavami panovníků, je typický pro mayské pozdně klasické stély a je jasným odkazem na krev a provedení sebeobětního rituálu. Pádlující božstva jsou tedy zobrazena, kterak se vznášejí na mystickém oblaku panovníkovi krve, která je nechala „ožít“.²²⁸

Co se dále týče znázornění postavy Jasaw Chan K'awiil II., je zde panovník podle Loopera zobrazen v tanečním kostýmu, což mimo jiné dokládají mušlová „cingrlátka,“ která má vládce na sobě.²²⁹ Looper blíže nespecifikuje, kde se mušle nachází, avšak na základě nahlédnutí do A

---

²²⁶ V angličtině „Paddler Gods.“ Viz SCHELE, Linda a FREIDEL, David. *A Forest of Kings...*, s. 390.

²²⁷ SCHELE, Linda a FREIDEL, David. *A Forest of Kings...*, s. 413. FOSTER, LYNN V. Paddler Gods. CHLÁDEK, Stanislav. *Rituální jeskyně starých Mayů*, s. 68–69.

²²⁸ STUART, David. *Blood Symbolism in Maya Iconography*.

²²⁹ LOOPER, Matthew G. *To Be Like Gods...*, s. 151.

Study of Classic Maya Sculpture usuzují, že se jedná o ony „válečky,“ které visí z panovníkova opasku.²³⁰

Obecně můžeme říci, že byl tanec v mayském prostředí považován za velmi důležitou součást veřejných rituálů, kde hráli pochopitelně hlavní roli panovníci a šlechtici. V této souvislosti je třeba poukázat na spojení tance s nadpřirozenem, neboť během tance mohl tanečník pomocí transu, i když jen nakrátko, získat nadpřirozené schopnosti či se dokonce nadpřirozenou bytostí sám stát. (Looper v této souvislosti poukazuje na spojitost s šamanskými rituály.)²³¹ Díky tanci se tak tanečník mohl např. proměnit ve své *way* nebo v určité božstvo. Čím konkrétně se stal, pak záviselo na příležitosti, při které tančil, a na příslušných rituálních procedurách. Zdá se, že zatímco se „taneční proměna“ ve *way* odehrávala spíše v poměrně privátním prostředí, ke ztělesňování božstev docházelo na veřejných prostranstvích za účasti mnoha přihlížejících.²³² Důležitou roli v této záležitosti hrály také kostýmy a masky tanečníků, které „napovídaly“ k jaké proměně dojde (dochovala se např. zobrazení panovníků tančících v „jaguářím kostýmu“, které jsou zjevným odkazem na proměnu panovníka v jeho *way* v podobě jaguára). Tanec v panovníkově podání byl pak samozřejmě jak náboženským, tak i politickým představením, neboť vládce veřejně potvrdil, že je schopen ovládat nadpřirozené síly. Looper dále uvádí, že během tanečního představení mohlo dojít k obětování zajatce či oběti krve.²³³

Co se týče oltáře 11, dochoval se bohužel jen v podobě dvou fragmentů. Na větším z nich si pak můžeme všimnout části nádoby s papírem, jaká se používala při oběti krve.

2.2 Dvoupyramidové komplexy

Stély a oltáře nejsou jedinými architektonickými připomínkami završení katunových cyklů. Tikalské oslavy konců 7200denních period měly i mnohem monumentálnější kamenné svědky, postavené zvláště k těmto příležitostem, jenž byly vymyšleny speciálně v Tikalu, a to tzv.

---

²³⁰ Viz PROSKOURIAKOFF, Tatiana. *A Study of Classic Maya Sculpture*, s. 65 a 69.

²³¹ LOOPER, Matthew G. *To Be Like Gods...*, s. 224.

²³² LOOPER, Matthew G. *To Be Like Gods...*, s. 224.

²³³ LOOPER, Matthew G. *To Be Like Gods...*, s. 226. Informace v tomto odstavci čerpány z: LOOPER, Matthew G. *To Be Like Gods...*, s. 223–233. FREIDEL, David A., SCHELE, Linda a PARKER, J. *Maya Cosmos...*, s. 257–292.

dvoupyramidové komplexy.²³⁴ Přestože se jednotlivé komplexy liší v detailech provedení, mají své společné vlastnosti vyplývající ze skutečnosti, že byly vystavěny jako dějiště katunových rituálů. Středobodem následující analýzy proto budou tyto shodné znaky a nikoli individuální architektonické prvky, které nemají k pojetí katunů žádný vztah.

O tom, na jakých místech oslavy konců katunových cyklů probíhaly, nás, jak jsem již předeslala v předchozí kapitole, informují stély, které byly původně pravděpodobně vztyčovány právě v místech, kde se veřejné ceremonie na nich zaznamenané odehrály.²³⁵

Zatímco na počátku klasického období pravděpodobně probíhaly katunové oslavy v Tikalu v ceremoniálním komplexu Mundo Perdido (o kterém jsem se již zmiňovala v předchozí kapitole v pasáži věnované stéle 39), v 6. století jsme svědky vzniku nového fenoménu, neboť od této doby nechávali tikalští panovníci v mnoha případech pro oslavy konců katunových cyklů vybudovat speciální kamenné kulisy v podobě dvoupyramidových komplexů.

První takovýto komplex (označovaný jako skupina 5E-1), dnes již bohužel zcela zničený, byl v Tikalu postaven v první polovině 6. století, a to konkrétněji během vlády tikalského panovníka jež je známý pod přezdívkou Bird Claw, tedy Ptačí spár (jednalo se o nástupce již zmíněné Paní z Tikalu).²³⁶ Vzhledem k tomu, že Martin a Grube kladou dobu jeho vlády přibližně mezi léta 527 – 537,²³⁷ předpokládám, že byl tento dvoupyramidový komplex, „zasvěcený“ katunovým rituálům, postaven k příležitosti dovršení katunu 9.5.0.0.0, což odpovídá roku 534 n. l. Nutno však podotknout, že je toto období tikalských dějin stále ještě zahaleno rouškou nejistoty, co se osoby panovníka a přesné doby jeho vlády týče. Zatím je však stále, byť s otazníkem, jako král v tomto období uváděn Ptačí spár,²³⁸ proto se držím tohoto výkladu.

„Pravé žně“ katunových dvoupyramidových komplexů pak v Tikalu začaly na konci 7. století. Od roku 692 do roku 790 byl až na jednu výjimku na každé katunové výročí postaven nový takovýto komplex. Celkem bylo tedy v tomto období vybudováno pět dvoupyramidových komplexů, které jsou dnes známy také podle označení pomocí písmene abecedy. Konkrétně se pak jedná o komplexy M, N, P, Q a R. Jako výjimka pak bývá uváděn rok 731, kolem něhož panují ohledně stavby komplexu pochybnosti. Ačkoli bývá dáván do souvislosti s komplexem O,

---

²³⁴ V angličtině „twin-pyramid complexes“. Co se týče českého ekvivalentu, držím se překladu J. Mandáka z publikace *Ztracené kroniky mayských králů*.

²³⁵ INOMATA, Takeshi. *Plazas, Performers, and Spectators...*, s. 810.

²³⁶ MARTIN, Simon a GRUBE, Nikolai. *Chronicle of the Maya Kings and Queens...*, s. 39 a 51.

²³⁷ MARTIN, Simon a GRUBE, Nikolai. *Chronicle of the Maya Kings and Queens...*, s. 39.

²³⁸ Viz *Encyclopedia Mesoamericana – Bird Claw*.

je skutečné datum zbudování tohoto komplexu podle Riceové nejisté.²³⁹ Stejně pochybnosti ohledně přesného data zbudování pak „pronásledují“ ještě další 2 komplexy (známé pod označením skupina 4D-2 a skupina 5B-1), které byly postaveny snad někdy mezi zbudováním prvního tikalského dvoupyramidového komplexu a rokem 692.²⁴⁰ (Přehledný chronologický seznam tikalských dvoupyramidových komplexů viz příloha č. 21.)

Ačkoli se komplexy liší, co se velikosti týče, skládá se většina z nich ze čtyř stejných součástí. První dvě součásti, jak již název těchto komplexů napovídá, tvořily dvě pyramidy s plošinou na vrcholu (na které není umístěn chrám), které se nacházely naproti sobě, přičemž jedna byla umístěna na západní a druhá na východní straně komplexu. Každá pyramida pak měla také čtyři schodiště, každé orientované na jednu ze světových stran. Obě stavby se dále skládaly z pěti vrstev. Třetí součást se nacházela na jižní straně komplexu a představovala ji nízká obdélníková budova s devíti vchody. Čtvrtou součást, ležící na severu komplexu, pak tvořilo ohrazené nezastřešené prostranství ve tvaru obdélníku. (Obrázek komplexu viz příloha č. 22.) Takto vypadá většina tikalských dvoupyramidových komplexů; výjimku představuje první komplex z 6. století, který se snad skládal jen ze dvou pyramid.²⁴¹

Uvedení podrobnějších informací o jednotlivých budovách a jejich umístění je velmi důležité, neboť při bližším zkoumání zjistíme, že dvoupyramidový komplex je kosmogramem – tedy dvourozměrným geometrickým útvarem znázorňujícím kosmologii.²⁴² Promítá se nám do něj tudíž nejen mayská představa o tom, že se svět skládá ze tří hlavních vrstev, ale také symbolika světových stran.

Tři hlavní vrstvy, z nichž se podle mayské kosmologie skládal svět, tvořila nebesa, pozemská vrstva a podsvětí. Pozemská vrstva byla obývaná lidmi a bývala přirovnávána ke krunýři želvy nebo hřbetu kajmana plavajícími ve vodě. Pod touto vrstvou se pak nacházely hlubiny podsvětí, které mělo devět úrovní, přičemž každé úrovni vládlo jedno podsvětní božstvo. Nad světem lidí se pak nacházela vrstva nebes, jež si Mayové také představovali jako velkou krokodýlí nestvůru. Tato krokodýlí nestvůra byla také spojována s deštěm; pokud prolila svou krev, začalo na zemi pršet²⁴³ (zde vidíme zajímavou analogii s královskou sebeobětí, neboť v obou případech mělo prolítí krve nějaký „pozitivní efekt“ v jiné vrstvě světa). Nebesa se tentokráte skládala ze třinácti

---

²³⁹ RICE, Prudence M. *Maya Political Science...*, s. 125.

²⁴⁰ Informace v tomto odstavci čerpány z: RICE, Prudence M. *Maya Political Science...*, s. 125.

²⁴¹ RICE, Prudence M. *Maya Political Science...*, s. 125.

²⁴² Definice kosmogramu čerpána z: CHLÁDEK, Stanislav. Mayské zničení a stvoření světa, pozn. 10.

úrovni, a stejně jako v případě podsvětí, i zde každé úrovni vládlo určité božstvo (celkově však na nebesích, stejně jako v podsvětí, bylo bohů mnohem více). Uvést si počet úrovní nebes a podsvětí je velmi důležité kvůli symbolice čísel; číslo 13 bylo totiž nejen u Mayů, ale obecně v celé Mezoamerice spojováno právě s nebesy (a na rozdíl od toho, jak jej pojmáme v naší kultuře, bylo číslem šťastným), přičemž číslo 9 bylo asociováno s podsvětím. Důležité je dále také zdůraznit, že ačkoli vrstvy nebes a podsvětí svádí k tomu, abychom je přirovnali k nebi a peklu v křesťanství, je tato představa velmi ošidná a měli bychom se jí vyvarovat, neboť nebesa nemusela být v mayském pojetí nutně „hodná“ a podsvětí nutně „zlé“. To kam lidé po své smrti v pozemské sféře odcházeli, ostatně nezáviselo na tom, zda byli dobří nebo špatní, ale na způsobu jejich smrti. Většina nebožtíků přitom odcházela do podsvětí (jak už jsem se zmiňovala – Xibalby), které si Mayové představovali jako velmi nehostinné místo plné hniloby, nemoci a spousty nástrah (vzpomeňme si zde na mýtus o hrdinských dvojčatech). Do podsvětí sestupovalo každý den při svém západu také slunce, které se muselo během noci „probojovat“ Xibalbou na východ, odkud se ráno znovuzrodilo a zahájilo svou denní pout' po nebesích.

Na tomto místě je také zapotřebí dodat, že by bylo chybou představovat si světové vrstvy jako zcela oddělené na sobě nezávislé dimenze. Drew ostatně uvádí, že Mayové neviděli velký rozdíl mezi nadpřirozeným světem bohů a předků a „přirozeným“ světem lidí; vesmír byl stvořen coby jediná entita a všechny věci, ať už byly živé, neživé, viditelné či neviditelné, byly prostoupeny posvátnou esencí či energií.²⁴⁴ Tuto energii si pak jednotlivé součásti vesmíru předávaly v nekonečném koloběhu; zánik přinášel nové zrození a život mohl přetrvat jen díky zániku jiných součástí všehomíra.²⁴⁵

V souvislosti s hlavními vrstvami je nicméně také důležité zmínit se o nosičích světa. Podobně jako staří Řekové věřili, že obr Atlas drží na svých bedrech nad zemí nebeskou klenbu, také v mayských představách existovali podobní nosiči. Na rozdíl od svého „řeckého kolegy“ však nebyli na tuto „těžkou práci“ samotní, neboť se jednalo o čtyři nosiče – tzv. Bacaby. Úkolem Bacabů taktéž bylo držet nebe nad zemí, přičemž stáli v rozích světa, každý na jedné světové straně.

Nyní se tedy dostáváme k problematice světových stran pozemské vrstvy. Velmi důležitý směr, coby místo kde se rodilo slunce, představoval východ a byl spojován se zrozením,

---

²⁴³ SCHELE, Linda a FREIDEL, David. *A Forest of Kings...*, s. 66.

²⁴⁴ DREW, David. *Ztracené kroniky mayských králů*, s. 235–236.

plodností a červenou barvou, tedy barvou vycházejícího slunce. (Scheleová a Freidel uvádí, že by podle mayského pojetí světových stran měl být nahoře na mapách místo našeho severu vždy právě východ.)²⁴⁶ Západ se naopak dával do souvislosti se sluncem umírajícím či zapadajícím do podsvětí a jeho barvou byla černá. Cesta slunce z východu na západ pak představovala hlavní osu pozemské vrstvy. Sever byl směrem, odkud přicházely každoroční vytožené deště a Mayové jej spojovali s bílou barvou, nebesy a předky. Jihu byla přidělena žlutá barva a byl spojován jak se sluncem, tak také s podsvětím. S každou světovou stranou se pak pojila určitá božstva, přičemž zároveň měla každá strana mimo jiné také vlastního ptáka a strom.²⁴⁷

Tím však problematika světových stran ještě nekončí, neboť Mayové věřili, že má pozemský svět pět směrů. Pátý směr představoval střed a procházela jím osa, kolem které bylo při stvoření vyzdviženo nebe z oceánu. Tato světová osa byla často chápána jako strom v podobě obrovské *ceiby* (tedy vlnovníku), jehož kořeny sahaly do temných vod podsvětí, kmen procházel pozemskou vrstvou a jeho větve, rozepjaté do tvaru kříže, čněly až do nebes. Střed byl do značné míry nejdůležitějším ze všech světových směrů a byl spojován s modrozelenou barvou, jenž je odkazem na mnoho podstatných věcí; odkazem na vodu, nebe, mladou rostoucí kukuřici a jadeit. (Na tomto místě je třeba upozornit na skutečnost, že byl jadeit v mayské kultuře vysoce oceňován.) Vedle svého vlastního stromu, měl pak střed taktéž přiděleného vlastního ptáka a určitá božstva.²⁴⁸

Pyramidy na východě a západě komplexu označovaly místo, odkud slunce vystupuje a zase se vrací do podsvětí. Právě podsvětí, onen noční domov slunce, pak nejen pro své umístění na jižní straně komplexu, ale také vzhledem ke svým devíti vchodům (připomeňme si symboliku čísla 9) představovala nízká budova. Poslední část komplexu v podobě ohrazeného nezastřešeného prostranství na severu pak symbolizovala nebeskou sféru, kudy putovalo slunce přes den, a domov královských předků. Právě na tomto místě se také vztyčovaly katunové stély a umísťovaly oltáře. Panovník zobrazený na kamenném monolitu tak mohl z „nebeských výšin“ symbolicky shlížet „dolů“ na své pozemské království.²⁴⁹ Přistoupíme-li na již v předešlém textu zmíněnou

---

²⁴⁵ KRÍŽOVÁ, Markéta. *Mayové...*, s. 48.

²⁴⁶ SCHELE, Linda a FREIDEL, David. *A Forest of Kings...*, s. 66.

²⁴⁷ SCHELE, Linda a FREIDEL, David. *A Forest of Kings...*, s. 66. DREW, David. *Ztracené kroniky mayských králů*, s. 238.

²⁴⁸ KRÍŽOVÁ, Markéta. *Mayové...*, s. 52. DREW, David. *Ztracené kroniky mayských králů*, s. 238. SCHELE, Linda a FREIDEL, David. *A Forest of Kings...*, s. 66–67.

²⁴⁹ RICE, Prudence M. *Maya Political Science...*, s. 123.

teorii, že se stély většinou nacházely právě v místech, kde na nich zaznamenané rituály probíhaly, znamenalo by to, že byla právě tato část komplexu pravděpodobně dějištěm většiny katunových rituálů.²⁵⁰

Celý komplex se pak nacházel na rozlehlé platformě, tedy vyvýšené (v tomto případě kamenné) ploše. Je třeba podotknout, že platformy jsou obecně typickým architektonickým prvkem mayské oblasti a můžeme je najít jak pod ceremoniálními stavbami a příbytky aristokratů, tak pod domy řadových obyvatel. Důvod jejich stavení je přímo nasnadě; časté deště měnily zem v bláto a plošiny tak představovaly praktické řešení, jak se s tímto nepříjemným následkem počasí vypořádat. Setkat se můžeme i s několika takovými platformami na sobě, což je také případ tikalského dvoupyramidového komplexu Q. Konkrétně se pak v tomto případě jedná o tři vrstvy. Přičteme-li k této číslonce ještě stupně obou pyramid (jak již bylo řečeno, každá jich má pět), dostaneme číslo 13, což je zřejmý odkaz na počet nebeských úrovní.²⁵¹ Dále je nutné podotknout, že se stavby komplexů nacházely až u samých okrajů platform, což uprostřed komplexů vytvářelo velká náměstí, která mohla pojmout vysoký počet lidí, přihlížejících rituálům.

Vraťme se však nyní zpátky k dvojici pyramid, jež daly komplexům jejich současný název, a k jejich symbolice. Jak jsem se již zmiňovala v předešlém textu, podle mayského přesvědčení byl svět prostoupen posvátnou esencí, což se týkalo také krajinných prvků. Za nejposvátnější rysy krajiny byly pak pokládány jeskyně a hory, přičemž hory se konceptuálně vztahovaly k jeskyním, neboť je Mayové považovali za duté.²⁵² Jeskyně pak představovaly symbolické rozhraní mezi pozemskou sférou a podsvětím, říší bohů a předků.²⁵³ Mayské pyramidy pak byly právě horami „přenesenými do měst,“ horami postavenými člověkem. Jejich umístění na východě a západě komplexu pak tedy skutečně doslova představovalo místo, kde slunce vycházelo a zacházelo do podsvětí.²⁵⁴

---

²⁵⁰ RICE, Prudence M. *Maya Political Science...*, s. 123. DREW, David. *Ztracené kroniky mayských králů*, s. 225 a 258.

²⁵¹ Uvedené informace ke komplexu Q čerpány z: RICE, Prudence M. *Maya Political Science...*, s. 123. Rice se zde odkazuje na článek George G. Guillemina z roku 1968, který vyšel pod názvem Development and Function of the Tikal Ceremonial Center v časopise *Ethnos*. Článek se mi bohužel nepodařilo vyhledat.

²⁵² CHLÁDEK, Stanislav. *Rituální jeskyně starých Mayů*, s. 172.

²⁵³ CHLÁDEK, Stanislav. *Rituální jeskyně starých Mayů*, s. 177.

²⁵⁴ CHLÁDEK, Stanislav. *Rituální jeskyně starých Mayů*, s. 172 a 177. SCHELE, Linda a FREIDEL, David. *A Forest of Kings...*, s. 67. KŘÍŽOVÁ, Markéta. *Mayové...*, s. 48.

Výstavba důmyslných dvoupyramidových komplexů nepochybně svědčí o obrovském významu, jaký Mayové koncům katunových cyklů svého kalendáře přikládali. Byly doslova ztělesněním cyklického pojetí času, symbolem zániku a znovuzrození, a tudíž také perfektním prostředím pro oslavu završení starého, a příchodu nového katunu.

Závěr

Ve své práci jsem se soustředila na zkoumání oslav konců katunových cyklů mayského kalendáře během klasického období v Tikalu. Nejen z velkého počtu tikalských kamenných monolitů, jež byly „zasvěceny“ právě na katunové „výročí“, ale již ze samotné skutečnosti, že byly stély k příležitosti konce katunové periody vztyčovány, lze konstatovat, že Mayové přikládali završení tohoto cyklu svého kalendářního systému velkou důležitost.

Na základě analýzy jednotlivých katunových monolitů můžeme vyvodit, že na katunová „výročí“ docházelo v Tikalu napříč klasickým obdobím k mnoha rituálům. Velmi důležitou součástí těchto rituálů, představovala královská oběť krve, jejímž prostřednictvím panovník komunikoval s božstvy a mrtvými předky ve snaze naklonit si na nadcházející období nadpřirozené síly na stranu svojí komunity. Dále se zdá, že často docházelo k obětování člověka v podobě válečného zajatce. Stély nás také v mnoha případech informují o vykonání „rituálu rozsypání,“ jehož přesná podoba je ovšem stále předmětem diskuzí. K dispozici je také záznam o vykonání sekundárního pohřbu vysoce postavené ženy. Můžeme také hovořit o uskutečnění rituálů spojených s ohněm, a to ať v podobě chůze po žhavých uhlících, tak předpokládaném ceremoniálním rozžehnutí ohně. Také podoba rituálů je však do značné míry opět záhadou. Součástí katunových ceremoniálů byl pravděpodobně také rituální tanec a připomínání si důležitých událostí, které se odehrály během uplynulého katunu. Zmiňovala jsem se také o míčové hře. Důležitý moment „katunových oslav“ pak představovalo vztyčení katunové stély, jež celou událost zaznamenala.

Nesmíme samozřejmě zapomenout ani na stavbu monumentálních a velmi důmyslných dvoupyramidových komplexů, představující zcela specifický typ architektury, jež se pro jiné příležitosti nestavěl a který má původ právě v Tikalu.

Do centra veškerého dění je pak stavěn mayský král, který by doslova mohl být považován za ztělesnění upraveného hesla Ludvíka XIV.: „Stát a čas jsem já,“ neboť se zdá, že provedení rituálů jeho osobou bylo pro správné plynutí času nesmírně důležité. Tento předpoklad podporuje výše zmíněnou teorii, že byl dlouhý počet vynalezen právě vládnoucí elitou z důvodu legitimizování jejich práva na trůn. Ačkoli tím pak nechci v žádném případě podceňovat roli náboženství, myslím, že byla jedním z důvodů propracované podoby katunových rituálů také snaha panovníků o upevnění své moci a autority ve společnosti.

Co se týče naznačení možností dalšího výzkumu, bylo by podle mého názoru zajímavé porovnat podobu katunových rituálů klasického období jednotlivých městských států. V této souvislosti bych zmínila např. knihu Tateové *Yaxchilan: the design of a Maya ceremonial city*, ve které se badatelka mimo jiné věnuje také popisu yaxchilanských katunových stél a upozorňuje na specifickou podobu oblečení a doplňků, jaké si vládci Yaxchilanu k příležitosti konce tohoto časového cyklu oblékali.

Zajímavé by také bylo sledovat vývoj podoby katunových rituálů na základě komparace pramenů z klasického a koloniálního období. Ačkoli, jak jsem již upozorňovala, pro nás nemohou být koloniální texty směrodatné, co se klasického období týče, mohou nám pomoci nastínit podobu poklasických katunových rituálů.

Seznam pramenů a literatury

Prameny

Ikonografické prameny z klasického období

Oltář 5 z Tikalu. Pramen zkoumán prostřednictvím fotografie z: FAMSI – The Linda Schele Photograph Collection [online]. SCHELE, David, ©2005, [cit. 20.5.2014]. Dostupné z: http://research.famsi.org/schele_photos_list.php?_allSearch=altar+5&hold_search=altar+5&tab=schele_photos&title=Schele+Photograph+Collection&x=0&y=0. Dále pramen zkoumán prostřednictvím překreslení z: FAMSI – The Linda Schele Drawings Collection [online]. SCHELE, David, ©2000, [cit. 20.5.2014]. Dostupné z: http://research.famsi.org/schele_list.php?_allSearch=altar+5&hold_search=altar+5&tab=schele&title=Schele+Drawing+Collection&x=0&y=0

Oltář 6 z Tikalu. Pramen zkoumán prostřednictvím fotografie z: FAMSI – The Tikal Digital Access Project [online]. University of Pennsylvania Museum [cit. 20.5.2014]. Dostupné z: http://research.famsi.org/tikal_list.php?_allSearch=altar+6&hold_search=&tab=tikal&title=Tikal&x=0&y=0. Dále pramen zkoumán prostřednictvím překreslení z: JONES, Christopher a SATTERTHWAITTE, Linton. *The Monuments and Inscriptions of Tikal: the carved monuments* [online]. Philadelphia: University Museum, University of Pennsylvania, 1982, fig. 28 [cit. 20.5.2014]. University Museum monograph; 44. Tikal report; no. 33A-. ISBN 0-934718-07-5. Dostupné prostřednictvím Databáze Národní knihovny ČR z: <http://site.ebrary.com/lib/cuni/docDetail.action?docID=10842097>

Oltář 7 z Tikalu. Pramen zkoumán prostřednictvím fotografie z: FAMSI – The Tikal Digital Access Project [online]. University of Pennsylvania Museum [cit. 20.5.2014]. Dostupné z: http://research.famsi.org/tikal_list.php?_allSearch=altar+7&hold_search=&tab=tikal&title=Tikal&x=0&y=0. Dále pramen zkoumán prostřednictvím překreslení z: JONES, Christopher a SATTERTHWAITTE, Linton. *The Monuments and Inscriptions of Tikal: the carved monuments* [online]. Philadelphia: University Museum, University of Pennsylvania, 1982, fig. 40 [cit.

20.5.2014]. University Museum monograph; 44. Tikal report; no. 33A-. ISBN 0-934718-07-5. Dostupné prostřednictvím Databáze Národní knihovny ČR z: <http://site.ebrary.com/lib/cuni/docDetail.action?docID=10842097>

Oltář 8 z Tikalu. Pramen zkoumán prostřednictvím fotografie z: FAMSI – The Tikal Digital Access Project [online]. University of Pennsylvania Museum [cit. 20.5.2014]. Dostupné z: http://research.famsi.org/tikal_list.php?_allSearch=altar+8&hold_search=&tab=tikal&title=Tikal&x=0&y=0. Dále pramen zkoumán prostřednictvím překreslení z: FAMSI – The Linda Schele Drawings Collection [online]. SCHELE, David, ©2000, [cit. 20.5.2014]. Dostupné z: http://research.famsi.org/schele_list.php?_allSearch=altar+8&hold_search=altar+8&tab=schele&title=Schele+Drawing+Collection&x=0&y=0

Oltář 10 z Tikalu. Pramen zkoumán prostřednictvím fotografie z: FAMSI – The Linda Schele Photograph Collection [online]. SCHELE, David, ©2005, [cit. 20.5.2014]. Dostupné z: http://research.famsi.org/schele_photos_list.php?_allSearch=altar+10&hold_search=altar+10&tab=schele_photos&title=Schele+Photograph+Collection&x=0&y=0. Dále pramen zkoumán prostřednictvím překreslení z: RICE, Prudence M. *Maya Political Science: Time, Astronomy, and the Cosmos* [online]. 1st ed. Austin: University of Texas Press, 2004, s. 141 [cit. 20.5.2014]. The Linda Schele Series in Maya and Pre-Columbian Studies. ISBN 0-292-70261-2. Dostupné prostřednictvím Centrálního katalogu Univerzity Karlovy v Praze z: <http://site.ebrary.com/lib/cuni/docDetail.action?docID=10245707>

Oltář 11 z Tikalu. Pramen zkoumán prostřednictvím fotografie z: FAMSI – The Tikal Digital Access Project [online]. University of Pennsylvania Museum [cit. 20.5.2014]. Dostupné z: http://research.famsi.org/tikal_list.php?_allSearch=altar+11&hold_search=&tab=tikal&title=Tikal&x=0&y=0. Dále pramen zkoumán prostřednictvím překreslení z: JONES, Christopher a SATTERTHWAITTE, Linton. *The Monuments and Inscriptions of Tikal: the carved monuments* [online]. Philadelphia: University Museum, University of Pennsylvania, 1982, fig. 16 [cit. 20.5.2014]. University Museum monograph; 44. Tikal report; no. 33A-. ISBN 0-934718-07-5. Dostupné prostřednictvím Databáze Národní knihovny ČR z: <http://site.ebrary.com/lib/cuni/docDetail.action?docID=10842097>

Oltář 14 z Tikalu. Pramen zkoumán prostřednictvím fotografie z: FAMSI – The Linda Schele Photograph Collection [online]. SCHELE, David, ©2005, [cit. 20.5.2014]. Dostupné z:

http://research.famsi.org/schele_photos_list.php?_allSearch=altar+14&hold_search=altar+14&tab=schele_photos&title=Schele+Photograph+Collection&x=43&y=8. Dále pramen zkoumán prostřednictvím překreslení z: FAMSÍ – The Linda Schele Drawings Collection [online]. SCHELE, David, ©2000, [cit. 20.5.2014]. Dostupné z: http://research.famsi.org/schele_list.php?_allSearch=altar+14&hold_search=altar+14&tab=schele&title=Schele+Drawing+Collection&x=0&y=0

Stéla 4 z Tikalu. Pramen zkoumán prostřednictvím fotografie z: FAMSÍ – The Linda Schele Photograph Collection [online]. SCHELE, David, ©2005, [cit. 20.5.2014]. Dostupné z: http://research.famsi.org/schele_photos_list.php?rowstart=120&search=stela%204&num_pages=10&title=Schele%20Photograph%20Collection&tab=schele_photos. Dále pramen zkoumán prostřednictvím překreslení z: FAMSÍ – The Montgomery Drawing Collection [online]. Montgomery, John, ©2000, [cit. 20.5.2014]. Dostupné z: http://research.famsi.org/montgomery_list.php?rowstart=30&search=Tikal&title=Montgomery%20Drawing%20Collection&tab=montgomery&sort=

Stéla 6 z Tikalu. Pramen zkoumán prostřednictvím fotografií z: FAMSÍ – The Tikal Digital Access Project [online]. University of Pennsylvania Museum [cit. 20.5.2014]. Dostupné z: http://research.famsi.org/tikal_list.php?_allSearch=stela+6&hold_search=&tab=tikal&title=Tikal&x=0&y=0. Boční strana se zmiňovaným hieroglyfickým textem pak zkoumána prostřednictvím překreslení z: MARTIN, Simon. *The Queen of Middle Classic Tikal: An extract from "Tikal's Middle Classic: Kings, Queens and Consorts," a paper presented at 'Lindafest', a gathering of friends and colleagues of Linda Schele at University of Texas at Austin, January 24, 1998* [online]. 27. 3. 1999 [cit. 20.5.2014]. Dostupné prostřednictvím Mesoweb.com z: http://www.mesoweb.com/pari/publications/news_archive/27/lady/tikal.html

Stéla 7 z Tikalu. Pramen zkoumán prostřednictvím fotografie z: FAMSÍ – The Linda Schele Photograph Collection [online]. SCHELE, David, ©2005, [cit. 20.5.2014]. Dostupné z: http://research.famsi.org/schele_photos_list.php?_allSearch=stela+7&hold_search=stela+7&tab=schele_photos&title=Schele+Photograph+Collection&x=0&y=0. Dále pramen zkoumán prostřednictvím překreslení z: FAMSÍ – The Montgomery Drawing Collection [online]. Montgomery, John, ©2000, [cit. 20.5.2014]. Dostupné z:

http://research.famsi.org/montgomery_list.php?_allSearch=stela+7&hold_search=&tab=montgomery&title=Montgomery+Drawing+Collection&x=0&y=0

Stéla 9 z Tikalu. Pramen zkoumán prostřednictvím fotografie z: FAMSI – The Linda Schele Photograph Collection [online]. SCHELE, David, ©2005, [cit. 20.5.2014]. Dostupné z: http://research.famsi.org/schele_photos_list.php?_allSearch=stela+9&hold_search=stela+9&tab=schele_photos&title=Schele+Photograph+Collection&x=0&y=0. Dále pramen zkoumán prostřednictvím překreslení z: FAMSI – The Montgomery Drawing Collection [online]. Montgomery, John, ©2000, [cit. 20.5.2014]. Dostupné z: http://research.famsi.org/montgomery_list.php?rowstart=30&search=Tikal&title=Montgomery%20Drawing%20Collection&tab=montgomery&sort=

Stéla 11 z Tikalu. Pramen zkoumán prostřednictvím fotografie z: FAMSI – The Linda Schele Photograph Collection [online]. SCHELE, David, ©2005, [cit. 20.5.2014]. Dostupné z: http://research.famsi.org/schele_photos_list.php?_allSearch=stela+11&hold_search=stela+11&tab=schele_photos&title=Schele+Photograph+Collection&x=0&y=0. Dále pramen zkoumán prostřednictvím překreslení z: FAMSI – The Linda Schele Drawings Collection [online]. SCHELE, David, ©2000, [cit. 20.5.2014]. Dostupné z: http://research.famsi.org/schele_list.php?_allSearch=stela+11&hold_search=stela+11&tab=schele&title=Schele+Drawing+Collection&x=0&y=0

Stéla 15 z Tikalu. Pramen zkoumán prostřednictvím fotografie z: FAMSI – The Tikal Digital Access Project [online]. University of Pennsylvania Museum [cit. 20.5.2014]. Dostupné z: http://research.famsi.org/tikal_list.php?_allSearch=stela+15&hold_search=&tab=tikal&title=Tikal&x=0&y=0

Stéla 16 z Tikalu. Pramen zkoumán prostřednictvím fotografie z: FAMSI – The Linda Schele Photograph Collection [online]. SCHELE, David, ©2005, [cit. 20.5.2014]. Dostupné z: http://research.famsi.org/schele_photos_list.php?_allSearch=stela+16&hold_search=stela+16&tab=schele_photos&title=Schele+Photograph+Collection&x=0&y=0. Dále pramen zkoumán prostřednictvím překreslení z: FAMSI – The Linda Schele Drawings Collection [online]. SCHELE, David, ©2000, [cit. 20.5.2014]. Dostupné z: http://research.famsi.org/schele_list.php?_allSearch=stela+16&hold_search=stela+16&tab=schele&title=Schele+Drawing+Collection&x=0&y=0

Stéla 18 z Tikalu. Pramen zkoumán prostřednictvím fotografie z: FAMSI – The Linda Schele Photograph Collection [online]. SCHELE, David, ©2005, [cit. 20.5.2014]. Dostupné z: http://research.famsi.org/schele_photos_list.php?_allSearch=stela%2018&tab=schele_photos&title=Schele+Photograph+Collection. Dále pramen zkoumán prostřednictvím překreslení z: FAMSI – The Linda Schele Drawings Collection [online]. SCHELE, David, ©2000, [cit. 20.5.2014]. Dostupné z: http://research.famsi.org/schele_list.php?_allSearch=stela+18&hold_search=stela+18&tab=schele&title=Schele+Drawing+Collection&x=0&y=0

Stéla 19 z Tikalu. Pramen zkoumán prostřednictvím fotografie z: FAMSI – The Linda Schele Photograph Collection [online]. SCHELE, David, ©2005, [cit. 20.5.2014]. Dostupné z: http://research.famsi.org/schele_photos_list.php?_allSearch=stela+19&hold_search=stela+19&tab=schele_photos&title=Schele+Photograph+Collection&x=0&y=0. Dále pramen zkoumán prostřednictvím překreslení z: JONES, Christopher a SATTERTHWAITTE, Linton. *The Monuments and Inscriptions of Tikal: the carved monuments* [online]. Philadelphia: University Museum, University of Pennsylvania, 1982, fig. 27 [cit. 20.5.2014]. University Museum monograph; 44. Tikal report; no. 33A-. ISBN 0-934718-07-5. Dostupné prostřednictvím Databáze Národní knihovny ČR z: <http://site.ebrary.com/lib/cuni/docDetail.action?docID=10842097>

Stéla 20 z Tikalu. Pramen zkoumán prostřednictvím fotografie z: FAMSI – The Tikal Digital Access Project [online]. University of Pennsylvania Museum [cit. 20.5.2014]. Dostupné z: http://research.famsi.org/tikal_list.php?_allSearch=stela+20&hold_search=&tab=tikal&title=Tikal&x=0&y=0. Dále pramen zkoumán prostřednictvím překreslení z: JONES, Christopher a SATTERTHWAITTE, Linton. *The Monuments and Inscriptions of Tikal: the carved monuments* [online]. Philadelphia: University Museum, University of Pennsylvania, 1982, fig. 29 [cit. 20.5.2014]. University Museum monograph; 44. Tikal report; no. 33A-. ISBN 0-934718-07-5. Dostupné prostřednictvím Databáze Národní knihovny ČR z: <http://site.ebrary.com/lib/cuni/docDetail.action?docID=10842097>

Stéla 22 z Tikalu. Pramen zkoumán prostřednictvím fotografie z: FAMSI – The Tikal Digital Access Project [online]. University of Pennsylvania Museum [cit. 20.5.2014]. Dostupné z: http://research.famsi.org/tikal_list.php?_allSearch=stela+22&hold_search=&tab=tikal&title=Tikal

[l&x=0&y=0](#). Dále pramen zkoumán prostřednictvím překreslení z: RICE, Prudence M. *Maya Political Science: Time, Astronomy, and the Cosmos* [online]. 1st ed. Austin: University of Texas Press, 2004, s. 140 [cit. 20.5.2014]. The Linda Schele Series in Maya and Pre-Columbian Studies. ISBN 0-292-70261-2. Dostupné prostřednictvím Centrálního katalogu Univerzity Karlovy v Praze z: <http://site.ebrary.com/lib/cuni/docDetail.action?docID=10245707>

Stéla 24 z Tikalu. Pramen zkoumán prostřednictvím fotografie z: FAMSI – The Linda Schele Photograph Collection [online]. SCHELE, David, ©2005, [cit. 20.5.2014]. Dostupné z: http://research.famsi.org/schele_photos_list.php?_allSearch=stela+24&hold_search=stela+24&tab=schele_photos&title=Schele+Photograph+Collection&x=0&y=0. Dále pramen zkoumán prostřednictvím překreslení z: JONES, Christopher a SATTERTHWAITE, Linton. *The Monuments and Inscriptions of Tikal: the carved monuments* [online]. Philadelphia: University Museum, University of Pennsylvania, 1982, fig. 37–39 [cit. 20.5.2014]. University Museum monograph; 44. Tikal report; no. 33A-. ISBN 0-934718-07-5. Dostupné prostřednictvím Databáze Národní knihovny ČR z: <http://site.ebrary.com/lib/cuni/docDetail.action?docID=10842097>

Stéla 27 z Tikalu. Pramen zkoumán prostřednictvím fotografie z: FAMSI – The Tikal Digital Access Project [online]. University of Pennsylvania Museum [cit. 20.5.2014]. Dostupné z: http://research.famsi.org/tikal_list.php?_allSearch=stela+27&hold_search=&tab=tikal&title=Tikal&x=0&y=0

Stéla 30 z Tikalu. Pramen zkoumán prostřednictvím fotografií z: FAMSI – The Tikal Digital Access Project [online]. University of Pennsylvania Museum [cit. 20.5.2014]. Dostupné z: http://research.famsi.org/tikal_list.php?_allSearch=stela+30&hold_search=&tab=tikal&title=Tikal&x=0&y=0. Dále pramen zkoumán prostřednictvím překreslení z: FAMSI – The Linda Schele Drawings Collection [online]. SCHELE, David, ©2000, [cit. 20.5.2014]. Dostupné z: http://research.famsi.org/schele_list.php?_allSearch=stela+30&hold_search=stela+30&tab=schele&title=Schele+Drawing+Collection&x=0&y=0

Stéla 39 z Tikalu. Pramen zkoumán prostřednictvím fotografie z: FAMSI – The Linda Schele Photograph Collection [online]. SCHELE, David, ©2005, [cit. 20.5.2014]. Dostupné z: http://research.famsi.org/schele_photos_list.php?_allSearch=stela+39&hold_search=stela+39&tab=schele_photos&title=Schele+Photograph+Collection&x=30&y=12. Dále pramen zkoumán

prostřednictvím překreslení z: FAMSI – The Montgomery Drawing Collection [online]. MONTGOMERY, John, ©2000, [cit. 20.5.2014]. Dostupné z: http://research.famsi.org/montgomery_list.php?rowstart=45&search=Tikal&title=Montgomery%20Drawing%20Collection&tab=montgomery&sort=

Doplňující latinkou psané prameny z koloniálního období

LANDA, Diego de. *Správa o veciach na Yucatáne, ktorú napísal brat Diego de Landa z rádu sv. Františka roku Pána 1566*. Z pôvodného rukopisu preložil, úvodnú štúdiu, komentáre a slovníky napísal Milan KOVÁČ. 1. vydání. Bratislava: SAHI, 2010. ISBN 978-80-970325-1-7.

Heaven born Merida and its destiny: The Book of Chilam Balam of Chumayel. 1st ed. Translated and annotated by M. S. EDMONSON. Austin: University of Texas Press, 1986. ISBN 0-292-73027-6.

Popol Vuh a výbor z Letopisů Cakchiquelů a z Knih Chilama Balama čili proroka Jaguára na Yucutánu. 1. vyd. Vybral a přeložil I. SLAVÍK. Praha: Odeon, 1976. Živá díla minulosti, sv. 78.

Relación de la ciudad de Valladolid. In: ASENSIO, José M., ed. *Relaciones de Yucatán*. Colección de documentos inéditos relativos al descubrimiento, conquista y organización de las antiguas posesiones españolas de Ultramar [online]. Madrid: Real Academia de la Historia, 1900 [cit. 8. 8. 2014]. Dostupné prostřednictvím Internet Archive z: <https://archive.org/details/agz9105.0002.001.umich.edu>

Sekundární literatura

AVENI, Anthony F. *Schody ke hvězdám: astronomie dávných civilizací*. 1. vyd. v českém jazyce. Přeložili J. ROZEHNAL a M. TICHÁ. Praha: Dokořán; Praha: Argo, 2004. ISBN 80-86569-48-9 (Dokořán); 80-7203-568-1 (Argo).

AVENI, Anthony F. *Skywatchers: a revised and updated version of Skywatchers of Ancient Mexico*. Revised and updated ed. of: Skywatchers of ancient Mexico, 1980. Austin: University of Texas Press, 2001. ISBN 0-292-70502-6.

- AYALA FALCÓN, Maricela. La Estela 39 de Tikal, Mundo Perdido. In: Coloquio Internacional de Mayistas. *Memorias del Primer Coloquio Internacional de Mayistas: 5-10 de agosto de 1985*. México, D.F.: Universidad Nacional Autónoma de México, 1987. ISBN 968-36-0258-4.
- COE, Michael D. *The Maya*. 8th ed., fully revised and expanded. London: Thames & Hudson, 2011. Ancient peoples and places. ISBN 978-0-500-28902-0.
- COE, William R. *Tikal: Guía de las antiguas ruinas mayas*. 2a ed. Philadelphia: University Museum, University of Pennsylvania, 1988. ISBN 84-8377-246-9.
- DEMAREST, Arthur. *Ancient Maya: the rise and fall of a rainforest civilization*. 1st ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2004. Case studies in early societies, 3. ISBN 0-521-53390-2.
- DREW, David. *Ztracené kroniky mayských králů*. 1. vyd. v českém jazyce. Přeložil J. MANDŤÁK. Praha: BB art, 2001. Aliter, 16. ISBN 80-7257-427-2.
- FREIDEL, David A., SCHELE, Linda a PARKER, J. *Maya Cosmos: Three Thousand Years on the Shaman's Path*. 1st ed. New York: Morrow, 1993. ISBN 0-688-14069-6.
- GARZA, Mercedes de la, *Sueño y alucinación en el mundo nahuatl y maya*. 1a ed. México: Universidad Nacional Autónoma de México, 1990. ISBN 968-36-1557-0.
- CHLÁDEK, Stanislav. *Rituální jeskyně starých Mayů*. Cesta za tajemstvím mayských podsvětních mýtů. 1. vyd. Přeložila Z. M. KOSTIČOVÁ. Praha: Academia, 2014. ISBN 978-80-200-2330-8.
- KOSTIČOVÁ, Zuzana M. *2012: Mayský kalendář, transformace vědomí, dva světy a rovnováha*. 1. vyd. Praha: Malvern, 2011. Religio. ISBN 978-80-87580-05-9.
- KOSTIČOVÁ, Zuzana M. I Mayové byli jen lidé. *Živá historie*. 2012, leden – únor, s. 14 – 15. ISSN 1803-3326.
- KOSTIČOVÁ, Zuzana M., Mayská lidská oběť a sebeoběť krve podle Relación de las cosas de Yucatán. *Religio*. 2005, roč. 13, č. 2, s. 287–306. ISSN 1210-3640.
- KOSTIČOVÁ, Zuzana M., KŘÍŽOVÁ, Markéta a KVĚTINOVÁ, Sylvie. *Krvavé rituály Střední a Jižní Ameriky*. Praha: XYZ, 2011. ISBN 978-80-7388-467-3.

- KOSTIČOVÁ, Zuzana M. *Špinavé a trapné rituály. Oběť a sebeoběť v latinkou psaných mayských písemných pramenech*. Praha, 2006. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Filozofická fakulta. Ústav filozofie a religionistiky. Vedoucí práce Markéta Křížová.
- KOSTIČOVÁ, Zuzana M. Záhada mayského písma: padesát let mayské epigrafie. *Dějiny a současnost*. 2007, roč. 29, č. 6., s. 17–20. ISSN 0418-5129.
- KŘÍŽOVÁ, Markéta. Břemeno dní: čas předkolumbovských civilizací Střední Ameriky. *Dějiny a současnost*. 2002, roč. 22, č. 2., s. 22–27. ISSN 0418-5129.
- KŘÍŽOVÁ, Markéta. *Mayové: víc než záhady dávné civilizace*. 1. vyd. Praha: Aleš Skřivan ml., 2011. Karavela, 4. ISBN 978-80-86493-25-1.
- MARTIN, Simon a GRUBE, Nikolai. *Chronicle of the Maya Kings and Queens: deciphering the dynasties of the ancient Maya*. 2nd ed. London: Thames & Hudson, 2008. ISBN 978-0-500-28726-2.
- MONTGOMERY, John. *Dictionary of Maya Hieroglyphs*. New York: Hippocrene Books Inc., 2006. ISBN 0-7818-0862-6.
- GRUBE, Nikolai. Božské postavy rukopisů a jejich hieroglyfy. In: RÄTSCHE, Christian, GRUBE, Nikolai, SMAILUS, Ortwin a LANDA, Diego de. *Bohové starých Mayů*. 1. vydání. Přeložila E. HARANTOVÁ. Praha: Volvox Globator, 1999, s. 23–74. ISBN 80-7207-292-7.
- SCHELE, Linda a FREIDEL, David. *A Forest of Kings: The Untold Story of the Ancient Maya*. 1st ed. New York: Morrow, 1990. ISBN 0-688-11204-8.
- STUART, David. Blood Symbolism in Maya Iconography. In: BENSON, Elizabeth P. a GRIFFIN, Gillett G., ed. *Maya Iconography*. Princeton: Princeton University Press, 1988, pp. 175–221. ISBN 0-691-03590-3.
- TATE, Carolyn E. *Yaxchilan: the design of a Maya ceremonial city*. 1st ed. Austin: University of Texas Press, 1992. The William & Bettye Nowlin series in art, history, and culture of the Western Hemisphere. ISBN 0-292-77041-3.
- THOMPSON, J. E. S. *Sláva a pád starých Mayů*. 1. vydání. Přeložil J. JEMELKA. Praha: Mladá fronta, 1971.

Elektronické zdroje

ADAMS, Richard E. W. *Prehistoric Mesoamerica* [online]. 3rd ed. Norman: University of Oklahoma Press, 2005 [cit. 20.5.2014]. ISBN 0-8061-3702-9. Část textu dostupná prostřednictvím Google Books z: <http://books.google.cz/books?id=gWZ3nQ2ObtEC&printsec=frontcover&hl=cs#v=onepage&q&f=false>

Aldebaran: Venuše [online]. ALDEBARAN GROUP FOR ASTROPHYSICS [cit. 17.5.2014]. Dostupné z: <http://www.aldebaran.cz/astrofyzika/sunsystem/venuse.html>

COE, Michael D. Another Look at the Maya Ballgame. In: DOMENICI, Davide, ORSINI, Carolina a VENTUROLI, Sofia, ed. *Il sacro e il paessagio nell'America indigena* [online]. Bologna: CLUEB, 2003, pp. 197–204 [cit. 16.6.2014]. Dostupné z: <http://www.mayavase.com/coeballgame.pdf>

ČAPKA, František. Epigrafika. In: MALINA, Jaroslav, a kol. *Malinův antropologický slovník* [online]. [cit. 12.8.2014]. Dostupné prostřednictvím Přírodovědecké fakulty Masarykovy Univerzity z: <http://is.muni.cz/do/1431/UAntrBiol/el/antropos/slovník.html>

Encyclopedia Mesoamericana – Bird Claw. *Mesoweb* [online]. [cit. 16.8.2014]. Dostupné z: <http://mesoweb.com/encyc/index.asp>

Encyclopedia Mesoamericana – Lady of Tikal. *Mesoweb* [online]. [cit. 15.7.2014]. Dostupné z: <http://mesoweb.com/encyc/index.asp>

Encyclopedia Mesoamericana – Yax Ehb' Xook. *Mesoweb* [online]. [cit. 28.7.2014]. Dostupné z: <http://mesoweb.com/encyc/index.asp>

ENGLEHARDT, Joshua. *The King is Dead, Long Live the King: Mimesis and Identity in the Cultural Projects of the New Order at Tikal* [online]. [cit. 17.7.2014]. Dostupné prostřednictvím Academia.edu z: https://www.academia.edu/1443891/The_King_is_Dead_Long_Live_the_King_Mimesis_and_Identity_in_the_Cultural_Projects_of_the_New_Order_at_Tikal

FAMSI – *Date Conversion* [online]. FAMSI [cit. 14.6.2014]. Dostupné z: http://research.famsi.org/date_mayaLC.php

FAMSI – *Maya Vase Database* [online]. KERR, Justin, [cit. 18.7.2014]. Dostupné z: <http://research.mayavase.com/kerrmaya.html>

FAMSI – *The Linda Schele Drawings Collection: Altar 8* [online]. SCHELE, David, ©2000, [cit. 15.7.2014]. Dostupné z: http://research.famsi.org/schele_list.php?_allSearch=altar+8&hold_search=altar+8&tab=schele&title=Schele+Drawing+Collection&x=0&y=0

FERGUSON, William M. a ADAMS, Richard E. W. *Mesoamerica's Ancient Cities: Aerial Views of Pre-Columbian Ruins in Mexico, Guatemala, Belize, and Honduras* [online]. Rev. ed. Albuquerque: University of New Mexico Press, 2001 [cit. 28.7.2014]. ISBN 0-8263-2800-8. Část textu dostupná prostřednictvím Google Books z: http://books.google.cz/books?id=Ef1EYezJfFkC&pg=PA92&lpg=PA92&dq=tikal+stela+9+translation&source=bl&ots=pKcIM7c-MM&sig=rw7tFoK6YNvx5stSdl_V8QKuKnk&hl=cs&sa=X&ei=UhXJU8CoNunF7Aa5yYCQA&ved=0CEcQ6AEwBA#v=onepage&q=tikal%20stela%209%20translation&f=false

FITZSIMMONS, James L. *Death and the Classic Maya Kings* [online]. 1st ed. Austin: University of Texas Press, 2009 [cit. 29.7.2014]. The Linda Schele series in Maya and pre-columbian studies. ISBN 978-0-292-71890-6. Dostupné prostřednictvím Databáze Národní knihovny ČR z: <http://site.ebrary.com/lib/cuni/docDetail.action?docID=10285587>

FOSTER, Lynn V. *Handbook to life in the ancient Maya world* [online]. 1st iss. as an Oxford University Press pbk. 2005. Oxford: Oxford University Press, 2005, c2002 [cit. 2.8.2014]. ISBN 978-019-518363-4. Část textu dostupná prostřednictvím Google Books z: http://books.google.cz/books?id=eHwLgl2dMg0C&pg=PA337&lpg=PA337&dq=ancient+mayan+appearance&source=bl&ots=Uco-IJ-tBc&sig=84ov7utQfadYld_LOYa2OH_DJa8&hl=cs&sa=X&ei=wcquU-T-M8LNygOUmYCYAg&ved=0CEMQ6AEwCA#v=onepage&q=ancient%20mayan%20appearance&f=false

FOSTER, Lynn V. *Paddler Gods. Facts On File* [online]. New York: Facts On File, Inc., 2002 [cit. 5.8.2014]. Dostupné z:

<http://www.fofweb.com/History/HistRefMain.asp?iPin=MAYA0479&SID=2&DatabaseName=Ancient+and+Medieval+History+Online&InputText=%22Paddler+Gods%22&SearchStyle=&dTitle=Paddler+Gods&TabRecordType=All+Records&BioCountPass=0&SubCountPass=2&DocCountPass=0&ImgCountPass=0&MapCountPass=0&FedCountPass=&MedCountPass=0&NewsCountPass=0&RecPosition=1&AmericanData=&WomenData=&AFHCData=&IndianData=&WorldData=&AncientData=Set&GovernmentData=>

GARCÍA BARRIOS, Ana, MARTÍN DÍAZ, Ana a ASENSIO RAMOS, Pilar. The Royal Names of the Classic: Reading and Mythological Interpretation. *FAMSI* [online]. [cit. 25.7.2014]. Dostupné z: http://www.famsi.org/reports/03101/61garcia_barrios/61garcia_barrios.pdf

HALL, Robert L. A Comparison of Some North American and Mesoamerican Cosmologies and Their Ritual Expressions. In: PLEW, Mark G., ed. *Explorations in American Archaeology* [online]. University Press of America, 1998, pp. 55–88 [cit. 20.5.2014]. ISBN 0-7618-1184-2. Část textu dostupná prostřednictvím Google Books z: http://books.google.cz/books?id=T2WMahbVf6oC&pg=PA80&lpg=PA80&dq=classic+maya+-+name+of+katuns&source=bl&ots=RPIuAGttOm&sig=-Ax3yMY6jbSAmIPqldWuOESTZAE&hl=cs&sa=X&ei=zdHYU_hFNKw7AbIjoDYDg&ved=0CFwQ6AEwCA#v=onepage&q=%22days%20Ahau%20are%20the%20only%20days%20on%20which%22&f=false

CHLÁDEK, Stanislav. Mayské zničení a stvoření světa. *Vesmír* [online]. 2013, č. 7 [cit. 5.8.2014]. ISSN 1214-7087. Dostupné z: <http://casopis.vesmir.cz/clanek/mayske-zniceni-a-stvoreni-sveta>

CHRISTIE, Jessica J., ed. *Maya Palaces and Elite Residences: An Interdisciplinary Approach* [online]. 1st ed. Austin: University of Texas Press, 2003 [cit. 27.7.2014]. The Linda Schele Series in Maya and Pre-Columbian Studies. ISBN 0-292-71244-8. Část textu dostupná prostřednictvím Google Books z: http://books.google.cz/books?id=vb17AAAAQBAJ&pg=PA1&dq=maya+thrones&hl=cs&source=gbs_selected_pages&cad=2#v=onepage&q=maya%20thrones&f=false

CHRISTIE, Jessica J. *Maya period-ending ceremonies: Restarting time and rebuilding the cosmos to assure survival of the Maya world* [online]. 1995 [cit. 20.7.2014]. Dostupné z:

<http://phdtree.org/pdf/24977816-maya-period-ending-ceremonies-restarting-time-and-rebuilding-the-cosmos-to-assure-survival-of-the-maya-world/>

INOMATA, Takeshi. Plazas, Performers, and Spectators: Political Theaters of the Classic Maya. *Current Anthropology* [online]. 2006, Vol. 47, No. 5, pp. 805-842 [cit. 20.5.2014]. Dostupné prostřednictvím JSTORE z:

<http://www.jstor.org/stable/pdfplus/10.1086/506279.pdf?acceptTC=true&jpdConfirm=true>

ISHIHARA, Reiko. *Deities of the Ancient Maya: a Workshop Guide Book* [online]. 2009 [cit. 13.7.2014]. Dostupné prostřednictvím Academia.edu z:

https://www.academia.edu/691734/Deities_of_the_Ancient_Maya_-_Workshop_Guide_Book

JOLY, Nicolas. *The Early History of Fire* [online]. Translated from the French by J. Fitzgerald. 1876. 29. 10. 2012 [cit. 17.7.2014]. Dostupné z:

http://en.wikisource.org/wiki/Popular_Science_Monthly/Volume_10/November_1876/The_Early_History_of_Fire

JONES, Christopher, SATTERTHWAIT, Linton a COE, William. *The Monuments and Inscriptions of Tikal: the carved monuments* [online]. Philadelphia: University Museum, University of Pennsylvania, 1982 [cit. 20.8.2014]. University Museum monograph; 44. Tikal report; no. 33A-. ISBN 0-934718-07-5. Dostupné prostřednictvím Databáze Národní knihovny ČR z: <http://site.ebrary.com/lib/cuni/docDetail.action?docID=10842097>

KAUFMAN, Terrence. Review: Diccionario Maya Cordemex: Maya-Español/Español-Maya by Alfredo Barrera Vásquez. *International Journal of American Linguistics* [online]. 1983, Vol. 49, No. 2, pp. 208–214 [cit. 25.6.2014]. Dostupné prostřednictvím JSTORE z:

<http://www.jstor.org/discover/10.2307/1265426?uid=3737856&uid=2134&uid=2&uid=70&uid=4&sid=21104195637087>

KOSTIČOVÁ, Zuzana M. Literatura starých Mayů. *Glosy.info* [online]. 10. červen 2005. [cit. 29. března 2014]. ISSN 1214-8857. Dostupné z: <http://glosy.info/texty/literatura-starych-mayu/>

KOSTIČOVÁ, Zuzana M. Mezoamerická astronomie. *Glosy.info* [online]. 21. listopad 2005. [cit. 5. 8. 2014]. ISSN 1214-8857. Dostupné z: <http://glosy.info/texty/mezoamericka-astronomie/>

KOSTIČOVÁ, Zuzana M. Skvrnité slunce - Fenomén jaguára v náboženstvích Mezoameriky. *Glosy.info* [online]. 27. říjen 2004. [cit. 20. 7. 2014]. ISSN 1214-8857.

Dostupné z: <http://glosy.info/texty/skvrnite-slunce-fenomen-jaguara-v-nabozenstvih-mezoameriky/>

KOSTIČOVÁ, Zuzana M. Smrtí vše nekončí: Mezoamerika a kult předků. *Dějiny a současnost* [online]. 2008, roč. 30, č. 9., s. 21–23. [cit. 15.7.2014]. ISSN 0418-5129. Dostupné z: <http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2008/9/smrti-vse-nekonci-/>

LOOPER, Matthew G. *To Be Like Gods: Dance in Ancient Maya Civilization* [online]. Austin: University of Texas Press, 2009 [cit. 2.8.2014]. The Linda Schele Series in Maya and Pre-Columbian Studies. ISBN 9780292793781. Dostupné prostřednictvím Centrálního katalogu Univerzity Karlovy v Praze z: <http://site.ebrary.com/lib/cuni/docDetail.action?docID=10285580>

LUCERO, Lisa J. *Water and Ritual: The Rise and Fall of Classic Maya Rulers* [online]. 1st ed. Austin: University of Texas Press, 2006 [cit. 20.7.2014]. The Linda Schele Series in Maya and Pre-Columbian Studies. ISBN 0-292-70999-4. Dostupné prostřednictvím Centrálního katalogu Univerzity Karlovy v Praze z: <http://site.ebrary.com/lib/cuni/docDetail.action?docID=10194789>

MALINA, Jaroslav. Ikonografie. In: MALINA, Jaroslav, a kol. *Malinův antropologický slovník* [online]. [cit. 17.8.2014]. Dostupné prostřednictvím Přírodovědecké fakulty Masarykovy Univerzity z: <http://is.muni.cz/do/1431/UAntrBiol/el/antropos/slovník.html>

MALINA, Jaroslav. Umění. In: MALINA, Jaroslav, a kol. *Malinův antropologický slovník* [online]. [cit. 17.8.2014]. Dostupné prostřednictvím Přírodovědecké fakulty Masarykovy Univerzity z: <http://is.muni.cz/do/1431/UAntrBiol/el/antropos/slovník.html>

MARTIN, Simon. *The Queen of Middle Classic Tikal: An extract from "Tikal's Middle Classic: Kings, Queens and Consorts," a paper presented at 'Lindafest', a gathering of friends and colleagues of Linda Schele at University of Texas at Austin, January 24, 1998* [online]. 27. 3. 1999 [cit. 20.5.2014]. Dostupné prostřednictvím Mesoweb.com z: http://www.mesoweb.com/pari/publications/news_archive/27/lady/tikal.html

NOVÁKOVÁ, Nea. Reliéf. MALINA, Jaroslav. Ikonografie. In: MALINA, Jaroslav, a kol. *Malinův antropologický slovník* [online]. [cit. 17.8.2014]. Dostupné prostřednictvím Přírodovědecké fakulty Masarykovy Univerzity z: <http://is.muni.cz/do/1431/UAntrBiol/el/antropos/slovník.html>

O'NEIL, Megan E. *Marked Faces, Displaced Bodies: Monument Breakage and Reuse among the Classic-period Maya*. In: BOLDRICK, Stacy, BRUBAKER, Leslie a CLAY, Richard, ed. *Striking Images, Iconoclasms Past and Present* [online]. Farnham: Asghate Publishing Limited, 2013, pp. 47–64 [cit. 30.6.2014]. ISBN 978-1-4724-1367-3. Část textu dostupná prostřednictvím Google Books z:

http://books.google.cz/books?id=wsURdgWi2xcC&pg=PA58&lpg=PA58&dq=tikal+stela+39&source=bl&ots=PhFMH8DtTs&sig=6kXuOL5JHhj44ecYDXu3zoIaZ4k&hl=cs&sa=X&ei=_7xoU5W-HYOH0AWRyYHoAw&ved=0CDsQ6AEwAzgK#v=onepage&q=tikal%20stela%2039&f=false

PROSKOURIAKOFF, Tatiana. *A Study of Classic Maya Sculpture* [online]. Washington, D. C.: Carnegie Institution of Washington, 1950 [cit. 20.5.2014]. Dostupné prostřednictvím Mesoweb.com z: <http://www.mesoweb.com/publications/Proskouriakoff/Proskouriakoff.pdf>

REESE-TAYLOR, Kathryn. Naachtun: A Lost City of the Maya. In: *BBC – History* [online]. 17. 2. 2011 [cit. 6.8.2014]. Dostupné z: http://www.bbc.co.uk/history/ancient/archaeology/maya_naachtun_01.shtml#five

RICE, Prudence M. *Maya Calendar Origins: Monuments, Mythistory, and the Materialization of Time* [online]. 1st ed. Austin: University of Texas Press, 2007 [cit. 16.8.2014]. The William & Bettye Nowlin series in art, history, and culture of the Western Hemisphere. ISBN 978-0-292-71688-9. Dostupné prostřednictvím Centrálního katalogu Univerzity Karlovy v Praze z: <http://site.ebrary.com/lib/cuni/docDetail.action?docID=10245806>

RICE, Prudence M. *Maya Political Science: Time, Astronomy, and the Cosmos* [online]. 1st ed. Austin: University of Texas Press, 2004 [cit. 20.8.2014]. The Linda Schele Series in Maya and Pre-Columbian Studies. ISBN 0-292-70261-2. Dostupné prostřednictvím Centrálního katalogu Univerzity Karlovy v Praze z: <http://site.ebrary.com/lib/cuni/docDetail.action?docID=10245707>

RICE, Prudence M. Time, Memory, and Resilience among the Maya. In: ARNAULD, Charlotte M. a BRETON, Alain, ed. *Millenary Maya Societies: Past Crises and Resilience* [online]. 2013 [cit. 20.5.2014]. Dostupné prostřednictvím Mesoweb.com z: http://www.mesoweb.com/publications/MMS/1_Rice.pdf

SHARER, Robert J. *The Ancient Maya* [online]. 6th ed. Stanford: Stanford University Press, 2006 [cit. 5.8.2014]. ISBN 0-8047-4846-0. Část textu dostupná prostřednictvím Google Books z: http://books.google.cz/books?id=YdgXZao23l0C&pg=PA305&lpg=PA305&dq=tikal+-+TWIN-PYRAMID++complexes&source=bl&ots=z_avlLpyv0&sig=xHybXc1ovauxjSMULAU4aPK6Udw&hl=cs&sa=X&ei=iVCXU-C1DOSK0AX104H4BA&ved=0CC0Q6AEwAjgK#v=onepage&q=tikal%20-%20TWIN-PYRAMID%20%20complexes&f=false

STROSS, Brian. *Xibalba or Xibalbe* [online]. University of Texas [cit. 1.8.2014]. Dostupné z: www.utexas.edu/courses/stross/papers/xibalba.rtf

STUART, David. *A Study of Maya Inscriptions* [online]. Nashville, 1995. Dissertation. Faculty of the Graduated School of Vanderbilt University [cit. 20.5.2014]. Dostupné prostřednictvím Academia.edu z: https://www.academia.edu/3048577/A_Study_of_Maya_Inscriptions

STUART, David. “*The Arrival of Strangers*”: *Teotihuacan and Tollan in Classic Maya History. Extract of a paper presented at Princeton University October 1996 - Revised February 1998* [online]. 25. 7. 1998 [cit. 20.5.2014]. Dostupné prostřednictvím Mesoweb.com z: http://www.mesoweb.com/pari/publications/news_archive/25/strangers/strangers.html

STUART, David. “The Fire Enters His House”: Architecture and Ritual in Classic Maya Texts. In: HOUSTON, Stephen D., ed. *Function and Meaning in Classic Maya Architecture* [online]. Washington, D.C.: Dumbarton Oaks Research Library and Collection, 1998, pp. 373–425 [cit. 19.8.2014]. ISBN 978-0-88402-254-1. Dostupné z: <http://www.doaks.org/resources/publications/doaks-online-publications/classicmaya/maya010.pdf>

STUART, David. *Ideology and Classic Maya Kingship* [online]. [cit. 20.5.2014]. Dostupné prostřednictvím Academia.edu z: https://www.academia.edu/448787/Ideology_and_Classic_Maya_Kingship

STUART, David. Kings of Stone: A Consideration of Stelae in Ancient Maya Ritual and Representation. *RES: Anthropology and Aesthetics* [online]. Spring/Autumn 1996, 29/30, pp. 148–171 [cit. 20.5.2014]. Dostupné prostřednictvím Academia.edu z:

https://www.academia.edu/2646023/Kings_of_Stone_A_Consideration_of_Stelae_in_Ancient_Maya_Ritual_and_Representation

TAUBE, Karl A. A Prehispanic Maya Katun Wheel. *Journal of Anthropological Research* [online]. Summer 1998, Vol. 44, No. 22 [cit. 20.5.2014]. Dostupné prostřednictvím Academia.edu z: http://www.academia.edu/429338/A_Prehispanic_Maya_Katun_Wheel

TAUBE, Karl A. The Jade Hearth: Centrality, Rulership, and the Classic Maya Temple. In: HOUSTON, Stephen D., ed. *Function and Meaning in Classic Maya Architecture* [online]. Washington, D.C.: Dumbarton Oaks Research Library and Collection, 1998, pp. 427–478 [cit. 19.7.2014]. ISBN 978-0-88402-254-1. Dostupné z: <http://www.doaks.org/resources/publications/doaks-online-publications/classicmaya/maya011.pdf>

TAUBE, Karl A. *The Major Gods of Ancient Yucatan* [online]. Washington, D.C.: Dumbarton Oaks Research Library and Collection, 1992 [cit. 16.7.2014]. Studies in pre-Columbian art and archaeology, no. 32. ISBN 0-88402-204-8. Část textu dostupná prostřednictvím Google Books z: <http://books.google.cz/books?hl=cs&id=7tGyviw2ZHwC&q=death#v=snippet&q=death&f=false>

TAUBE, Karl A. The Symbolism of Jade in Classic Maya Religion. *Ancient Mesoamerica* [online]. 2005, 16, pp. 23–50 [cit. 15.8.2014]. Dostupné prostřednictvím Academia.edu z: <https://ucrivside.academia.edu/KarlTaube/Papers>

VRHEL, František. Mezoamerika. In: MALINA, Jaroslav, a kol. *Malinův antropologický slovník* [online]. [cit. 17.8.2014]. Dostupné prostřednictvím Přírodovědecké fakulty Masarykovy Univerzity z: <http://is.muni.cz/do/1431/UAntrBiol/el/antropos/slovník.html>

WRIGHT, Mark, A. *A Study of Classic Maya Rulership* [online]. 2011. A Dissertation. University of California, Riverside [cit. 20.5.2014]. Dostupné prostřednictvím Academia.edu z: https://www.academia.edu/781885/A_Study_of_Classic_Maya_Rulership

ZENDER, Marc. *Sport, Spectacle and Political Theater: New Views of the Classic Maya Ballgame* [online]. [cit. 20.5.2014]. Dostupné prostřednictvím Mesoweb.com z: <http://www.mesoweb.com/pari/publications/journal/404/sport.pdf>

Seznam příloh

1. **Chronologický seznam dochovaných tikalských katunových stél a oltářů v podobě tabulky.** Tabulka vytvořena autorkou této práce.
2. **Překreslení přední a zadní strana stély 39.** Přední strana z: FAMSI – The Montgomery Drawing Collection [online]. MONTGOMERY, John, ©2000, [cit. 22.8.2014]. Dostupné z: <http://research.famsi.org/uploads/montgomery/338/image/JM000876TikSt39Fr.jpg>. Zadní strana z: FAMSI – The Montgomery Drawing Collection [online]. MONTGOMERY, John, ©2000, [cit. 22.8.2014]. Dostupné z: <http://research.famsi.org/uploads/montgomery/337/image/JM000875TikSt39Bk.jpg>
3. **Překreslení přední a zadní strany stély 4.** Přední strana z: FAMSI – The Montgomery Drawing Collection [online]. MONTGOMERY, John, ©2000, [cit. 22.8.2014]. Dostupné z: <http://research.famsi.org/uploads/montgomery/316/image/JM000805TikSt4Fr.jpg>. Zadní strana z: FAMSI – The Linda Schele Drawings Collection [online]. SCHELE, David, ©2000, [cit. 22.8.2014]. Dostupné z: <http://research.famsi.org/uploads/schele/hires/04/IMG0100.jpg>
4. **Překreslení přední a zadní strany stély 18.** Přední strana z: FAMSI – The Linda Schele Drawings Collection [online]. SCHELE, David, ©2000, [cit. 22.8.2014]. Dostupné z: <http://research.famsi.org/uploads/schele/hires/05/IMG0008.jpg>. Zadní strana z: FAMSI – The Linda Schele Drawings Collection [online]. SCHELE, David, ©2000, [cit. 22.8.2014]. Dostupné z: <http://research.famsi.org/uploads/schele/hires/04/IMG0093.jpg>
5. **Překreslení přední strany stély 9.** FAMSI – The Montgomery Drawing Collection [online]. MONTGOMERY, John, ©2000, [cit. 22.8.2014]. Dostupné z: <http://research.famsi.org/uploads/montgomery/320/image/JM000815TikSt9Fr.jpg>
6. **Překreslení přední strany stély 7.** FAMSI – The Montgomery Drawing Collection [online]. MONTGOMERY, John, ©2000, [cit. 22.8.2014]. Dostupné z: <http://research.famsi.org/uploads/montgomery/319/image/JM000810TikSt7Fr.jpg>
7. **Fotografie přední strany stély 27.** FAMSI – The Tikal Digital Access Project [online]. University of Pennsylvania Museum [cit. 22.8.2014]. Dostupné z: <http://research.famsi.org/uploads/tikal/Monuments/59-004-0822.jpg>

8. **Fotografie přední strany stély 15.** FAMSI – The Tikal Digital Access Project [online]. University of Pennsylvania Museum [cit. 20.5.2014]. Dostupné z: <http://research.famsi.org/uploads/tikal/Monuments/59-004-0931.jpg>
9. **Fotografie přední strany stély 6.** FAMSI – The Tikal Digital Access Project [online]. University of Pennsylvania Museum [cit. 20.5.2014]. Dostupné z: <http://research.famsi.org/uploads/tikal/Monuments/59-004-0974.jpg>
10. **Překreslení přední strany stély 30.** FAMSI – The Linda Schele Drawings Collection [online]. SCHELE, David, ©2000, [cit. 22.8.2014]. Dostupné z: <http://research.famsi.org/uploads/schele/hires/05/IMG0020.jpg>
11. **Překreslení oltáře 14.** FAMSI – The Linda Schele Drawings Collection [online]. SCHELE, David, ©2000, [cit. 22.8.2014]. Dostupné z: <http://research.famsi.org/uploads/schele/hires/05/IMG0023.jpg>
12. **Překreslení přední strany stély 16.** FAMSI – The Linda Schele Drawings Collection [online]. SCHELE, David, ©2000, [cit. 22.8.2014]. Dostupné z: <http://research.famsi.org/uploads/schele/hires/11/SD7651.jpg>
13. **Překreslení oltáře 5.** FAMSI – The Linda Schele Drawings Collection [online]. SCHELE, David, ©2000, [cit. 22.8.2014]. Dostupné z: <http://research.famsi.org/uploads/schele/hires/05/IMG0003.jpg>
14. **Fotografie přední strany stély 20.** FAMSI – The Tikal Digital Access Project [online]. University of Pennsylvania Museum [cit. 22.8.2014]. Dostupné z: <http://research.famsi.org/uploads/tikal/Monuments/C63-004-0003.jpg>
15. **Překreslení oltáře 8.** FAMSI – The Linda Schele Drawings Collection [online]. SCHELE, David, ©2000, [cit. 22.8.2014]. Dostupné z: <http://research.famsi.org/uploads/schele/hires/11/SD7641.jpg>
16. **Fotografie přední strany stély 22.** FAMSI – The Tikal Digital Access Project [online]. University of Pennsylvania Museum [cit. 22.8.2014]. Dostupné z: <http://research.famsi.org/uploads/tikal/Monuments/C57-008-0075.jpg>
17. **Fotografie oltáře 10.** FAMSI – The Linda Schele Photograph Collection [online]. SCHELE, David, ©2005, [cit. 22.8.2014]. Dostupné z: http://research.famsi.org/uploads/schele_photos/CD74/IMG74027.jpg

18. **Fotografie přední strany stély 19.** FAMSI – The Tikal Digital Access Project [online]. University of Pennsylvania Museum [cit. 28.8.2014]. Dostupné z: <http://research.famsi.org/uploads/tikal/Monuments/68-004-0597.jpg>
19. **Fotografie oltáře 7.** FAMSI – The Tikal Digital Access Project [online]. University of Pennsylvania Museum [cit. 20.5.2014]. Dostupné z: <http://research.famsi.org/uploads/tikal/Monuments/57-004-0027.jpg>
20. **Překreslení přední strany stély 11.** FAMSI – The Linda Schele Drawings Collection [online]. SCHELE, David, ©2000, [cit. 22.8.2014]. Dostupné z: <http://research.famsi.org/uploads/schele/hires/05/IMG0017.jpg>
21. **Chronologický seznam tikalských dvoupyramidových komplexů v podobě tabulky.** Tabulka vytvořena autorkou této práce.
22. **Fotografie 3D modelu dvoupyramidového komplexu.** Maya ruins.com [online]. MCKENZIE, Barbara, ©1995 – 2010 [cit. 22.8.2014]. Dostupné z: http://mayaruins.com/tikal/twin_pyramid.html

Příloha č. 1

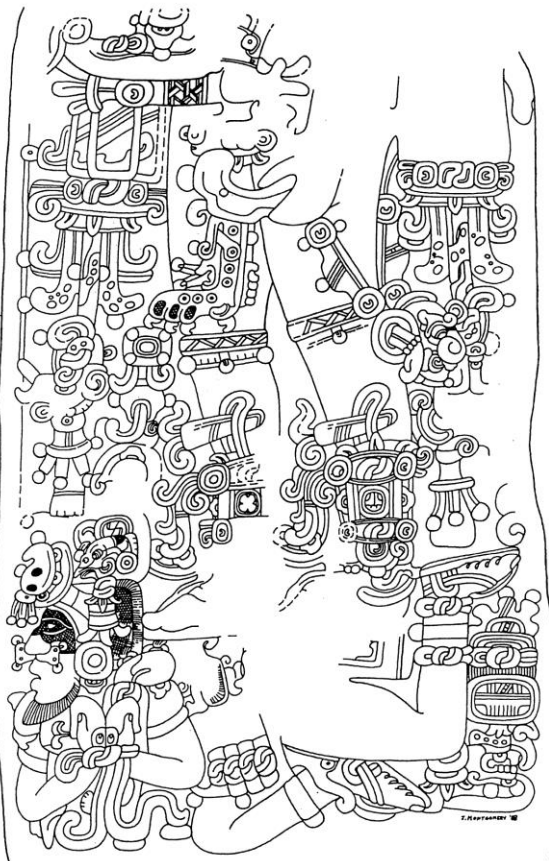
Chronologický seznam dochovaných tikalských katunových stél a oltářů v podobě tabulky.

Chronologický seznam dochovaných tikalských katunových stél a oltářů		
rok v gregoriánském kalendáři	datum v dlouhém počtu	číslo stély a oltáře
376 n. l.	8.17.0.0.0	stéla 39
396 n. l.	8.18.0.0.0	stéla 4 a oltář 1, stéla 18
475 n. l.	9.2.0.0.0	stéla 9
495 n. l.	9.3.0.0.0	stéla 7, stéla 15, stéla 27
514 n. l.	9.4.0.0.0	stéla 6
692 n. l.	9.13.0.0.0	stéla 30, oltář 14
711 n. l.	9.14.0.0.0	stéla 16 a oltář 5
751 n. l.	9.16.0.0.0	stéla 20, oltář 8
771 n. l.	9.17.0.0.0	stéla 22, oltář 10
790 n. l.	9.18.0.0.0	stéla 19 a oltář 6
810 n. l.	9.19.0.0.0	stéla 24 a oltář 7
869 n. l.	10.2.0.0.0	stéla 11 a oltář 11

Příloha č. 2

Překreslení přední a zadní strany stély 39.

Tikal, Stela 39, Front
Copyright © 2000 John Montgomery
JM00876

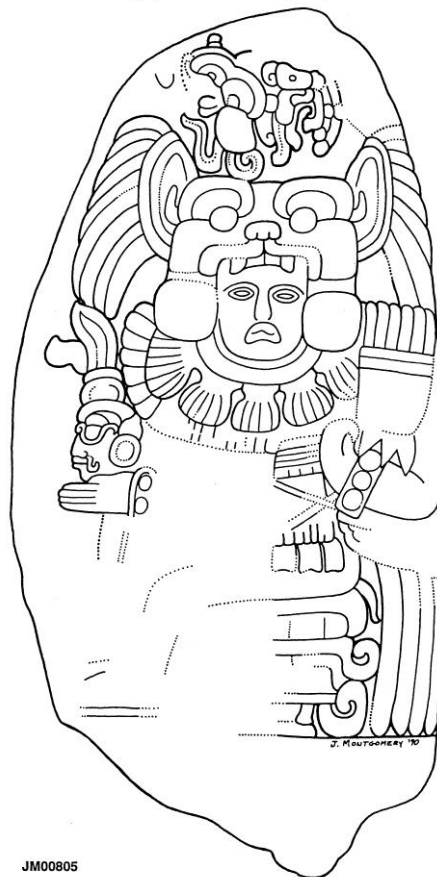
Tikal, Stela 39, Back
Copyright © 2000 John Montgomery
JM00875

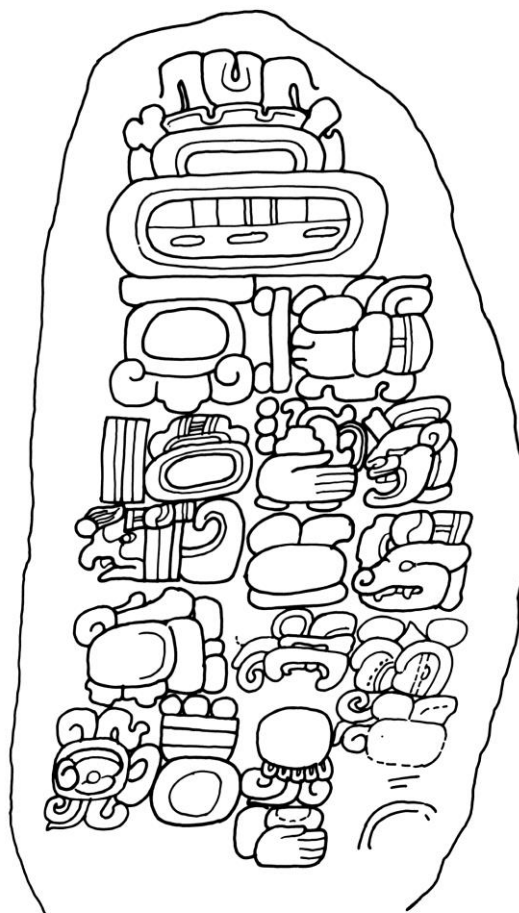
Příloha č. 3

Překreslení přední a zadní strany stély 4.

Tikal, Stela 4, Front
Copyright © 2000 John Montgomery

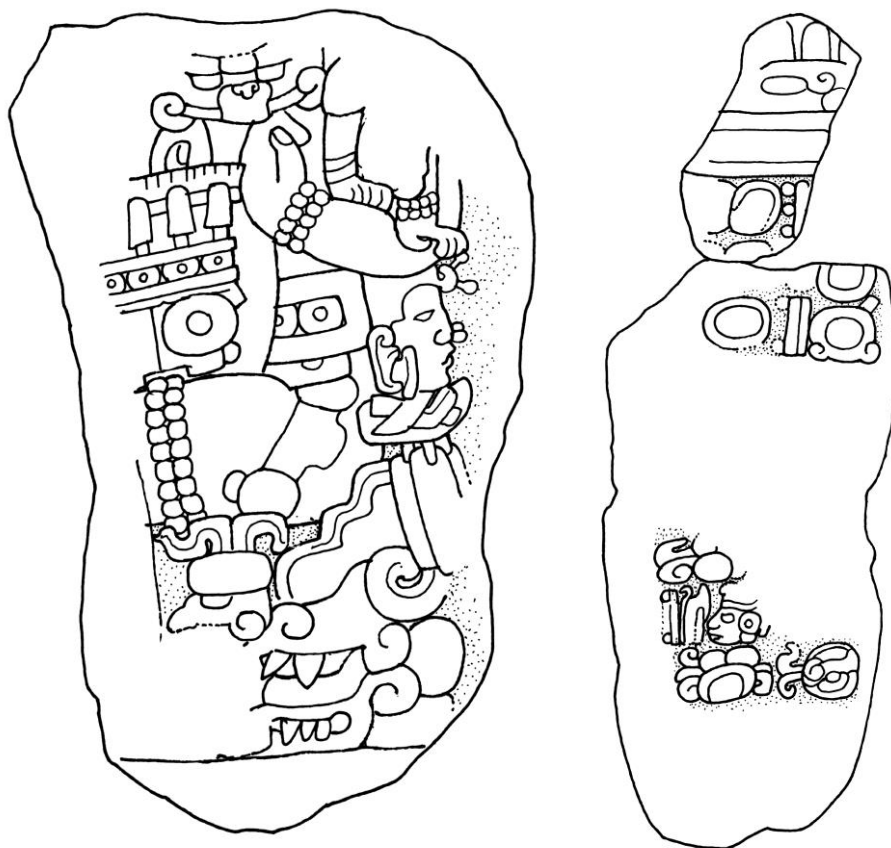

JM00805

Příloha č. 4

Překreslení přední a zadní strany stély 18.

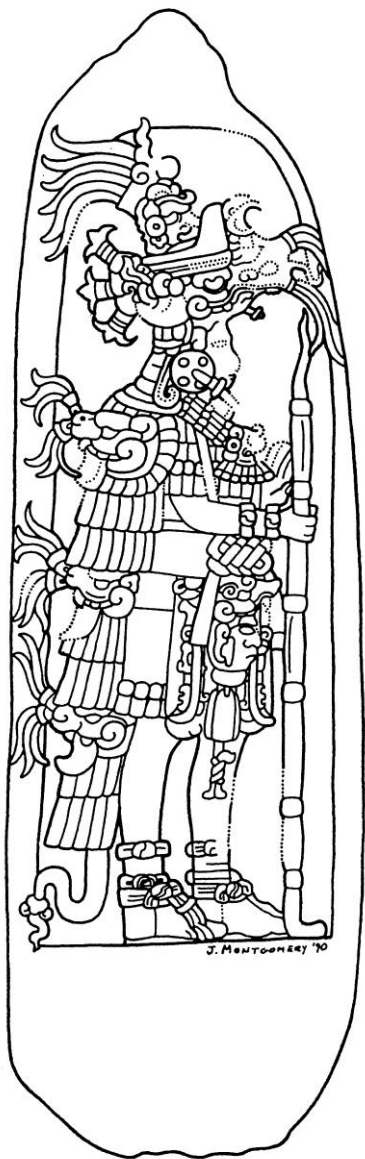
Příloha č. 5

Překreslení přední strany stély 9.

Tikal, Stela 9, Front

Copyright © 2000 John Montgomery

JM00815

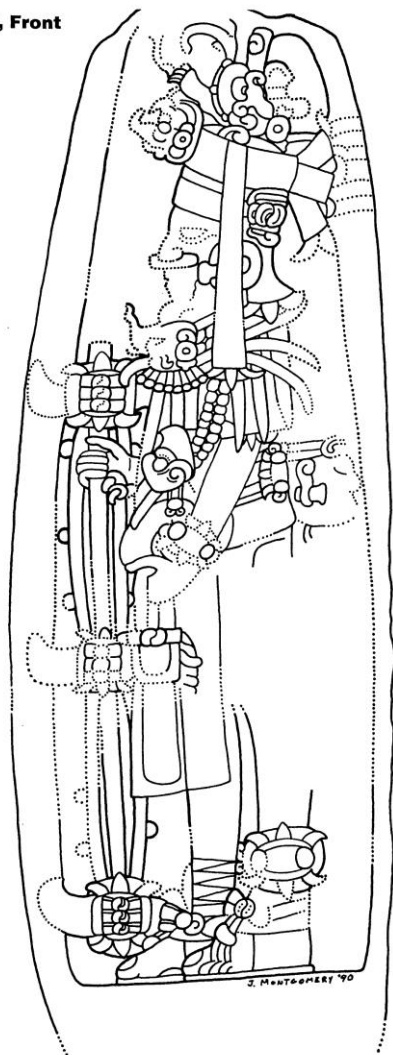
Příloha č. 6

Překreslení přední strany stély 7.

Tikal, Stela 7, Front

Copyright © 2000
John Montgomery

JM00810

Příloha č. 7

Fotografie přední strany stély 27.

Příloha č. 8

Fotografie přední strany stély 15.

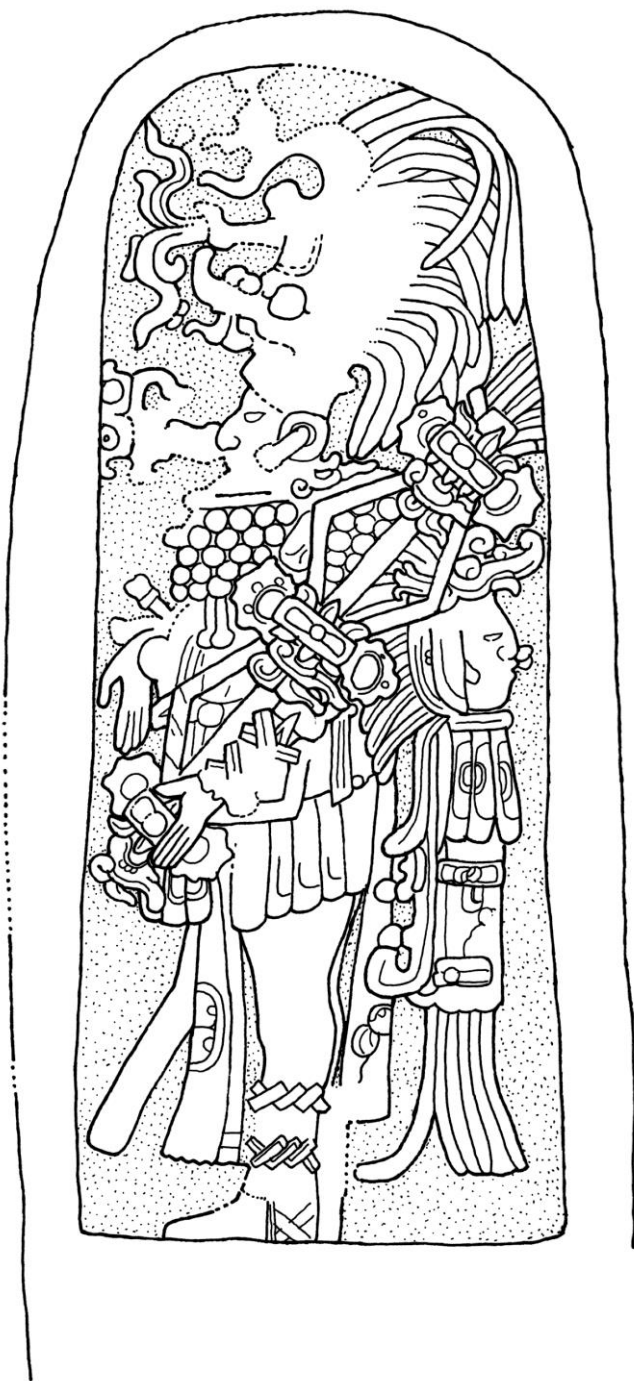
Příloha č. 9

Fotografie přední strany stély 6.

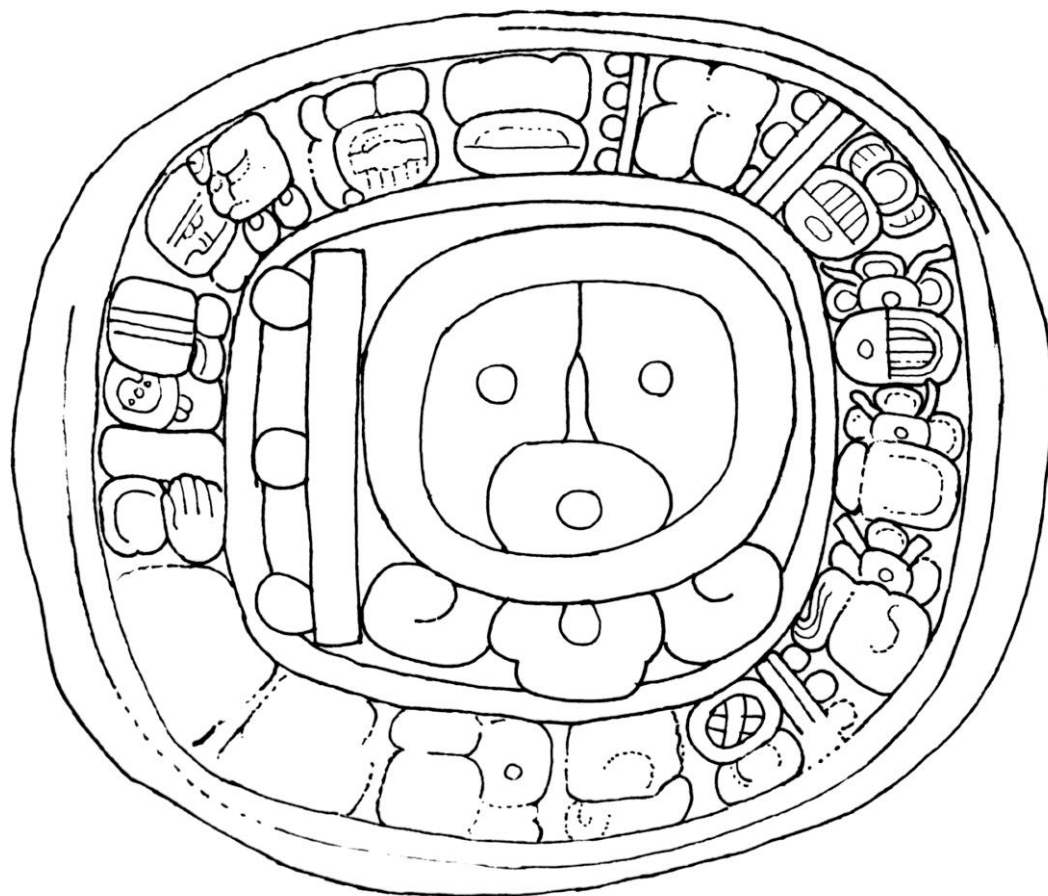
Příloha č. 10

Překreslení přední strany stély 30.

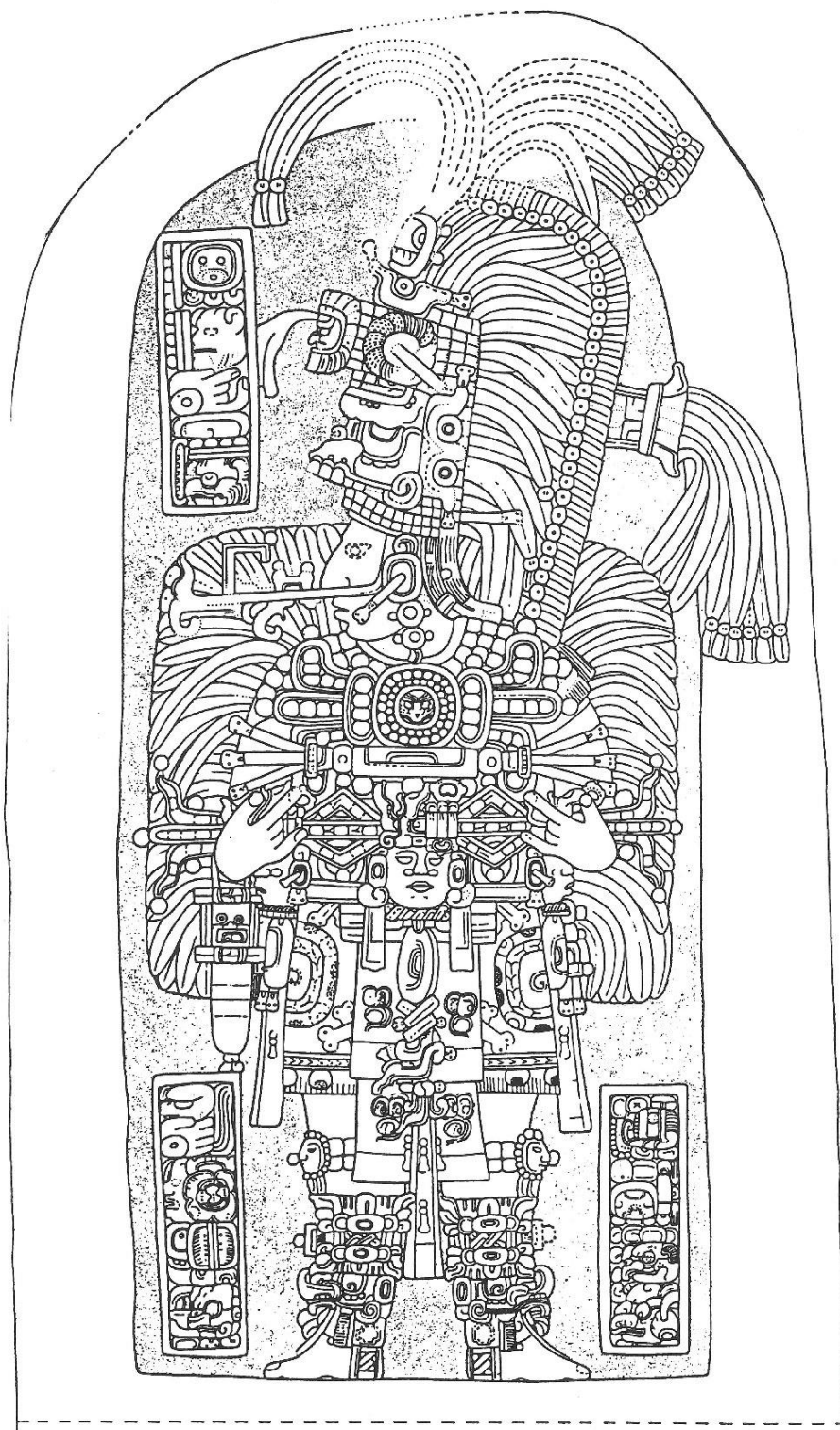
Příloha č. 11

Překreslení oltáře 14.

Příloha č. 12

Překreslení přední strany stély 16.

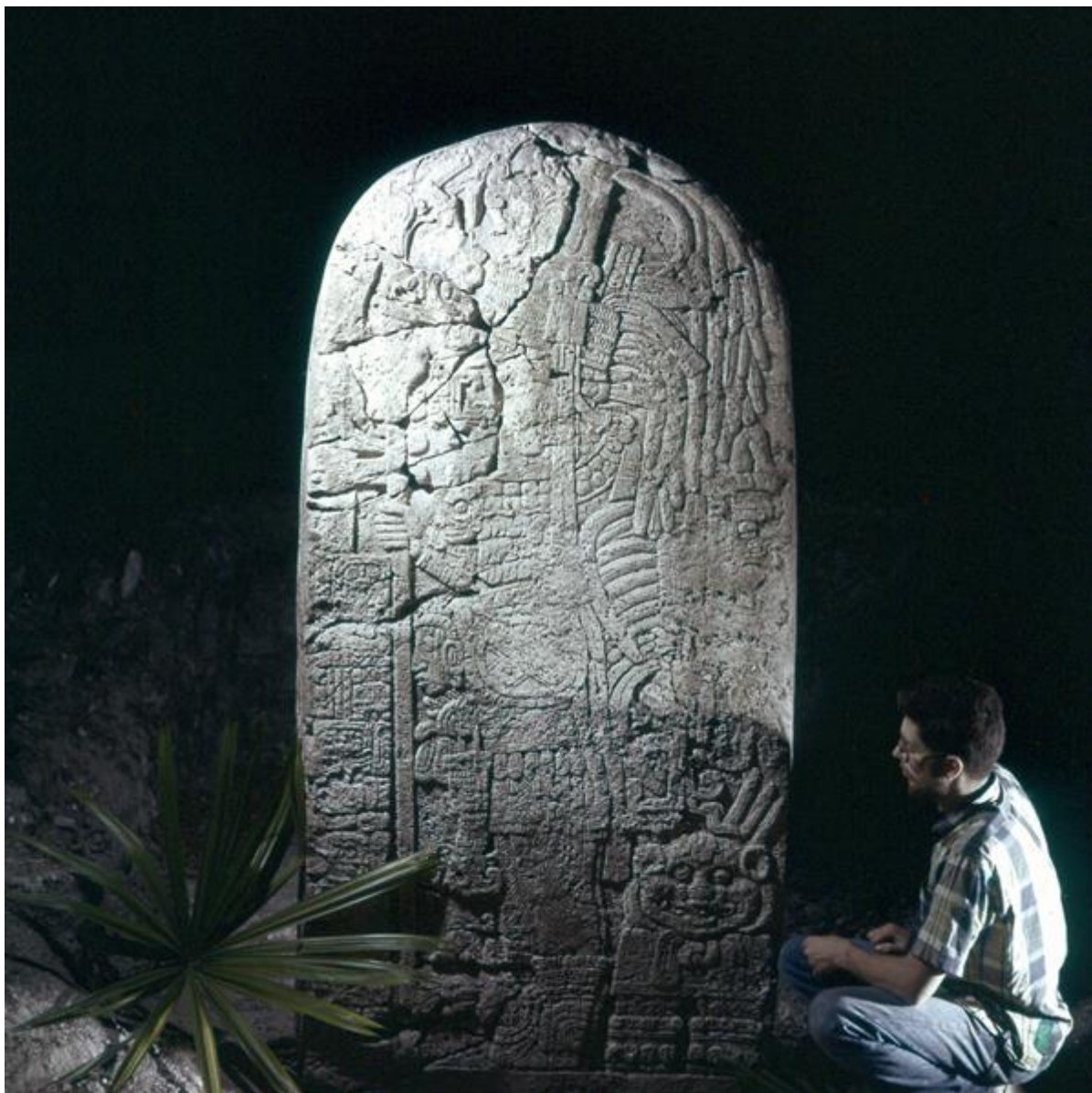
Příloha č. 13

Překreslení oltáře 5.

Příloha č. 14

Fotografie přední strany stély 20.

Příloha č. 15

Překreslení oltáře 8.

Příloha č. 16

Fotografie přední strany stély 22.

Příloha č. 17

Fotografie oltáře 10.

Příloha č. 18

Fotografie přední strany stély 19.

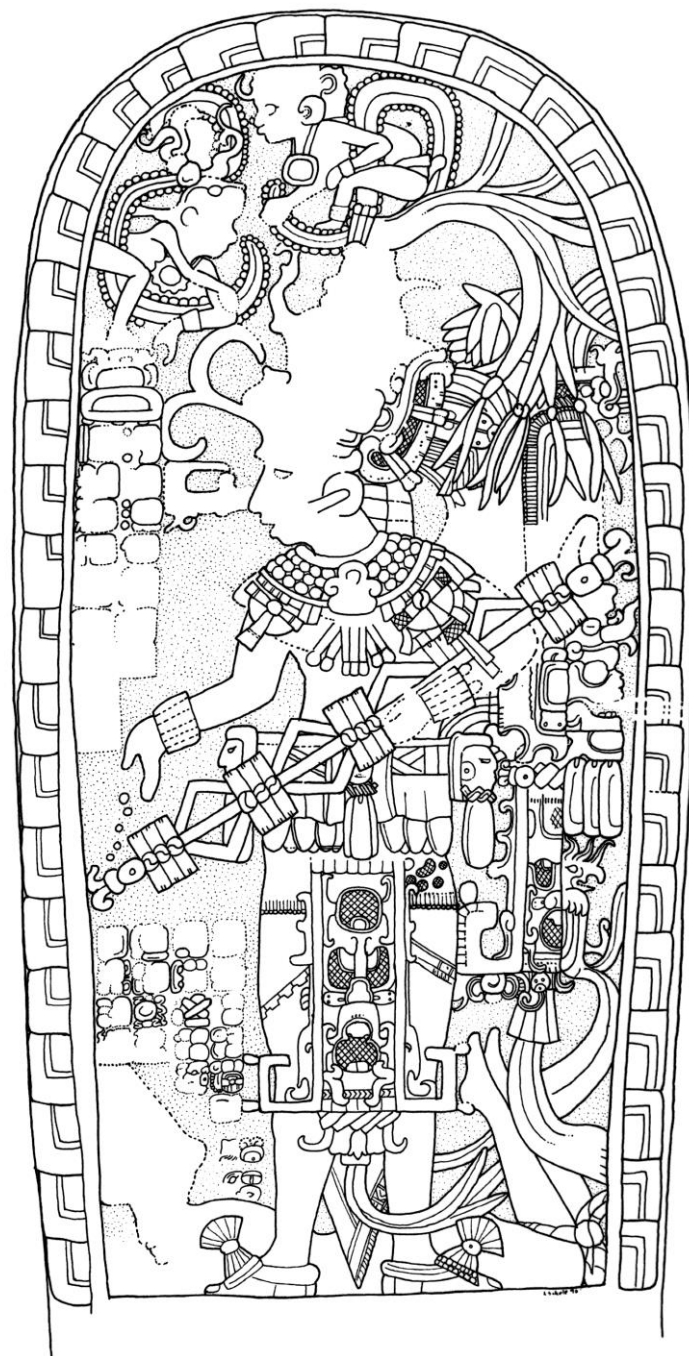
Příloha č. 19

Fotografie oltáře 7.

Příloha č. 20

Překreslení přední strany stély 11.

Příloha č. 21

Chronologický seznam tikalských dvoupyramidových komplexů v podobě tabulky.

Chronologický seznam tikalských dvoupyramidových komplexů		
rok v gregoriánském kalendáři	datum v dlouhém počtu	název komplexu
534 n. l. ?	9.5.0.0.0?	skupina 5E-1
?	?	skupina 4D-2
?	?	skupina 5B-1
692 n. l.	9.13.0.0.0	komplex M
711 n. l.	9.14.0.0.0	komplex N
731 n. l.?	9.15.0.0.0?	komplex O
751 n. l.	9.16.0.0.0	komplex P
771 n. l.	9.17.0.0.0	komplex Q
790 n. l.	9.18.0.0.0	komplex R

Příloha č. 22

Fotografie 3D modelu dvoupyramidového komplexu. Konkrétně tento model představuje komplex Q. Šipky i nápisy doplnili autoři této fotografie. (Nápisy jsou zde pro usnadnění orientace a šipky pak plní důležitou funkci na stránkách, kde je fotografie vystavena, neboť se při kliknutí na určitou šipku zobrazí fotografie z daného místa.)

